

JURIDISKA FAKULTETEN

VID LUNDS UNIVERSITET

Nathalie Wong

Försäkringsskyldighet i svensk rätt

En utredning mot bakgrund av Europaparlamentets
rekommendation om obligatorisk ansvarsförsäkring för AI

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet

30 högskolepoäng

Handledare: Eva Lindell-Frantz

Termin: HT2023

Innehåll

Summary	6
Sammanfattning	7
Förord.....	8
Förkortningar.....	9
1 Inledning	10
1.1 Bakgrund	10
1.2 Syfte och frågeställningar.....	11
1.3 Avgränsningar	12
1.4 Metod och material.....	13
1.4.1 Allmänna metodologiska utgångspunkter.....	13
1.4.2 Metod och material i framställningen	15
1.5 Forskningsläge.....	17
1.6 Centrala begrepp och förkortningar.....	18
1.7 Disposition.....	18
2 Allmänna utgångspunkter om försäkring och EU:s reglering av AI .	20
2.1 Om försäkringar och ansvarsförsäkring	20
2.1.1 Innebörden av en försäkring och dess funktioner	20
2.1.2 Försäkringsformen ansvarsförsäkring.....	21
2.2 Om artificiell intelligens.....	22
2.2.1 Vad är artificiell intelligens?.....	22
2.2.2 AI-system med hög risk	22
2.3 EU:s reglering av AI.....	24
2.3.1 En europeisk strategi för artificiell intelligens	24
2.3.2 Regleringen av ansvar för AI och förslaget om obligatorisk ansvarsförsäkring	25
2.4 Analys.....	27
3 Lagstadgad försäkringsskyldighet	28
3.1 Inledning.....	28
3.2 Försäkringsskyldighet i lag.....	28
3.2.1 Professionsansvarsförsäkringar.....	28
3.2.2 Pantbankslagen (1995:1000).....	29
3.2.3 Kontrollorgan för CE-märkning.....	29
3.2.4 Patientskadelagen (1996:799).....	29
3.2.5 Lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor.....	30
3.2.6 Trafikskadelagen (1975:1410)	30

3.2.7	Lagen om motortävlingsförsäkring (1976:357)	31
3.2.8	Sjölagen (1994:1009)	32
3.2.9	Luftfartslagen (2010:500) och lagen (2010:510) om lufttransport	33
3.2.10	Järnvägsföretag och järnvägstrafik	33
3.3	Numera upphävda försäkringsskyldigheter	34
3.3.1	Värdepappersinstituten	34
3.3.2	Miljöskadeförsäkring och saneringsförsäkring	34
3.3.3	Byggfelsförsäkring	35
3.4	Ej införda försäkringsskyldigheter	35
3.4.1	Hundägare och jägare	35
3.4.2	Cyklister	36
3.4.3	Gode män och förvaltare	36
3.4.4	Odling av genmodifierade grödor	37
3.5	Analys	37
3.5.1	Skäl för införande	37
3.5.2	Andra förutsättningar för försäkringsplikt	40
3.5.3	Förhållandet till Europaparlamentets förslaget om försäkringsskyldighet för högrisk-AI	41
3.5.3.1	Skäl för försäkringsplikt	41
3.5.3.2	Övriga förutsättningar	43
4	Hinder för en effektiv kompensation	45
4.1	Inledning	45
4.2	Försäkringsnöd	45
4.2.1	Allmänna utgångspunkter	45
4.2.2	Principen om försäkringsbarhet och produktfrihetsprincipen	45
4.2.3	Avtalsfrihet respektive kontraheringsplikt	47
4.2.4	Den fria premiesättningens princip	48
4.3	Begränsningar i försäkringsskyddet	48
4.3.1	Inledning	48
4.3.2	Biförpliktelser i försäkringsavtalslagen	49
4.3.2.1	Inledning	49
4.3.2.2	Framkallande av försäkringsfall	49
4.3.2.3	Iakttagande av säkerhetsföreskrifter	50
4.3.2.4	Räddningsplikt	51
4.3.3	Vanligt förekommande villkor i försäkringsavtal	51
4.3.3.1	Omfattningsvillkor	51
4.3.3.2	Takbelopp	52

4.4	Direktkravs rätt för den skadelidande grundad på obligatorisk ansvarsförsäkring.....	52
4.4.1	Allmänt om direktkravs rätt och invändningar	52
4.4.2	Invändning om skadeståndsskyldighet.....	53
4.4.3	Invändning om preskription	53
4.4.4	Invändning om brott mot biförpliktelser	54
4.4.5	Invändning om omfattningsvillkor samt takbelopp	55
4.5	Reglering av tillsyn och sanktioner	56
4.6	Analys.....	57
4.6.1	Principerna om försäkringsbarhet, produktfrihet, avtalsfrihet och fri premiesättning	57
4.6.2	Begränsning av försäkringsgivarens ansvar gentemot den försäkrade.....	59
4.6.3	Försäkringsgivarens invändningsrätt vid direktkrav samt tillsyn och sanktioner	60
4.6.4	Sammanfattning	62
5	Försäkringspliktens för- och nackdelar	63
5.1	Inledning.....	63
5.2	Förhållandet mellan skadeståndsrätten och försäkring.....	63
5.2.1	Preventionstanken och moraliskt risktagande.....	63
5.2.2	Reparation och korrektiv rättvisa för den skadelidande..	65
5.2.3	Pulvrisering av förluster och trygghet för verksamhetsutövare.....	66
5.2.4	Försäkringens betydelse för skadeståndsskyldigheten....	67
5.3	Ansvarsförsäkring kontra försäkring på den skadelidandes sida	68
5.4	Tillsyn och försäkringsgivarna som portvakt.....	68
5.5	Analys.....	69
5.5.1	Målet att tillförsäkra skadelidande ersättning	69
5.5.2	Målet att främja utbyggnaden av tillförlitlig AI.....	71
6	Slutsatser och avslutande diskussion	74
6.1	Inledning.....	74
6.2	Förslagets förhållande till försäkringsskyldighet i svensk rätt 74	
6.3	Hinder för en effektiv kompensation.....	75
6.4	Försäkringspliktens för- och nackdelar	76
6.5	Avslutande reflektioner om förslaget	77
	Käll- och litteraturförteckning.....	79
	Källor	79
	Offentligt tryck.....	79

Rättsfall	82
Övrigt	82
Litteratur	84

Summary

The EU is currently drafting a legal framework regarding liability for AI with the purpose of promoting the rollout of trustworthy AI, while still ensuring effective compensation for potential victims. As a part of this, the European Parliament on 20 October 2020 recommended compulsory liability insurance for high-risk AI. Despite this, the succeeding proposal for a directive on AI-liability lacks such provisions. Instead, it prescribes a review five years ensuring the end of the transposition period, anew assessing the matter of mandatory insurance. Based on the methods of legal-dogmatic research and legal analysis, the essay aims to analyse and evaluate the proposal of compulsory insurance through the perspective of Swedish insurance law. The material is predominately composed of law, legislative history and legal literature.

Compulsory liability insurance has been considered justified within Swedish law when there is a particular need for protection. This because of for example the collective of potential victims, the characteristics of the damages alternatively the area of business and lack of other options for compensation. The proposal appears to align with this, especially considering the hazardous character of high-risk AI and the possibly large damages followed by a risk of insolvency. Compulsory insurance furthermore requires available, adequate insurance options, which the market currently appears to lack in respect of high-risk AI. A recurring question is whether, and if so how, the insurance industry will be willing to insure high-risk AI and thereby undertaking the responsibility of governing high-risk AI and its risks. Principles within Swedish insurance law state that insurers are free to decide if and how they want to insure a risk or client. Lack of available insurance options can hinder the effectiveness of the compulsory insurance in regard of victim compensation. Regarding efficient victim compensation the following aspects must also be taken into account: lack of duty for insurers to insure high-risk AI, insurance exclusions and limits, the insurers possibilities to object a direct action taken by the victim, and systems for supervision along with sanctions.

Liability insurance acts as a security for potential victims and improves chances of receiving compensation. With compulsory liability insurance, several for the victim favorable provisions in the Insurance Contracts Act become applicable, regarding for example direct action against the insurer and statutory limitation. Liability insurance also provides a sense of security for the obliged AI-operator, which can foster the rollout of AI in Europe. However, making such insurance compulsory may negatively impede the rollout because of higher costs and the insurance industry becoming forced to act as a gatekeeper regarding who is given access to the market. On the other hand, this presents an opportunity to control and govern the market of high-risk AI to a certain extent, thus seeing to the trustworthiness of the high-risk AI.

In summary, it is established that the adequacy and success of the proposed compulsory insurance in regard of Swedish law, is dependent on the insurance industry's willingness to insure high-risk AI and how the law stating the compulsion is constructed. This regarding for example supervision and sanctions, whether insurers should be obliged to contract high-risk AI and limitations of the insurers right to object against a direct action taken by the victim.

Sammanfattning

Inom EU pågår ett arbete för att framta ett regelverk beträffande ansvar för AI med syfte att bland annat främja utbyggnaden av AI och säkerställa effektiva ersättningsmöjligheter för skadelidande. Som ett led i detta rekommenderade Europaparlamentet den 20 oktober 2020 ett krav på obligatorisk ansvarsförsäkring för högrisk-AI. Trots detta saknas förslag om försäkringsplikt i det efterföljande direktivförslaget om ansvar för AI. Frågan om försäkringsplikt för högrisk-AI ska dock på nytt särskilt bedömas fem år efter direktivets ikraftträdande. Med utgångspunkt i rättsdogmatisk och rättsanalytisk metod syftar uppsatsen till att analysera den föreslagna försäkringsplikten ur ett svenskt, försäkringsrättsligt perspektiv. Materialet består i huvudsak av lag, förarbeten, doktrin samt annan juridisk och ekonomiskt inriktad litteratur.

Inledningsvis konstateras att försäkringsplikt har ansetts motiverat i svensk rätt då ett särskilt skydd fordras med hänvisning till exempelvis kretsen av skadelidande, skadornas eller verksamhetens karaktär och avsaknad av andra ersättningsmöjligheter. Europaparlamentets förslag framstår överensstämmande med detta, särskilt med hänvisning till verksamhetens farliga art och skadornas omfattning med risk för insolvens. För ett införande fordras vidare att fullgoda försäkringsmöjligheter finns att tillgå, vilket för närvarande framstår saknas för högrisk-AI. Av försäkringsrättsliga principer såsom produktfrihetsprincipen och principen om försäkringsbarhet följer att det som utgångspunkt står försäkringsgivaren fritt att besluta om och hur denne önskar att försäkra en viss risk eller kund. Avsaknad av faktiska försäkringsmöjligheter riskerar även att hindra försäkringspliktens effektivitet i förhållande till den skadelidandes ersättningsmöjligheter. I fråga om försäkringspliktens effektivitet i förhållande till målet att säkerställa skadelidande ersättning behöver även följande beaktas: frågan om kontraheringsplikt, begränsningar av försäkringsgivarens ansvar, försäkringsgivarens invändningsrätt vid direktkrav samt tillsyn och sanktioner.

Obligatorisk ansvarsförsäkring utgör en trygghet för den skadelidande och förbättrar möjligheterna till att faktiskt utfå ett skadestånd som denne har rätt till. Detta bland annat genom att obligatoriet aktualiserar ett antal fördelaktiga regler i FAL, exempelvis direktkravs rätt och en förmånligare preskriptionstid. Även för den försäkringspliktige innebär ansvarsförsäkring en trygghet, vilket kan sägas främja utbyggnaden av AI i Europa. Obligatoriet riskerar dock att hämma tillväxten på grund av ett övervältrande av premiekostnader på nyttjarna av AI och genom att försäkringsbranschen tvingas agera portvakt marknaden. Samtidigt ges vid försäkringsplikt en möjlighet att i viss mån kontrollera och utöva tillsyn över marknaden för högrisk-AI, vilket kan tillse att högrisk-AI utvecklas på ett tillförlitligt sätt.

Sammanfattningsvis konstateras att den rekommenderade försäkringspliktens lämplighet och framgång i förhållande till svensk rätt är avhängig försäkringsbranschens vilja att försäkra högrisk-AI, samt försäkringspliktens utformning i fråga om bland annat kontraheringsplikt, begränsningar av försäkringsgivarens invändningsrätt vid direktkrav samt tillsyn och sanktioner.

Förord

”*En sån ska jag bli.*” sade mitt barnajag och pekade på en gubbe med ordförandeklubba, iklädd domarkåpa och peruk. En sådan gubbe kommer jag aldrig att bli, men med denna uppsats skriven kan jag däremot äntligen kalla mig för jurist. Det är med skräckblandad förtjusning som jag lämnar juristprogrammet bakom mig, för allt vad framtiden som jurist har att erbjuda.

Dessförinnan vill jag rikta ett stort tack till min handledare Eva Lindell-Frantz för all uppmuntran, värdefulla synpunkter och intressanta diskussioner. Jag har dig att tacka för mitt intresse för ersättningsrätten. Detta under såväl grundterminerna som din fördjupningskurs och nu ända in i examensarbetet.

Jag vill även tacka min älskade familj som alltid har stöttat och uppmuntrat mig. Tack för alla ”lycka till” och matlådor, men framför allt tack för att ni outtröttligt har lyssnat på mig klaga, tjata och ventilerat om mina studier i fyra och ett halvt år.

Sist men inte minst vill jag tacka mig själv. Tack för att du trodde på dig själv, tack för allt ditt hårda arbete och tack för att du aldrig gav upp. Äntligen i mål, äntligen en juristexamen!

Lund, januari 2024

Nathalie Wong

Förkortningar

AI	Artificiell intelligens
Bet.	Betänkande
BRL	Bostadsrättslagen (1991:614)
Dir.	Direktiv
Ds	Departementsserie
EU	Europeiska unionen
EU-kommissionen	Europeiska kommissionen
FAL	Försäkringsavtalslagen (2005:104)
FB	Föräldrabalken
FRL	Försäkringsrörelselagen (2010:2043)
FML	Fastighetsmäklarlagen (1995:400)
GMO	Genetiskt modifierad organism
KtjL	Konsumenttjänstlagen (1985:716)
LBF	Lagen (1993:320) om byggfelsförsäkring m.m.
LFD	Lagen (2018:1219) om försäkringsdistribution
LRO	Lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor
MB	Miljöbalken
Mot.	Motion
Mtfl	Lagen om motortävlingsförsäkring (1976:357)
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
PsL	Patientskadelagen (1996:779)
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
SjöL	Sjölagen (1994:1009)
SWEDAC	Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll
SÖ	Sveriges internationella överenskommelser
TSL	Trafikskadelagen (1975:1410)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Artificiell intelligens är under konstant utveckling och får allt större plats i våra liv. Framväxten av ny teknik ger även upphov till nya utmaningar när det gäller ansvar. I syfte att adressera riskerna som användning av AI kan medföra pågår inom EU ett lagstiftningsarbete beträffande bland annat skadeståndsrättsligt ansvar för AI.¹ Den 20 oktober 2020 antog Europaparlamentet en resolution² med krav på en EU-förordning om ansvar för AI-teknik. Resolutionen innehöll detaljerade rekommendationer till EU-kommissionen, däribland ett förslag om strikt ansvar för AI med hög risk i förening med ett krav på ansvarsförsäkring.³ Med strikt ansvar avsågs enligt Europaparlamentet att en part kan hållas ansvarig även om det inte har begåtts något fel.⁴

Mot bakgrund av detta presenterade EU-kommissionen den 28 september 2022 ett förslag till direktiv om anpassning av reglerna om utomobligatoriskt skadeståndsansvar vad gäller artificiell intelligens.⁵ Det föreslagna direktivet syftar bland annat till att främja utbyggnaden av tillförlitlig AI och att säkerställa att den som har lidit skada på grund av AI ges likvärdiga möjligheter till ersättning som den som har lidit skada på annat sätt.⁶ Trots Europaparlamentets rekommendationer om strikt ansvar för högrisk-AI i förening med försäkringsskyldighet saknar EU-kommissionens förslag för närvarande sådana bestämmelser. Artikel 5 i förslaget innehåller dock en *review clause*, vilken stadgar en skyldighet för EU-kommissionen att fem år efter utgången av införlivandeperioden utvärdera direktivets tillämpning och särskilt se över behoven av strikt ansvar och försäkringsskyldighet. Förhandlingarna om direktivets slutliga utformning inleddes den 14 juni 2023.

Krav på ansvarsförsäkring för den som utövar viss verksamhet är mindre vanliga i Sverige än i många andra länder.⁷ Frågan om ansvarsförsäkring aktualiseras dock ofta vid överväganden om skärpt eller strikt skadeståndsansvar

¹ Europaparlamentet (2023) s. 1.

² Europaparlamentets resolution av den 20 oktober 2020 med rekommendationer till kommissionen om en skadeståndsordning för artificiell intelligens, 2020/2014(INL), EUT (2021/C 404/05).

³ Artikel 4 i Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 122 f.

⁴ Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 109; Europaparlamentets definition av strikt ansvar i resolutionen överensstämmer med vad som i svensk skadeståndsrätt vanligtvis benämns som ”rent strikt ansvar”, ansvar helt oberoende av culpa, se Hellner & Radetzki (2021) s. 102.

⁵ Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om anpassning av reglerna om utomobligatoriskt skadeståndsansvar vad gäller artificiell intelligens (direktivet om skadeståndsansvar gällande AI), COM(2022) 496 final av den 28 september 2022.

⁶ COM(2022) 496 final av den 28 september 2022 s. 2.

⁷ SOU 2007:46 s. 134.

såsom i detta fall, eftersom ett strikt ansvar inte anses drabba enskilda skadeståndsskyldiga lika hårt om möjlighet finns till försäkringsskydd.⁸ Ett annat argument för ansvarsförsäkring är att riskerna slås ut på ett större kollektiv och att en skadelidandes rätt till ersättning tryggas.⁹ Att uppställa krav på ansvarsförsäkring anses på så sätt särskilt bidra till att säkerställa de skadelidande kompensation, men tvånget visar även på ett starkt allmänintresse och en önskan att säkerställa de skadeståndsrättsliga reglernas genomslag. Att införa försäkringsskyldighet är dock inte i sig tillräckligt för att garantera en skadelidande ersättning. Andra överväganden behöver göras för att säkerställa att krav på försäkring de facto innebär en effektiv kompensation. Huruvida en skadelidande faktiskt kan erhålla ersättning beror exempelvis även på försäkringens omfattning och möjligheterna till direktkrav.¹⁰ Samtidigt uppstår frågor om hur en försäkringsplikt och ansvarsförsäkring påverkar utvecklingen av AI och särskilt en tillförlitlig sådan.

Europaparlamentet har i sin rekommendation beträffande strikt ansvar i förening med försäkringsskyldighet i huvudsak endast uppgett att AI-system med hög risk innebär betydande risker för att orsaka skada, samt att de skadelidande därför behöver garanteras ersättning.¹¹ Varken resolutionen eller det nuvarande direktivförslaget innehåller någon vidare motivering till varför ett införande av försäkringsskyldighet anses motiverat, eller någon analys av vilka konsekvenser som kan uppstå av att riskerna med AI i praktiken förlitas på försäkringsbranschen. Europaparlamentets rekommendation och den av EU-kommissionen föreslagna utvärderingsklausulen vittnar om att frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring för högrisk-AI är högst aktuell. Som framgår av vad som sagts ovan är det samtidigt ett flertal faktorer som behöver beaktas vid ett införande av en sådan försäkringsskyldighet. Försäkringsplikt fordrar en samverkan mellan skadeståndsrätt, försäkringsrätt och försäkringsvillkor, men även en avvägning mellan intressena hos skadelidande, försäkringspliktiga respektive försäkringsbranschen. Vid ett införande av försäkringsplikt på EU-rättslig nivå aktualiseras även särskilt frågan hur en sådan försäkringsplikt påverkar och påverkas av den svenska, inhemska rätten.

1.2 Syfte och frågeställningar

Framställningens övergripande syfte är att analysera den av EU föreslagna försäkringsplikten ur ett svenskt, försäkringsrättsligt perspektiv. Med arbetet ämnar jag särskilt att utreda hur Europaparlamentets förslag om försäkringsplikt för högrisk-AI förhåller sig till andra försäkringsplikter i svensk rätt.

⁸ Bengtsson (1998) s. 120.

⁹ Bengtsson (2012) s. 75.

¹⁰ Merkin & Steele (2013) s. 251 och 256 f.

¹¹ Se Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 113 p. 24 och s. 120 p. 21.

Vidare är avsikten att utreda den föreslagna försäkringsskyldighetens ändamålsenlighet. Syftet besvaras genom nedanstående frågeställningar:

1. Under vilka förutsättningar har krav på obligatorisk ansvarsförsäkring införts i svensk rättsordning och hur förhåller sig förslaget om obligatorisk ansvarsförsäkring för högrisk-AI till detta?
2. Vilka principer och rättsregler inom ramen för försäkringsrätten riskerar att hindra effektiv kompensation till skadelidande trots ett införande av försäkringsskyldighet?
3. Vilka för- respektive nackdelar medför obligatorisk ansvarsförsäkring för högrisk-AI i ljuset av EU:s mål att främja utbyggnaden av tillförlitlig AI och att tillförsäkra skadelidande ersättning?

1.3 Avgränsningar

I förevarande arbete studeras försäkringsskyldighet med utgångspunkt i svensk rätt, med fokus på försäkringsrätten. Därför behandlas inte det föreslagna strikta skadeståndsansvaret för högrisk-AI eller frågor om produktansvar, vilket även redan har behandlats ett flertal gånger i annan litteratur.¹² Uppsatsen behandlar endast försäkringsskyldighet som följer av lag eller annan författning. Försäkringsskyldighet som följer av avtal, stadgar eller liknande behandlas därför inte, med undantag för försäkringsskyldighet för kontrollorgan för CE-märkning vilken följer av SWEDAC:s föreskrifter. Av utrymmes- och relevansskäl behandlas inte resegarantilagen (2018:1218).

Uppsatsen utgår från Europaparlamentets förslag om försäkringsplikt, vilken utpekar en viss operatör som försäkringspliktig. I uppsatsen behandlas därför inte närmare dubbelförsäkring eller situationen att annan än den försäkringspliktige tecknar försäkring för AI-tekniken. Av samma skäl behandlas inte regressmöjligheter eller vem som i övrigt ska anses vara det slutliga ansvarssubjektet. Det vanligaste torde vara att den försäkringspliktige operatören är en privat näringsidkare som försäkrar sig genom konventionell försäkring. Av detta skäl samt av tids- och utrymmesskäl, behandlas inte frågan om självförsäkring, möjligheter att ställa annan säkerhet eller statliga aktörers försäkringsskyldighet och skadeståndsrättsliga ansvar. Frågor beträffande AI som eget rättssubjekt har tidigare behandlats i andra arbeten¹³, varför frågan om AI som försäkringstagare inte kommer att diskuteras i denna uppsats. I uppsatsen utgås alltså från att försäkringstagare är den försäkringspliktiga AI-operatören och att denne är en näringsidkare.

¹² Mer om forskningsläget, se avsnitt 1.5 nedan.

¹³ Se exempelvis Chesterman (2020).

Med anledning av att EU-kommissionens direktivförslag endast äger tillämpning i utomobligatoriska förhållanden¹⁴ lämnas inomobligatoriska spörsmål utanför framställningen. Utöver att främja utbyggnaden av tillförlitlig AI och att säkerställa effektiv kompensation, syftar direktivförslaget även till att minska osäkerheten om rättsläget avseende skadeståndsansvar för AI och att förhindra uppkomsten av splittrade AI-specifika anpassningar av nationella bestämmelser om skadeståndsansvar.¹⁵ Uppsatsen behandlar endast de två förstnämnda målen. Detta främst av utrymmes- och tidsskäl men även då de dessa två i min mening är av större relevans för frågan om försäkringsskyldighet. Europaparlamentets resolution rekommenderade medlemsstater att inrätta särskilda, tidsbegränsade ersättningsfonder med syfte att ersätta skador som exempelvis överstiger takbelopp i eventuella ansvarsförsäkringar.¹⁶ Då frågan om ersättningsfond endast har begränsad relevans för frågan om försäkringsplikt, behandlas detta dock inte i framställningen.

I uppsatsen har rättsläget beaktats fram till den 1 januari 2024.

1.4 Metod och material

1.4.1 Allmänna metodologiska utgångspunkter

Arbetet utgår främst från rättsdogmatisk metod vilken kompletteras av rättsanalytisk metod. Skillnaderna mellan dessa metoder är omdiskuterade och beror på vilken innebörd som ges rättsdogmatiken.

Rättsdogmatikens innebörd och omfattning är omtvistad, men dess syfte brukar traditionellt beskrivas vara att rekonstruera en rättsregel eller en lösning på ett rättsligt problem genom att applicera rättsregler på detsamma. Utgångspunkt för rekonstruktionen är ett användande av de allmänt accepterade rättskällorna.¹⁷ Annorlunda uttryckt kan rättsdogmatiken sägas syfta till att beskriva gällande rätt med ledning av vedertagna rättskällor. Att beskriva gällande rätt innebär att gällande rätt tolkas och fastställs, men även att den systematiseras genom bland annat samband och regler.¹⁸ Åsikterna går isär kring huruvida rättsdogmatiken tillåter ett kritiskt granskande av resultatet efter att gällande rätt har fastställts eller rekonstruerats. Kleineman är av uppfattningen att rättsdogmatiken kan bedrivas som kritisk rättsdogmatisk forskning, vilket innebär att man med fristående ändamålsargument påvisar att rättsläget är otillfredsställande och bör ändras. Sådan forskning kan enligt Kleineman bedrivas så länge den rättsdogmatiska arbetsmetoden respekteras och att

¹⁴ COM(2022) 496 final av den 28 september 2022 s. 11 och 25.

¹⁵ COM(2022) 496 final av den 28 september 2022 s. 2.

¹⁶ Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 120 p. 22.

¹⁷ Kleineman (2018) s. 21.

¹⁸ Sandgren (2021) s. 51 f.

kritiska påståenden om gällande rätt redovisas som något annat än uttryck för gällande rätt. Kleineman är vidare av uppfattningen att en rättsdogmatisk analys kan styras av fristående ändamålsargument. Detta dock under förutsättning att sådana premisser redovisas.¹⁹

Andra, exempelvis Sandgren, är av uppfattningen att värderingar och kritik inte ryms inom den rättsdogmatiska metoden. Sandgren menar att analyser som görs med ledning av en viss infallsvinkel i stället är att hänföras till den rättsanalytiska metoden. Den rättsanalytiska metoden syftar till att, utöver att fastställa gällande rätt, även analysera och kritiskt granska rätten. Den rättsanalytiska metoden kan sägas ha en vidare ansats än den rättsdogmatiska metoden. Metoden är friare och möjliggör att i undersökningen beakta exempelvis värderingar och annat material än de vedertagna rättskällorna.²⁰ Beträffande huruvida en analys av gällande rätt kan göras kritiskt och med ledning av en viss infallsvinkel tillämpas för detta arbete Sandgrens uppfattning. Således tillämpas i uppsatsen rättsanalytisk metod för en kritisk granskning av Europaparlamentets förslag och gällande rätt ur exempelvis den skadelidandes perspektiv.

Med kritik avses för detta arbete både systemintern och systemextern kritik. Systemintern kritik tar sin utgångspunkt i rättssystemet och dess interna standarder. Det kan vara fråga om att kritisera en oklart formulerad regel eller att kritisera brister i rättssystemet som sådant. Det sistnämnda omfattar bland annat kritik bestående i motstridigheter i systemet, såsom att en enskild rättsregel kritiseras utifrån hur den förhåller sig till exempelvis en rättsprincip. För arbetet innebär detta att förslaget om försäkringsplikt kritiskt granskas i förhållande till bland annat skadeståndets preventiva funktion. Med systemextern kritik avses kritik som i stället grundas på faktorer utanför rättssystemet som sådant. I förevarande fall innebär detta att försäkringsplikt för högrisk-AI kritiseras med utgångspunkt i exempelvis ekonomiska iakttagelser såsom moraliskt risktagande och tillträde till marknaden.²¹

Den främsta skillnaden mellan rättsdogmatisk respektive rättsanalytisk metod består i vilket material som kan läggas till grund för analysen. Den rättsdogmatiska metoden utgår från de vedertagna rättskällorna, vilka vanligtvis anses utgöras av lag, lagförarbeten, rättspraxis och doktrin.²² Lagförarbetens auktoritet är omdiskuterad. Kleineman är av uppfattningen att ett förarbetsuttalande inte ensam bör ges alltför stor auktoritet, utan behöver läsas tillsammans med exempelvis det som i övrigt framgår av lagregleringen. Samtidigt har lagförarbeten alltid tillmätts stor betydelse i domstolarnas praxis och givits en

¹⁹ Kleineman (2018) s. 24 och 33–38.

²⁰ Sandgren (2021) s. 53–55.

²¹ Schelin (2018) s. 17 och 61–65.

²² Kleineman (2018) s. 28.

nästintill självständig auktoritet. Även doktrinen omfattning och auktoritet är omstridd. Enligt Kleineman är inte all juridisk litteratur att anses som doktrin, utan endast den rättsdogmatiskt inriktade litteraturen.²³ Med doktrin avses i denna uppsats framför allt standardverk som regelmässigt beaktas av domstolar i den dömande verksamheten, såsom *Försäkringsrätt*²⁴, *Försäkringsavtalsrätt*²⁵, *Avtalsrätt I*²⁶ och *Skadeståndsrätt*²⁷. Övrig exempelvis rättsanalytiskt inriktad litteratur benämns som juridisk litteratur. Det kan även noteras att EU-rätten med anledning av Sveriges medlemskap i EU har blivit en rättskälla i svensk rätt.²⁸ EU-rätten berörs inom ramen för detta arbete i huvudsak endast för att redogöra för den föreslagna ansvarsordningen samt de försäkringsplikter i svensk rätt vilka har ursprung i EU-rätt. EU:s rättskällor består av primärrätt, allmänna rättsprinciper, sekundärrätt, EU-domstolens rättspraxis och internationell rätt.²⁹ Allmänna rättsprinciper uppräknas vanligen inte bland de svenska, traditionella rättskällorna. Inom ramen för detta arbete anses dock allmänna rättsprinciper utgöra en del av rättskällevärdet, då de berörda principerna ofta även kommer till uttryck som en del av exempelvis praxis och doktrin. Den rättsanalytiska metoden innehåller inga begränsningar beträffande material. Detta innebär att materialet även kan omfatta exempelvis underrättspraxis, branschpraxis och material från andra vetenskaper. Det utesluter dock inte att materialet ska vara relevant och allsidigt.³⁰

1.4.2 Metod och material i framställningen

Kapitel 2 är i huvudsak av deskriptiv karaktär och syftar till att beskriva försäkringar, AI och EU:s arbete med AI. Beträffande AI och EU består materialet i huvudsak av material från EU-kommissionen och Europaparlamentet. Beskrivningarna av försäkring och ansvarsförsäkring utgår väsentligen från litteratur av Jan Hellner och Bertil Bengtsson med inslag av utländsk litteratur. Hänvisning till utländsk litteratur förekommer även på andra ställen i uppsatsen. Generellt kan sägas att ansvarsförsäkring och försäkringsskyldighet har liknande utformning och funktion i hela västvärlden. Viss försiktighet måste trots detta iaktas, varför det utländska urvalet har gjorts med beaktande av nationella skillnader beträffande bland annat försäkringstradition och skadeståndsrättsliga regler. Det i uppsatsen inkluderade materialet utgörs dock av litteratur som behandlar försäkringsskyldighet och ansvarsförsäkring i allmänhet och obundet till nationell rätt. Inkluderingen av utländskt material har

²³ Kleineman (2018) s. 21, 28 och 33 f.

²⁴ Hellner (2017 [1965]).

²⁵ Bengtsson (2022).

²⁶ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016).

²⁷ Hellner & Radetzki (2021).

²⁸ Strömholm, Lyles & Valguarnera (2020) s. 340; 2 § lagen (1994:1500) med anledning av Sveriges anslutning till Europeiska unionen.

²⁹ Europeiska unionens publikationsbyrå, 'Europeiska unionens rättskällor' s. 1.

³⁰ Sandgren (2021) s. 54 f.

gjorts i syfte att uppnå en bredd i materialet som möjliggör en mångfacetterad och vidare analys av den föreslagna försäkringsskyldigheten.

I kapitel 3 redogörs för vilka försäkringsplikter som har diskuterats, införts eller upphävts i svensk rätt och varför. Detta som ett led i att besvara arbetets inledande frågeställning. I denna del tillämpas i huvudsak den rättsdogmatiska metoden för att med utgångspunkt i gällande rätt fastställa och beskriva förekomsten av försäkringsskyldighet i svensk rätt. Förutsättningarna för att införa försäkringsplikt uträns sedan genom en rättsdogmatisk analys vari gällande rätt systematiseras i fråga om gemensamma faktorer beträffande bakomliggande omständigheter, syfte, ansvarsform, skadetyper med mera. Den rättsdogmatiska metoden kompletteras av den rättsanalytiska metoden i en avslutande analys. Denna analys rör hur den föreslagna försäkringsskyldigheten förhåller sig till de av gällande rätt dragna slutsatserna kring förutsättningarna för försäkringsskyldighet i svensk rätt. Materialet utgörs i huvudsak av lag, förarbeten och doktrin. Förarbetena används inte främst i syfte att fastställa gällande rätt, utan för att uträna vilka överväganden som föregått ett införande respektive upphävande av försäkringsplikt. Materialet kompletteras i viss mån av annan juridisk och ekonomiskt inriktad litteratur samt elektroniska källor.

Kapitel 4 redogör för vilka överväganden som behöver göras för att försäkringsskyldigheten ska vara effektiv i praktiken, i syfte att besvara arbetets andra frågeställning. I detta kapitel tillämpas den rättsdogmatiska metoden för att utifrån rättskällorna fastställa och beskriva gällande rätt avseende bland annat begränsningar av försäkringsgivarens ansvar, direktkravs rätt och kontraheringsplikt. Kapitlet innehåller även inslag av rättsanalytisk metod. Detta då kapitlet även behandlar försäkringstekniska aspekter och principer såsom försäkringsnöd och principen om försäkringsbarhet, vilka i viss mån kan sägas falla utanför gällande rätt även om de tenderar att beaktas inom ramen för försäkringsrätten. Den rättsanalytiska metoden tillämpas även avslutningsvis för en kritisk granskning av den föreslagna försäkringspliktens mål om en effektiv kompensation i förhållande till det i utredningen framkomna. Materialet består huvudsakligen av försäkringsavtalslagen (2005:104), förarbeten, doktrin och annan juridisk litteratur. Förarbeten används i denna del främst för att redogöra för innebörden i vissa principer. Kapitlet utgår till stor del från litteratur och artiklar författade av Jessika van der Sluijs, professor i civilrätt vid Stockholms universitet vars forskning är inriktad på civilrätt och särskilt försäkringsrättsliga frågeställningar. Annan juridisk litteratur såsom ett juridiskt examensarbete används i syfte att vidga materialet och analysen.

Kapitel 5 syftar till att besvara den tredje frågeställningen och redogör för försäkringsskyldighetens för- och nackdelar i ljuset av EU:s mål om utbyggnad av tillförlitlig AI och effektiv kompensation. Detta kapitel utgår i

huvudsak från den rättsanalytiska metoden. Som ovan nämnts är metoden friare och öppnar upp för en analys av rätten vari även värderingar och andra perspektiv tas i beaktande. Metoden används här i syfte att kritiskt analysera ansvarsförsäkring och försäkringsplikt utifrån deras samband med exempelvis prevention, upprättelse, rättvisa, trygghet, moraliskt risktagande och tillträde till marknaden. Detta är aspekter av betydelse för frågeställningen men som faller utanför gällande rätt. De behandlas i syfte att analysera försäkringspliktens för- och nackdelar ur ett vidare, systemexternt perspektiv. Materialet i denna del består väsentligen av doktrin och annan juridisk litteratur. Även viss utländsk litteratur förekommer, då främst beträffande försäkringspliktens ekonomiska aspekter.

1.5 Forskningsläge

Forskning kring försäkringsskyldighet för AI i förhållande till svensk rätt är knapp, troligtvis på grund av att förslaget är förhållandevis nytt. I förhållande till utländsk rätt förekommer dock artiklar som behandlar försäkring av AI i allmänhet³¹ och i viss mån även frågan om försäkringsskyldighet. En utländsk artikel av Faure och Li behandlar frågan om försäkringsskyldighet i förhållande till just EU:s förslag om obligatorisk ansvarsförsäkring för AI.³² Artikelns tyngdpunkt ligger emellertid i ekonomiska aspekter såsom finansiell säkerhet, riskaversion och premiesättning. Någon annan forskning specifikt inriktad på försäkringsskyldighet för AI har inom ramen för detta arbete inte gått att finna. Forskning angående EU:s förslag i fråga om rent strikt skadeståndsansvar för AI är däremot relativt omfattande. Frågan har av EU själv utretts och redogjorts för noga, exempelvis i förslaget till direktivet om skadeståndsansvar gällande AI. I förhållande till svensk rätt har frågan om skadeståndsansvar för AI även avhandlats ett flertal gånger i både böcker och examensarbeten.³³

För svensk rätts vidkommande finns viss forskning att tillgå beträffande försäkringsskyldighet i allmänhet. De mest utförliga verken är skrivna av Jessika van der Sluijs, som bland annat i en artikel publicerad i Nordisk försäkrings-tidskrift skrivit om försäkringsskyldighetens möjliga problem och för- och nackdelar.³⁴ Därutöver förekommer exempelvis examensarbete beträffande ändamålsenligheten hos obligatoriska professionsansvarsförsäkringar.³⁵ I övrigt behandlas försäkringsskyldighet i huvudsak endast som ett flyktigt inslag

³¹ Se exempelvis Lior (2022).

³² Faure & Li (2022).

³³ Se exempelvis Strand (2022).

³⁴ Se Sluijs (2008).

³⁵ Se Landoff (2004).

i annan ersättningsrättslig litteratur. Diskussionen är då ofta centrerad kring sambandet mellan försäkringsskyldighet, rättspolitik och skadeståndsrätt.³⁶

Sammanfattningsvis kan sägas att forskning om ansvar för AI är extensiv och att forskning om försäkringsskyldighet förekommer i viss mån. Frågan om dessa i kombination, försäkringsskyldighet för AI, förefaller dock ha hamnat i skymundan. Detta åtminstone med fokus på de juridiska aspekterna och särskilt i förhållande till svensk rätt, varför det är särskilt intressant att utreda.

1.6 Centrala begrepp och förkortningar

Hädanefter används i detta arbete förkortningen *resolutionen* för att hänvisa till Europaparlamentets resolution av den 20 oktober 2020 med rekommendationer till kommissionen om en skadeståndsordning för artificiell intelligens. I enlighet med detta används begreppen *direktivförslag* eller *EU-kommissionens förslag* för att hänvisa till förslaget till Europaparlamentets och rådets direktiv om anpassning av reglerna om utomobligatoriskt skadeståndsansvar vad gäller artificiell intelligens (direktivet om skadeståndsansvar gällande AI).

Begreppen *försäkringsskyldighet* och *försäkringsplikt* används utbytbart mot varandra och åsyftar ett lagstadgat krav på obligatorisk ansvarsförsäkring. Med begreppet *effektiv kompensation* avses att möjligheterna till ersättning ska vara faktiska och praktiska, inte endast teoretiska. Hädanefter används begreppet *rent strikt ansvar* för ansvar som är helt oberoende av culpa medan begreppet *strikt ansvar* avser ansvar för skador oavsett om skadan uppkommit genom dennes eget vårdslösa handlande eller någon annans.³⁷ Begreppet *professionsansvar* används för att beskriva ett i förhållande till en sedvanlig culpabedömning skärpt ansvar för vissa yrkeskategorier.³⁸

1.7 Disposition

Arbetet är indelat i sex kapitel. Efter förevarande inledande kapitel följer kapitel 2 vilket behandlar allmänna utgångspunkter av vikt för den fortsatta framställningen. Kapitlet syftar till att beskriva vad som utmärker försäkring i allmänhet och ansvarsförsäkring i synnerhet. Vidare syftar kapitlet till att ge en grundläggande förståelse för AI och EU:s arbete med detta, inbegripet en presentation av förslaget om försäkringsplikt för högrisk-AI. Kapitlet avslutas

³⁶ Se exempelvis Bengtsson (2012).

³⁷ Jfr Hellner & Radetzki (2021) s. 102.

³⁸ Jfr Sluijs (2013) s. 188.

med en analys av tillämpningsområdet för Europaparlamentets förslag som är av vikt för den fortsatta framställningen.

Kapitel 3 syftar till att besvara den första frågeställningen. Inledningsvis redogörs för försäkringsskyldigheter som idag är reglerade i svensk rätt och vilka överväganden samt syften som föranledde deras införanden. Därefter behandlas tidigare försäkringsskyldigheter som införts för att sedan upphävas samt skälen för detta. Därutöver redogörs för försäkringsskyldigheter som diskuterats men sedermera inte infördes. Avslutningsvis görs en analys av det framkomna beträffande under vilka förutsättningar försäkringsplikt har införts i svensk rätt och hur Europaparlamentets förslag förhåller sig till detta.

Kapitel 4 syftar till att besvara uppsatsens andra frågeställning och behandlar vilka principer och rättsregler inom ramen för försäkringsrätten som kan förhindra en effektiv kompensation. Kapitlet innefattar en redogörelse för de principer och regler som på olika sätt berör aspekter såsom försäkringsnöd³⁹, begränsningar i försäkringsskyddet och den skadelidandes direktkravs rätt. Kapitlet avslutas med en analys av det framförda i förhållande till den föreslagna försäkringsplikten.

Kapitel 5 ämnar besvara uppsatsens tredje frågeställning och redogör för försäkringsskyldighetens för- och nackdelar i ljuset av EU:s mål om att tillförsäkra kompensation och att främja tillförlitlig AI. I kapitlet utreds hur försäkringsskyldighet påverkar och påverkas av bland annat skadeståndsrätten, skadestånds funktioner, försäkringsbranschen och marknaden för AI. Avslutningsvis görs en analys av försäkringsskyldighetens för- och nackdelar i förhållande till de skadelidandes kompensation, utbyggnaden av AI och dess tillförlitlighet.

Kapitel 6 består av en sammanfattande och avslutande diskussion. Kapitlet rekapitulerar tidigare frågeställningar och slutsatser, för att sedan avslutas med mina egna reflektioner beträffande förslaget om krav på obligatorisk ansvarsförsäkring för AI.

³⁹ Beträffande detta begrepp se avsnitt 4.2.1.

2 Allmänna utgångspunkter om försäkring och EU:s reglering av AI

2.1 Om försäkringar och ansvarsförsäkring

2.1.1 Innebörden av en försäkring och dess funktioner

En allmänt accepterad definition på begreppet försäkring saknas. Försäkringens grundläggande idé brukar dock beskrivas bygga på riskhantering genom riskgemenskap och riskutjämning. Riskgemenskap refererar till en gemenskap mellan flera personer som är utsatta för likartade risker, medan riskutjämning avser att skador fördelas på denna grupp av personer. En risk innebär att det är ovisst huruvida en händelse kan inträffa eller inte, alternativt att tidpunkten för dess inträffande är osäker, exempelvis vid dödsfall.⁴⁰ Försäkring baseras på samverkan mellan flera rättssubjekt varigenom skador fördelas genom bidragen från alla de som ingår i gemenskapen. Försäkringen avser en oviss händelse och dess inträffande är en förutsättning för rätt till ersättning. Utmärkande är att den som önskar skydd mot en händelse på förhand förbehåller sig rätt till ersättning om risken realiserar, i utbyte mot att han eller hon betalar ett bidrag även om så inte skulle ske. Att exempelvis en grupp av personer i efterhand ordnar en insamling till förmån för en skadedrabbad person innebär således inte att det utgör en försäkring.⁴¹

Försäkring är således ett sätt för en enskild presumtiv skadelidande att begränsa sina risker och ett sätt för kollektivet att fördela likartade risker mellan ett större antal rättssubjekt.⁴² Därutöver fyller försäkring även andra funktioner i samhället. Den trygghet som försäkringen bereder enskilda och kollektivet anses vara ett livsvillkor för ekonomisk verksamhet. Ett exempel är att försäkringen mot atomskador föranleddes av att atomenergin vägrades tas i bruk utan sådant skydd. Försäkring bidrar även till prevention mot skador på flera olika sätt. Försäkringsgivarna håller uppsikt över större försäkringsobjekt samt lämnar råd och anvisningar för att förebygga skador. Även premiesättningen kan ha en preventiv effekt. Exempel på detta är att säkra och välbyggda hus försäkras mot en lägre premie jämfört med gamla eller riskabelt byggda hus samt att säkerhetsanordningar såsom brandlarm kan föranleda reduktion av premien. Prevention kan även främjas genom i villkoren utfärdade säkerhetsföreskrifter med syfte att förebygga skador. Därutöver följer av 4 kap. 7 § och 8 kap. 13 § FAL en lagstadgad plikt att begränsa skada

⁴⁰ Eckerberg (2010) s. 2 f.; Hellner (2017 [1965]) s. 6 f.

⁴¹ Hellner (2017 [1965]) s. 8.

⁴² Eckerberg (2010) s. 23.

som redan inträffat. Försäkring har även betydelse för kreditväsendet, exempelvis fordras vid fastighetskredit nästan alltid att fastigheten är försäkrad.⁴³

2.1.2 Försäkringsformen ansvarsförsäkring

Ansvarsförsäkring är en försäkring mot skadeståndsansvar som kan uppkomma för den försäkrade.⁴⁴ Ersättning utgår således endast under förutsättning att den försäkrade visas vara skadeståndsskyldig. Försäkringsskyddet innebär att försäkringsgivaren betalar det skadestånd som den försäkrade är skyldig att utge, men omfattar vanligtvis även att försäkringsgivaren utreder om skadeståndsskyldighet föreligger, förhandlar med den som kräver skadestånd och för den försäkrades talan vid rättegång.⁴⁵

Ansvarsförsäkringens främsta funktion sägs ofta vara att skydda den försäkrade mot skadeståndsskyldighet och dess följder.⁴⁶ Genom möjligheten till ansvarsförsäkring kan verksamhetsutövare ålagda strikt ansvar fortsätta sin verksamhet utan att riskera ekonomisk ruin. På så sätt kan ansvarsförsäkring sägas vara en förutsättning för att ansvarsregler om strikt ansvar ska vara möjliga.⁴⁷ I likhet med vad som sagts ovan beträffande försäkringar generellt har även ansvarsförsäkringen riskspridande funktioner. Detta genom att försäkringen minskar den försäkrades exponering för risker, här bestående i skadeståndsskyldighet.⁴⁸ Ett tredje syfte är att trygga den skadelidandes rätt till skadestånd och finansieringen av detta. Ansvarsförsäkring sägs ofta öka den skadelidandes möjligheter att utfå ett skadestånd vartill han eller hon är berättigad.⁴⁹

Möjligheterna att täcka skadeståndsansvar beror på dels försäkringsgivarnas principer för att bevilja en ansvarsförsäkring, dels försäkringsvillkoren.⁵⁰ Även om vissa tvingande regler finns är utgångspunkten är att det står parterna fritt att själva avgöra ansvarsförsäkringens omfattning.⁵¹ Om inget annat särskilt anges täcker ansvarsförsäkringen vanligtvis skadeståndsansvar enligt gällande rättsregler. Detta omfattar såväl rent strikt ansvar som ansvar enligt reglerna för egen och annans vårdslöshet.⁵² Som huvudregel gäller att ansvarsförsäkringen avser att täcka skada som orsakats utomobligatoriskt.⁵³ Av

⁴³ Hellner (2017 [1965]) s. 15–17.

⁴⁴ Jfr förklaringen av begreppet ansvarsförsäkring i 4 kap. 9 § 2 st. FAL.

⁴⁵ Hellner (2017 [1965]) s. 397 f.

⁴⁶ Sluijs (2006) s. 27.

⁴⁷ Van Dam (2013) s. 299.

⁴⁸ SOU 2007:46 s. 118; Merkin & Steele (2013) s. 73.

⁴⁹ Hellner (2017 [1965]) s. 390 och 424.

⁵⁰ Hellner (2017 [1965]) s. 392.

⁵¹ Se exempelvis 1 § patientskadelagen (1996:799) vari det stadgas att patientförsäkringen ska omfatta det ansvar som följer av lagen.

⁵² Hellner (2017 [1965]) s. 397 f.

⁵³ Sluijs (2011) s. 222.

försäkringsavtalet framgår vidare vilka skadestånd som är försäkrade samt vilka undantag som gäller, exempelvis vissa särskilda risker eller grupper av skadelidande.⁵⁴ Ansvarsförsäkring är inte en enhetlig försäkringsform, utan förekommer i olika typer anpassade efter kategorin av försäkringstagare eller efter den art av skadeståndsansvar vilken försäkringstagaren önskar täcka.⁵⁵

2.2 Om artificiell intelligens

2.2.1 Vad är artificiell intelligens?

En fastställd, enhetlig definition för vad som avses med AI saknas. Syftet med AI kan dock sägas vara att på konstgjord väg efterlikna en hjärnas förmåga att lösa problem, planera, inhämta ny kunskap och dra slutsatser.⁵⁶ AI möjliggör för tekniska system att lösa problem utifrån vad de uppfattar om sin omgivning, med syfte att uppnå ett specificerat mål. I korthet mottar datorn information som antingen är förberedd eller insamlad genom egna sensorer, behandlar informationen och lämnar sedan ett svar. Vissa AI-system kan även arbeta självständigt och i viss mån anpassa sitt fortsatta beteende genom att analysera effekterna av sina tidigare åtgärder.⁵⁷

I syfte att säkerställa enhetlighet har EU för sitt lagstiftningsarbete beträffande AI tagit fram en legaldefinition för vad som avses med AI och närliggande begrepp.⁵⁸ Denna legaldefinition återfinns för närvarande i förslaget till rättsakten om artificiell intelligens⁵⁹, till vilken även direktivförslaget hänvisar. För definition av begreppet AI-system hänvisar artikel 2 i direktivförslaget till artikel 3 i rättsakten om artificiell intelligens. Den föreslagna artikel 3 i den preliminära rättsakten om artificiell intelligens definierar AI-system som programvara vilken utvecklats genom metoder för maskininlärning, logik- och kunskapsbaserade metoder eller statistiska metoder, och som för en viss uppsättning människodefinierade mål, kan generera utdata eller beslut som påverkar samverkande miljöer.

2.2.2 AI-system med hög risk

I artikel 4 i Europaparlamentets resolution föreslogs ett strikt ansvar och försäkringsskyldighet för AI-system med hög risk. I artikel 3 c i resolutionen definierades begreppet hög risk som en betydande risk för att ett autonomt

⁵⁴ SOU 2007:46 s. 118.

⁵⁵ Bengtsson (1960) s. 15.

⁵⁶ Nationalencyklopedin, 'artificiell intelligens'.

⁵⁷ Europaparlamentet, 'Vad är artificiell intelligens och hur används det?'

⁵⁸ COM(2022) 496 final av den 28 september 2022 s. 2.

⁵⁹ Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om harmoniserade regler för artificiell intelligens (rättsakt om artificiell intelligens) och om ändring av vissa unionslagstiftningsakter, COM(2021) 206 final av den 21 april 2021.

fungerande AI-system kan orsaka skada för personer på ett slumpmässigt sätt och som går utöver det som rimligen kan förväntas. Hur betydande risken skulle anses vara sades även bero på den eventuella skadans allvar, graden av självständigt beslutsfattande, sannolikheten för riskens förverkligande samt hur och i vilken miljö systemet används. Europaparlamentet rekommenderade även att samtliga AI-system med hög risk och de kritiska sektorer var de används skulle förtecknas i en bilaga till förordningen.⁶⁰

Direktivförslaget definition av högrisk-AI skiljer sig från detta och i artikel 2 i direktivförslaget hänvisas till definitionen i rättsakten om artificiell intelligens. I förslaget till denna rättsakt beskrivs AI-system med hög risk som sådana vilka medför betydande risker för människors hälsa och säkerhet eller grundläggande rättigheter. För att identifiera sådana system har utvecklats en metod för att definiera högrisk-AI, vilken framgår av artikel 6 i rättsakten.⁶¹ Av den föreslagna artikel 6.1 i den preliminära rättsakten om artificiell intelligens följer att AI-system är att betrakta som högrisk, om det utgör eller ingår i en produkt som omfattas av viss harmoniserad unionslagstiftning som förtecknats i bilaga II till rättsakten. Av bilagan följer att denna kvalifikationsregel omfattar exempelvis leksaker, bilar, flyg och medicintekniska produkter. Enligt artikel 6.2 föreslås även AI-system som förekommer inom vissa användningsområden betraktas som högrisk. Detta omfattar AI-teknik som används inom följande områden:

- biometrisk identifiering och kategorisering av fysiska personer
- kritisk infrastruktur såsom vägtrafik och el- och vattenförsörjning
- utbildning och yrkesutbildning, exempelvis för att avgöra antagning eller betyg
- anställning, arbetsledning och tillgång till eget företagande, exempelvis vid rekrytering eller befordran
- viktiga privata och offentliga tjänster, exempelvis kreditvärdighet eller larmtjänster såsom ambulans och brandkår
- brottsbekämpning som kan inkräkta på människors grundläggande rättigheter, exempelvis användning av AI för bevisvärdering
- migration, asyl och gränskontroll, exempelvis för kontroll av resehandlingars äkthet
- rättsskipning och demokratiska processer, såsom lagtolkning.⁶²

Rättsakten om artificiell intelligens föreslår även att ett AI-system som enligt definitionen ovan utgör AI-system med högrisk ska omfattas av vissa särskilda regler och krav. Bland annat föreslås i artikel 51 i förslaget till

⁶⁰ Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 112 p. 16.

⁶¹ COM(2021) 206 final av den 21 april 2021 s. 3.

⁶² COM(2021) 206 final av den 21 april 2021 bilaga III.

rättsakten att ett AI-system med hög risk före den tas i bruk eller släpps ut på marknaden ska registreras i en särskild databas tillhandahållen av EU.

2.3 EU:s reglering av AI

2.3.1 En europeisk strategi för artificiell intelligens

Förslaget till direktivet om skadeståndsansvar gällande AI är en del av ett större arbete inom EU med syfte att ta fram en reglering för AI. Detta arbete har sitt ursprung i ett meddelande från EU-kommissionen från 2018⁶³, var den europeiska strategin för AI meddelades. Av meddelandet framgår att ett samordnat tillvägagångssätt anses nödvändigt för att AI:s möjligheter bäst ska kunna tillvaratas samtidigt som dess utmaningar hanteras. Strategins tre syften anges vara att stärka EU:s tekniska och industriella kapacitet samt användning av AI, att förbereda för socioekonomiska förändringar som kan orsakas av AI samt att säkerställa en lämplig och etisk rättslig ram grundad på unionens värderingar och i enlighet med EU:s stadga om de grundläggande rättigheterna.⁶⁴ Vidare stadgas att den rättsliga ramen behöver vara tillräckligt flexibel för att innovation ska främjas, samtidigt som en hög nivå av skydd och säkerhet tryggas.⁶⁵

I det europeiska arbetet med en reglering för AI läggs stor vikt vid att främja tillförlitlig AI.⁶⁶ En tillförlitlig teknik bör enligt EU-kommissionen vara förutsägbar, ansvarsfull, verifierbar och respektera grundläggande rättigheter och etiska regler. Att AI-tekniken är tillförlitlig anses även vara en förutsättning för bland annat samhällets acceptans av AI och en bredare spridning därav. Mot bakgrund av detta tillsattes 2018 en expertgrupp med uppgift att utarbeta etiska riktlinjer för AI.⁶⁷ Expertgruppen arbetade bland annat fram tre komponenter för tillförlitlig AI. Tekniken ska vara robust ur teknisk och samhällelig synvinkel, vara laglig och följa gällande lagar och förordningar samt vara etisk och säkerställa att etiska principer och värden upprätthålls.⁶⁸

⁶³ Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, Europeiska rådet, rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén om artificiell intelligens för Europa, COM(2018) 237 final av den 25 april 2018.

⁶⁴ COM(2018) 237 final av den 25 april 2018 s. 2–3 och 6.

⁶⁵ Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Europeiska rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén om samordnad plan om artificiell intelligens, COM(2018) 795 final av den 7 december 2018 s. 8.

⁶⁶ Jfr COM(2018) 795 final av den 7 december 2018 s. 4.

⁶⁷ COM(2018) 795 final av den 7 december 2018 s. 8.

⁶⁸ Kommissionens expertgrupp på hög nivå för AI-frågor (2019), 'Etiska riktlinjer för tillförlitlig AI' s. 2.

2.3.2 Regleringen av ansvar för AI och förslaget om obligatorisk ansvarsförsäkring

EU-kommissionen har i en vitbok⁶⁹ identifierat säkerhetsrisker som en av de främsta riskerna i samband med användning av AI, varför ett effektivt fungerande ansvarssystem anses särskilt angeläget. Säkerhetsriskerna kan exempelvis uppstå när AI-tekniken är inbäddad i andra produkter eller varor, såsom vid självkörande bilar. Säkerhetsrisker kan även uppstå på grund av brister i utformningen av själva AI-tekniken eller på grund av den data som AI-tekniken matas med. Skadorna anses kunna vara av både materiell karaktär vid exempelvis person- och sakskador och av immateriell karaktär vid exempelvis integritetsförlust eller diskriminering.⁷⁰ Det EU-rättsliga begreppet immateriell skada saknas i svensk rätt, men har i ett annat sammanhang tolkats som synonym till det svenska, skadeståndsrättsliga begreppet ideell skada.⁷¹ Ideell skada anses stå i motsats till ekonomisk skada och avser i svensk rätt vanligen en skada som inte kan direkt värderas i pengar.⁷²

Även Europaparlamentet noterade i sin resolution att en lämplig ansvarsordning krävs för att AI-tekniken ska röna framgång och för att allmänheten ska övertygas att utnyttja sådan teknik. Det framhölls att ansvarsordningen bör vara inriktad på behovet av kraftfulla skyddsåtgärder, men även behovet av att utnyttja och stärka fördelarna med AI-teknik. Mot bakgrund av detta rekommenderade Europaparlamentet att samtliga operatörer av AI-system med hög risk skulle åläggas rent strikt ansvar för skador orsakade av AI-systemet samt vara skyldiga att ha en ansvarsförsäkring.⁷³ Med skada avsågs enligt artikel 2 i resolutionen en negativ inverkan på en fysisk persons liv, hälsa eller fysiska integritet, på en fysisk eller juridisk persons egendom eller betydande immateriell skada som lett till en verifierbar ekonomisk förlust.

Skyldigheten att säkerställa att driften av AI-systemet omfattas av ansvarsförsäkring föreslogs enligt artikel 4 i resolutionen åligga frontend-operatören av AI-systemet. Med frontend-operatör avsågs den fysiska eller juridiska person som utövar en viss kontroll över en risk som är förknippad med AI-systemets drift och sätt att fungera och som drar nytta av driften.⁷⁴ Europaparlamentet föreslog i artikel 4 även ett krav på att försäkringen skulle ha tillräcklig täckning i förhållande till beloppen och omfattningen som stadgas i artiklarna 5 och 6. Av artikel 5 följer bland annat att ansvar föreslogs uppgå till högst två miljoner euro för fysiska personskador respektive en miljon euro för

⁶⁹ Vitbok om artificiell intelligens – en EU-strategi för spetskompetens och förtroende, COM(2020) 65 final av den 19 februari 2020

⁷⁰ COM(2020) 65 final av den 19 februari 2020 s. 11–14.

⁷¹ Jfr prop. 2017/18:105 s. 148.

⁷² SOU 2010:87 s. 99.

⁷³ Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 112 f. och s. 122 i artikel 4.

⁷⁴ Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 111 p. 12.

sakskada och immateriell skada som orsakar en verifierbar ekonomisk förlust. Artikel 6 föreslogs reglera ersättningens omfattning vid dödsfall samt vid skada på fysisk persons hälsa eller fysiska integritet. Vid dödsfall skulle ersättningen bland annat omfatta läkarkostnader, ekonomisk skada till följd av förlorad eller minskad förvärvsförmåga och begravningskostnader.

Försäkringsskyldigheten rekommenderades med utgångspunkt i högrisk-AI:s betydande risker för att orsaka skada. En försäkringsplikt sades även kunna bidra till att garantera de eventuella skadelidande ersättning och sammanföra riskerna för alla försäkrade personer. I resolutionen tillstods att det är svårt för försäkringsbranschen att ta fram anpassade eller nya försäkringslösningar för högrisk-AI. Detta på grund av bristen på uppgifter om riskerna med sådana system i kombination med osäkerhet om den framtida utvecklingen. Det sades därför att försäkringsmarknaden kommer att behöva tid för att anpassa sig utefter en försäkringsplikt. Samtidigt påpekades att EU-kommissionen vid ett införande av försäkringsplikt borde samarbeta nära med försäkringssektorn vid utvecklandet av obligatoriska försäkringar. Detta då ett överlåtande av utvecklingen av obligatoriska försäkringar till försäkringsbranschen enligt Europaparlamentet sannolikt skulle leda till otillfredsställande universallösningar. Europaparlamentet menade att en tillfredsställande universallösning troligtvis inte kan nås, utan att täckning för högrisk-AI kommer att behöva tillhandahållas för varje enskilt område, marknadssegment och typ av produkt. Vidare framhölls att osäkerheter om risker inte får göra försäkringspremierna oöverstigliga eller oproportionerligt höga då det skulle hindra forskning och innovation. En lösning föreslogs vara bättre tillgång till data som genereras av tekniken samt en skyldighet att tillhandahålla dokumenterad information i syfte att underlätta för försäkringsgivare att modellera riskerna.⁷⁵

Trots Europaparlamentets utförliga rekommendationer innehåller direktivförslaget varken bestämmelser om rent strikt ansvar eller obligatorisk försäkring för högrisk-AI. Direktivförslaget utgår i stället från en stegvis strategi. Det första, nuvarande steget innebär att åtgärder införs för att minska bevisbördan för skadelidande. Det andra steget utgörs av en översynsmekanism som på nytt särskilt bedömer behovet av rent strikt ansvar och obligatorisk försäkring.⁷⁶ I enlighet med detta föreskriver artikel 5 i direktivförslaget en riktad översyn av direktivet och dess ändamålsenlighet fem år efter utgången av införlivandeperioden. Vid översynen föreslås bland annat beaktas hur effektiva åtgärderna i direktivet varit när det gäller att hantera risker för skada och även försäkringsmarknadens utveckling av lämpliga försäkringslösningar.⁷⁷ En ytterligare skillnad mellan direktivförslaget och resolutionen är definitionen av skada. Direktivförslaget utgår från en strategi som inte berör definitionen av

⁷⁵ Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 113 p. 24–25 och s. 120 p. 21–22.

⁷⁶ COM(2022) 496 final av den 28 september 2022 s. 9 f.

⁷⁷ COM(2022) 496 final av den 28 september 2022 s. 24 p. 31.

grundläggande begrepp såsom skada eller culpa. Detta för att åtgärderna som föreskrivs i direktivet ska kunna passa in friktionsfritt i medlemsländernas befintliga system för ansvar.⁷⁸

2.4 Analys

Högrisk-AI och konsekvenserna av denna teknik får anses vara ett tämligen nytt och utforskat område som fortfarande är under utveckling. Försäkring och ansvarsförsäkring syftar framför allt till att bereda trygghet genom att fördela och minska risker. Det framstår därför som naturligt att Europaparlamentet rekommenderade att högrisk-AI skulle underkastas försäkringsplikt. Beträffande omfattade skadetyper är det dock för svensk rätts vidkommande inte helt klart vilka skadetyper som resolutionen avsågs att tillämpas på. I artikel 2 föreslogs begreppet skada avse en negativ inverkan på en fysisk persons liv, hälsa eller fysiska integritet, på en fysisk eller juridisk persons egendom samt betydande immateriell skada som lett till en verifierbar ekonomisk förlust. I fråga om person- och sakskada får resolutionen anses överensstämma med svensk rätt. Däremot avsågs resolutionen troligtvis inte att tillämpas på ren förmögenhetsskada, då det angavs att den verifierbara ekonomiska förlusten ska ha föranletts av en immateriell skada.

Fråga blir dock hur resolutionens användning av begreppet immateriell skada förhåller sig till det svenska, skadeståndsrättsliga begreppet ideell skada. Enbart begreppet immateriell skada i sig har tidigare ansetts synonym med det svenska begreppet ideell skada. I denna resolution förenades dock begreppet immateriell skada med ett krav på att en sådan skada skulle ha lett till en verifierbar ekonomisk förlust. I svensk rätt anses ideell skada delvis kännetecknas just av att den inte kan direkt värderas i pengar. Med avseende på detta får det sägas vara oklart i vilken utsträckning det i resolutionen föreslagna ansvaret avsågs att omfatta det som i svensk rättsordning betecknas som ideell skada. Problematiken med hur en europeisk ansvarsordning ska passa in i de nationella ersättningssystemen framstår dock ha beaktats i direktivförslaget, där definition av exempelvis begreppet skada har exkluderats i syfte att säkerställa förenlighet med nationella ansvarsordningar.

⁷⁸ COM(2022) 496 final av den 28 september 2022 s. 12.

3 Lagstadgad försäkringsskyldighet

3.1 Inledning

Krav på ansvarsförsäkring för den som utövar viss verksamhet är visserligen mindre vanliga i Sverige än i många andra länder, men förekommer trots detta i ett antal situationer.⁷⁹ Följande kapitel redogör för gällande, upphävda respektive övervägda men inte införda försäkringsplikter i svensk rätt. I utredningen behandlas även omfattningen av dessa försäkringsplikter samt varför och under vilka omständigheter de har införts alternativt upphävts. Detta i syfte att i analysen utröna eventuella gemensamma drag i skälen och förutsättningarna för ett införande av försäkringsplikt. Avslutningsvis analyseras hur detta förhåller sig till förslaget om obligatorisk ansvarsförsäkring för AI.

3.2 Försäkringsskyldighet i lag

3.2.1 Professionsansvarsförsäkringar

Revisorer, försäkringsförmedlare och fastighetsmäklare är samtliga underkastade krav på att inneha ansvarsförsäkring som täcker skadeståndsskyldighet som kan uppstå i verksamheten.⁸⁰ Skadeståndsansvar föreskrivs revisorer, försäkringsförmedlare och fastighetsmäklare som uppsåtligen eller av oaktsamhet orsakar skada när uppdraget fullgöres.⁸¹ Beträffande syftet bakom försäkringsplikten för revisorer framgår av förarbeten endast att lagkravet ansågs vara motiverat av ett särskilt samhällsintresse.⁸² Vid införandet av försäkringsplikt för försäkringsförmedlare sades ansvarsförsäkring vara en viktig del av skyddet för uppdragsgivaren.⁸³ Då den nuvarande fastighetsmäklarlagen infördes önskade lagstiftaren däremot att skapa ett skydd för konsumenterna, i vilket en försäkringsplikt ansågs vara ett viktigt inslag.⁸⁴

Även intygsgivare av bostadsrättsföreningar och vissa kooperativa hyresgästföreningar omfattas enligt 3 kap. 3 § bostadsrättslagen (1991:614) av försäkringsplikt. Av 10 kap. 1 a § BRL följer att en intygsgivare bär ett personligt culpaansvar för sitt uppdrag. Försäkringsplikten infördes med hänvisning till ett starkt konsumentintresse, trots att utredningen visade att skadeståndstvisiter mot intygsgivare är ovanliga. Skador till följd av vårdslös intygsgivning

⁷⁹ SOU 2007:46 s. 134.

⁸⁰ Se 27 § revisorslagen (2001:883), 2 kap. 7–8 §§ lagen (2018:1219) om försäkringsdistribution respektive 2 kap. 8 § fastighetsmäklarlagen (2021:516).

⁸¹ 29 kap. 2 § aktiebolagslagen (2005:551), 4 kap. 1–2 §§ LFD respektive 3 kap. 25 § FML.

⁸² Prop. 2000/01:146 s. 78 f.

⁸³ Jfr prop. 1988/89:136 s. 33.

⁸⁴ Prop. 1994/95:14 s. 36.

konstaterades ofta vara omfattande när de väl uppstår och en försäkringsplikt sades då kunna öka ersättningsmöjligheterna för den skadelidande. Därutöver beaktades att majoriteten av intygsgivare redan omfattades av någon form av ansvarsförsäkring och att försäkringsplikt råder för andra yrkesgrupper vars roll delvis liknar intygsgivarens, såsom fastighetsmäklare och revisorer.⁸⁵

3.2.2 Pantbankslagen (1995:1000)

Enligt 15 § pantbankslagen ska en pantbank ha egendoms- och ansvarsförsäkring till betryggande belopp. Pantbankernas ekonomiska ansvar följer i huvudsak av 10 kap. 1–4 §§ handelsbalken, vari culpaansvar föreskrivs för panthavare som bryter mot plikten att förvara och vårda pant väl.⁸⁶ Av reglerna för yrkesmässig förvaring av lösa saker i konsumenttjänstlagen (1985:716) följer även ansvar vid vissa olyckshändelser.⁸⁷ Vid pantbankslagens införande anfördes att försäkringsplikten skulle skydda kredittagarna och deras panter. Detta ansågs behövlig då man menade att pantbankskunder genomsnittligt sett utgörs av en yngre samt ekonomiskt och socialt svagare grupp.⁸⁸ Även fortsättningsvis har plikten ansetts skydda pantsättare mot bland annat oseriös verksamhet på pantbanksområdet.⁸⁹

3.2.3 Kontrollorgan för CE-märkning

Enligt olika direktiv framtagna av EU krävs för vissa produkter en CE-märkning för att få säljas inom EU. Exempel på produkter som ska CE-märkas är fritidsbåtar, leksaker och byggprodukter.⁹⁰ Kontroller utförs av ansvarig myndighet eller av ackrediterade, enskilda företag.⁹¹ Av föreskrifterna för ackreditering i Sverige följer att en organisation som genom bedömning av överensstämmelse tar ställning till om produkter uppfyller harmoniserad unionslagstiftning som huvudregel ska vara ansvarsförsäkrat.⁹² Den svenska försäkringsplikten överensstämmer med flera av direktiven som föreskriver CE-märkning vilka också stadgar försäkringsplikt.⁹³

3.2.4 Patientskadelagen (1996:799)

Av 12 § PsL följer att vårdgivare ska ha en patientförsäkring som täcker ersättning som omfattas av lagen. Patientskadeersättning lämnas för person-

⁸⁵ SOU 2017:31 s. 211; prop. 2021/22:171 s. 53.

⁸⁶ Prop. 1994/95:178 s. 33.

⁸⁷ Jfr 15, 16 och 31 §§ KtjL.

⁸⁸ SOU 1994:61 s. 14.

⁸⁹ Prop. 1994/95:178 s. 34.

⁹⁰ Svenska Institutet för Standarder, 'CE-märkning'.

⁹¹ Sluijs (2008) s. 214.

⁹² 4 § 3 p. STAFS 2022:7.

⁹³ Se exempelvis artikel 26 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/48/EG av den 18 juni 2009 om leksakers säkerhet, vari det som huvudregel stadgas försäkringsplikt.

skada som uppfyller rekvisiten i 6 § PsL. Exempel på ersättningsgill personskada är skada orsakad av felaktig diagnostisering. Ersättningssystemet beskrivs ofta vara fristående från skadeståndsrätten och uppbyggt som en lagreglerad motsvarighet till en så kallad *no-fault*försäkring. Med *no-fault* avses att ersättning för skada utbetalas även utan att fel eller försummelse behöver visas.⁹⁴ Vid införandet av obligatorisk försäkringslösning ansågs en sådan ordning kunna underlätta för patienter att kräva och utfå ersättning för sina skador. Patienter sades vara en särskilt utsatt grupp då förhållandena under vilka patientskador uppkommer tenderar att vara komplicerade och svårutredda, varför det är svårt att visa på fel eller försummelse.⁹⁵

3.2.5 Lagen (2010:950) om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor

I samband med att skadeståndsansvaret för radiologiska olyckor skärptes infördes en försäkringsplikt för innehavare av radiologiska anläggningar.⁹⁶ Av 15 § LRO följer huvudregeln att en anläggningshavare har rent strikt skadeståndsansvar vid radiologiska skador. Skadeståndsansvaret omfattar enligt 7 § LRO bland annat person- och saksador, ekonomisk förlust som är en direkt följd av person- eller sakskada samt inkomstförlust till följd av betydande försämring av miljön. Det sistnämnda omfattar även ren förmögenhetskada.⁹⁷ Radiologiska skador på grund av olyckor i kärntekniska anläggningar kan vara mycket omfattande men är ovanliga, varför det ofta saknas underlag för att beräkna sannolikheten för ett inträffande.⁹⁸ Skyldigheten att inneha ansvarsförsäkring framgår av 30 § LRO och åläggs den som driver eller innehar en kärnteknisk anläggning i Sverige. Försäkringsskyldigheten har sin bakgrund i de av Sverige ratificerade Paris- och Brysselkonventionerna⁹⁹, vilka bland annat grundas på en princip om försäkringsplikt med syfte att säkerställa medel för att kompensera skadelidande.¹⁰⁰

3.2.6 Trafikskadelagen (1975:1410)

Enligt 2 § TSL ska trafikförsäkring finnas för vissa i lagen angivna motor-drivna fordon. Huvudregeln är att försäkringsplikten ska fullgöras av fordons ägare. Av 3 § TSL följer att försäkringsplikten dock inte omfattar fordon som ägs av staten. Det ska noteras att trafikförsäkringen i egentlig bemärkelse

⁹⁴ Lönnheim, patientskadelagen (1996:799), Karnov (JUNO) (besökt 2023-10-05); Espersson & Hellbacher (2016) s. 8.

⁹⁵ Prop. 1995/96:187 s. 16–21.

⁹⁶ Jfr prop. 1960:140 s. 11.

⁹⁷ Prop. 2009/10:173 s.120.

⁹⁸ SOU 2021:10 s. 62 f.

⁹⁹ Konvention om skadeståndsansvar på atomenergins område, Paris 29 juli 1960, SÖ 1968:17; Konvention utgörande tillägg till Pariskonventionen den 29 juli 1960 om skadeståndsansvar på atomenergins område, Bryssel 31 januari 1963, SÖ 1968:19.

¹⁰⁰ Jfr Internationella atomenergiorganet (2020) s. 2.

inte är en ansvarsförsäkring. Detta eftersom trafikskadelagens ansvarsbestämmelser är frikopplade från skadeståndsrättens ansvarsregler då rätten till ersättning i stället baseras på ett objektivet ansvar som inte förutsätter vållande.¹⁰¹ Trafikskadeersättning utgår enligt 8 § TSL för person- och sakskada som uppkommer i följd av trafik i fall som anges i lagen. I förhållande till tredjeman kan försäkringen dock sägas vara snarlik en ansvarsförsäkring, eftersom ersättning utgår från försäkringen vid skada på utomstående.¹⁰² Därutöver fyller den svenska trafikförsäkringen funktionen av en ansvarsförsäkring beträffande skador i utlandet som inte ersätts enligt de vanliga reglerna om trafikskadeersättning.¹⁰³ Vid trafikförsäkringens införande var syftet att säkerställa att skadelidande får det skadestånd för trafikskada som denne är berättigad till.¹⁰⁴ Ett särskilt tillgodosende för de som lider skada av biltrafik bedömdes som påkallat eftersom biltrafik ansågs vara farlig verksamhet vilken bör ersätta alla skador den orsakar.¹⁰⁵ Den svenska bestämmelsen om försäkringsplikt är utformad i enlighet med direktivet om ansvarsförsäkring för motorfordon^{106 107}.

Sedan den 23 december 2023 omfattas av trafikförsäkringsplikten enligt 1 § 2 st. TSL även elsparkcyklar av en viss konstruktion och vissa andra eldrivna cyklar utan pedaler. Ändringarna i trafikskadelagen föranleddes delvis av att EU antog ett nytt direktiv¹⁰⁸ med syfte att stärka skyddet för försäkringstagare och andra som skadas i trafiken. Vid ändringarna beaktades även bland annat att antalet skadade i olyckor med elsparkcyklar kraftigt ökade under 2022.¹⁰⁹

3.2.7 Lagen om motortävlingsförsäkring (1976:357)

Enligt 1 § MtfL ska motortävlingsförsäkring finnas vid tävling med motor drivet fordon inom inhägnat tävlingsområde. Enligt samma bestämmelse ska försäkringsplikten i första hand fullgöras av arrangören. Från försäkringen utgår enligt 3 § MtfL ersättning för person- och sakskada. Särregleringen av motordrivna fordon som används vid motortävlingar grundades i att motortävlingar sades erbjuda sådana speciella riskmoment att ersättning för skador

¹⁰¹ Holmqvist (2022-10-14, version 1C, JUNO) 1 § TSL samt under rubriken 'Gällande rätt och Trafikskadelagens grundläggande struktur'.

¹⁰² Jfr exempelvis 11 § 1 st. TSL.

¹⁰³ Jfr 38 § TSL; Holmqvist (2022-10-14, version 1C, JUNO) under rubriken 'Gällande rätt och Trafikskadelagens grundläggande struktur'.

¹⁰⁴ Holmqvist (2022-10-14, version 1C, JUNO) under rubriken '1929 års trafikförsäkringslag'.

¹⁰⁵ Hellner (2017 [1965]) s. 370.

¹⁰⁶ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/103/EG av den 16 december 2009 om ansvarsförsäkring för motorfordon och kontroll av att försäkringsplikten fullgörs beträffande sådan ansvarighet.

¹⁰⁷ Holmqvist (2022-10-14, version 1C, JUNO) 2 § TSL.

¹⁰⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2021/2118 av den 24 november 2021 om ändring av direktiv 2009/103/EG.

¹⁰⁹ Prop. 2022/23:142 s. 32 och 126.

inte ansågs böra utgå från den allmänna trafikförsäkringen. Även själva försäkringsplikten föranleddes av bedömningen att motortävlingsfordon anses skapa särskilda risker för bland andra förare, åskådare och funktionärer. En försäkringsplikt ansågs kunna ge särskilt åskådare och funktionärer ett fullgott skydd vid skador i samband med motortävling.¹¹⁰

3.2.8 Sjölagen (1994:1009)

Försäkringsplikt råder för fartyg som riskerar att orsaka oljeskada. 10 kap. 3 § och 10 a kap. 7 § SjöL stadgar som huvudregel ett rent strikt ansvar för en fartygsägare vid oljeskador. Begreppet oljeskada anses också kunna omfatta ren förmögenhetsskada.¹¹¹ Även små utsläpp av olja kan leda till omfattande skador på miljön eller stora ekonomiska skador såsom höga saneringskostnader.¹¹² Enligt 10 kap. 12 § och 10 a kap. 11 § SjöL ska ägaren av ett svenskt fartyg av viss storlek eller last ha en försäkring eller ställa annan betryggande säkerhet¹¹³ för att täcka sitt ansvar enligt bestämmelserna i respektive kapitel. Av 10 kap. 19 § och 11 kap. 5 § SjöL följer att statliga fartyg undantas från försäkringsplikten. Försäkringsskyldigheten infördes i samband med att skadeståndsansvaret för oljeskador skärptes till strikt ansvar.¹¹⁴ Reglerna om ansvar och försäkringsplikt för skada på grund av olja har sin grund i oljeansvarskonventionen¹¹⁵, vilken bland annat syftar till att tillförsäkra en adekvat kompensationsnivå för skadelidande på grund av oljeutsläpp.¹¹⁶

Försäkringsplikt råder även beträffande andra skador som orsakas av fartyg. Enligt 7 kap. 2 § SjöL ska en redare för ett svenskt fartyg av viss storlek ha en försäkring som avser sjörättsliga skadeståndsanspråk alternativt ställa en annan betryggande säkerhet. I bestämmelsen undantas fartyg som används uteslutande för statsändamål. Det sjörättsliga skadeståndsansvaret för andra skador än oljeskador som orsakas av fartyg utgörs i huvudsak olika variationer av culpaansvar beroende på skadetyper.¹¹⁷ Bestämmelsen om försäkringsplikt i 7 kap. 2 § SjöL genomför försäkringsdirektivet¹¹⁸ i svensk rätt.¹¹⁹ Direktivet infördes bland annat i syfte att försvara de drabbades intressen. Detta

¹¹⁰ Prop. 1975/76:196 s. 19–21.

¹¹¹ Jfr prop. 1973:140 s. 52.

¹¹² Van Tan (2021) s. 113.

¹¹³ Möjligheter att ställa annan säkerhet eller innebörden av sådana möjligheter behandlas inte närmare i denna uppsats, se beträffande avgränsningar avsnitt 1.3.

¹¹⁴ Jfr prop. 1973:140 s. 42 f. och Sluijs (2006) s. 51.

¹¹⁵ Internationell konvention om ansvarighet för skada orsakad av förorening genom olja, Bryssel 29 november 1969, SÖ 1975:46.

¹¹⁶ Sluijs (2006) s. 54; Chao (1996) s. 37.

¹¹⁷ Se exempelvis 8 kap. 1 § SjöL om culpaansvar vid skada genom fartygs sammanstötning och 13 kap. 25 § SjöL om culpaansvar med omvänd bevisbörda beträffande skada på transporterat gods, även kallat presumtionsansvar.

¹¹⁸ Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/20/EG av den 23 april 2009 om fartygsägares försäkring för sjörättsliga skadeståndsanspråk.

¹¹⁹ Rosengren, sjölagen (1994:1009) 7 kap. 2 §, Karnov (JUNO) (besökt 2023-12-30).

bland annat då vissa fartygsägare ställde inför ansvar annars kunde tänkas vilja försätta sig i insolvens.¹²⁰ Det ska härvid noteras att olyckor till sjöss till sin natur anses kunna medföra stora skador. Detta särskilt vid sjöfartsolyckor, det vill säga skador till följd av att något händer med fartyget, varvid passagerare har mycket små möjligheter att påverka sin situation.¹²¹

3.2.9 Luftfartslagen (2010:500) och lagen (2010:510) om lufttransport

Försäkringsplikt för lufttrafikföretag och luftfartygsoperatörer regleras i 9 kap. 2 § luftfartslagen och 3 § lagen om lufttransporter. I bestämmelserna hänvisas till Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 785/2004 av den 21 april 2004 om försäkringskrav för lufttrafikföretag och luftfartygsoperatörer. Av artikel 2 och 4 i förordningen följer att lufttrafikföretag och luftfartygsoperatörer ska vara försäkrade vad gäller deras luftfartsspecifika skadeståndsansvar. Enligt artikel 2 är statliga luftfartyg i viss mån undantagna från försäkringsplikten. Förordningen togs fram som en följd av 11 september-attackerna i USA med syfte att stärka skyddet för passagerare, tredjeman och egendom som riskerar skadas i samband med luftfart eller lufttransport.¹²² Det luftfartsspecifika ansvaret delas in i dels tredjemansskador, dels skador som drabbar passagerare. Enligt 1 § lagen (1922:382) angående ansvarighet för skada i följd av luftfart är ansvaret för så kallade tredjemansskador till följd av luftfart rent strikt och obegränsat. Beträffande ansvar för skador som drabbar passagerare hänvisas i 4–5 §§ lagen om lufttransporter till Montrealkonventionen¹²³. Artikel 17 i Montrealkonventionen stadgar rent strikt ansvar för transportören beträffande personskada och sakskada på incheckat bagage, medan exempelvis handbagage omfattas av ett culpaansvar. Begreppet skada i konventionen anses omfatta såväl ekonomisk som ideell skada.¹²⁴

3.2.10 Järnvägsföretag och järnvägstrafik

Försäkringsplikt för järnvägsföretag framgår bland annat av 2 kap. 2 § järnvägsmarknadslagen (2022:365). Av bestämmelsen följer att försäkring som täcker skadeståndsskyldighet till följd av järnvägsverksamheten är en förutsättning för vissa järnvägsrelaterade licenser. Försäkringsplikten har enligt 1 kap. 1 § järnvägsmarknadslagen sin grund i ett direktiv från EU¹²⁵, vari det i skäl

¹²⁰ Förslag till Europaparlamentets och Rådets direktiv om fartygsägares skadeståndsansvar och finansiella säkerheter, KOM(2005) 593 slutlig av den 23 november 2005 s. 3 f.

¹²¹ Dir. 2010:116 s. 2; SOU 2012:8 s. 82.

¹²² Europeiska kommissionen, 'Mobility and transport – insurance'

¹²³ Konvention om vissa enhetliga regler för internationella lufttransporter (Montrealkonventionen), Montréal 28 maj 1999, SÖ 2004:48.

¹²⁴ C-63/09 *Axel Walz mot Clickair SA*, EU:C:2010:251 punkt 29.

¹²⁵ Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/34/EU av den 21 november 2012 om inrättande av ett gemensamt europeiskt järnvägsområde.

31 anges att järnvägsföretagen behöver vara försäkrade i tillräcklig omfattning för att skydda kunder och berörda tredje parter. Beträffande järnvägs-transport av resenärer tillämpas enligt 3 § järnvägstrafiklagen (2018:181) EU:s tågpassagerarförordning¹²⁶. Försäkringsskyldighet stadgas i artikel 14 i förordningen och syftar enligt artikel 1 b till att ge resenärer ett effektivt skydd och uppmuntra till tågresa. I förordningen stadgas vidare att transportören som huvudregel har rent strikt ansvar för skada på inskrivet gods och för resandes personskada samt för viss sakskada som uppstår i samband därmed. För övriga saksador gäller culpaansvar.¹²⁷

3.3 Numera upphävda försäkringsskyldigheter

3.3.1 Värdepappersinstituten

I den numera upphävda 5 kap. 2 § lagen (1991:981) om värdepappersrörelse stadgades förr ett krav på värdepappersbolag att inneha försäkring för skadeståndsskyldighet som kunde uppstå vid utförande av tjänster i rörelsen. Bestämmelsen infördes med motiveringen att de dåvarande reglerna om kapitaltäckning inte i alla lägen ansågs kunna tillgodose kundernas intresse av att få ersättning om uppdraget missköttes.¹²⁸ Lagen upphävdes och ersattes av lagen (2007:528) om värdepappersmarknaden, varigenom kravet på ansvarsförsäkring avskaffades. Avskaffandet föranleddes av att kapitaltäckningsreglerna sedan försäkringsskyldighetens införande hade ändrats till att ålägga värdepappersbolag att bedöma och kapitaltäcka även risken för skadeståndsskyldighet. Det ansågs därför omotiverat att dessutom uppställa krav på ansvarsförsäkring.¹²⁹

3.3.2 Miljöskadeförsäkring och saneringsförsäkring

I den numera upphävda bestämmelsen i 33 kap. 1 § miljöbalken föreskrevs tidigare obligatorisk miljöskadeförsäkring och saneringsförsäkring. Syftet med miljöskadeförsäkringen var att den som drabbades av sådan miljöskada som avsågs i 32 kap. MB skulle ha möjlighet att få ersättning för skadan även om ersättning inte kunde erhållas av den för skadan ansvarige.¹³⁰ Miljöskadeförsäkringen var subsidiär och omfattade inte ren förmögenhetsskada. Beträffande saneringsförsäkringen önskades bland annat att minska statens kostnader för efterbehandling i de fall då någon ansvarig inte kunde betala.¹³¹

¹²⁶ Europaparlamentets och rådets förordning (EU) 2021/782 av den 29 april 2021 om rättigheter och skyldigheter för tågresenärer (EU:s tågpassagerarförordning).

¹²⁷ Se artikel 13 i EU:s tågpassagerarförordning med hänvisning till artiklarna 26, 33 och 36 i bilaga I till förordningen.

¹²⁸ Prop. 1990/91:142 s. 130 f.

¹²⁹ SOU 2006:50 s. 255 f.

¹³⁰ Prop. 1987/88:85 s. 201.

¹³¹ SOU 2007:46 s. 123 f.

Försäkringsplikterna fick dock inte den avsedda praktiska betydelsen som man hade tänkt sig.¹³² Vid en utvärdering visades att försäkringarna endast hade aktualiserats i mycket liten utsträckning. Det konstaterades även att försäkringarna framstod som dyra lösningar i förhållande till skadeutfallen och att försäkringsvillkoren var sådana att ersättning mycket sällan faktiskt kunde betalas ut.¹³³ Försäkringsplikterna avskaffades därefter med hänvisning till att det ansågs orimligt att verksamhetsutövare skulle betala och staten organisera en ersättningsordning som användes i så liten utsträckning.¹³⁴

3.3.3 Byggförsäkring

Fram till 2014 föreskrev 1 § i den numera upphävda lagen (1993:320) om byggförsäkring m.m. en skyldighet för byggherrar att inneha byggförsäkring vid viss bostadsbyggnation. Byggförsäkringen skulle enligt 2 § LBF omfatta skälig kostnad för att avhjälpa fel i byggnadens konstruktion och skador på byggnaden orsakade av felet. Försäkringsplikten infördes med tre syften: att skydda boende mot ohälsa på grund av byggfel genom att säkerställa resurser för snabbt åtgärdande, att befordra god byggkvalitet genom ekonomiska incitament samt att ge ekonomiskt skydd för i synnerhet konsumenter. Försäkringsplikten avskaffades sedermera då den efter en utvärdering visade sig inte på något verkningsfullt sätt ha bidragit till syftena. Det ansågs därför inte ansvarsfullt att upprätthålla ett obligatorium som man menade endast innebar kostnader och krångel för enskilda samt företag.¹³⁵

3.4 Ej införda försäkringsskyldigheter

3.4.1 Hundägare och jägare

Enligt 19 § lagen (2007:1150) om tillsyn över hundar och katter råder rent strikt ansvar för hundägare eller hundinnehavare beträffande skador orsakade av hund. Samtliga hundägare ska enligt 3 § i samma lag registrera sitt ägarskap. Frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring för hundägare diskuterades i samband med förarbetet inför 1943 års lag om tillsyn över hundar. Ett krav på obligatorisk ansvarsförsäkring ansågs alltför genomgripande och omständligt. Därutöver menades att hundägarnas intresse av att hålla noggrann tillsyn över sina djur skulle försvagas. Försäkringsplikt ansågs därför olämpligt trots att man konstaterade att en sådan plikt skulle kunna medföra vissa fördelar.¹³⁶ Frågan om försäkringsplikt för hundägare har även uppkommit i motioner.¹³⁷

¹³² Bengtsson (2011) s. 20.

¹³³ SOU 2007:21 s. 21 f.

¹³⁴ Prop. 2008/09:217 s. 14 f.

¹³⁵ Prop. 2013/14:125 s. 18 f.

¹³⁶ Prop. 1943:191 s. 22 f.

¹³⁷ Se exempelvis mot. 2000/01:L607 och mot. 2009/10:C419.

Inledningsvis avfärdades obligatorisk ansvarsförsäkring som obehövlig med hänvisning till att hundägares ansvar just hade skärpts genom den då nyligen införda lagen (2000:537) om märkning och registrering av hundar.¹³⁸ I ett senare betänkande avstyrktes förslaget som opåkallat med hänvisning till hundägares strikta ansvar, samhällets möjligheter att ingripa förebyggande och att det hade blivit lättare att eftersöka hundägare.¹³⁹

Obligatorisk ansvarsförsäkring för jägare utreddes 1963 i samband med ändringar i lagen den 3 juni 1938 om rätt till jakt. Försäkringsplikt ansågs då onödig eftersom skadefrekvensen i samband med jakt var jämförelsevis låg. Vidare beaktades att ersättning för jaktskada redan kunde erhållas från det då kraftigt utbyggda socialförsäkringssystemet alternativt från enskilda eller kollektiva försäkringar. Därutöver sades försäkringsplikt kunna leda till onödiga premieutgifter och dubbelförsäkring då många jägare redan omfattades av hem- och lantbruksförsäkringar.¹⁴⁰

3.4.2 Cyklister

Obligatorisk trafikansvarsförsäkring för cyklister övervägdes under femtiotalet. En undersökning som genomfördes visade dock att svårartade skador orsakade av cyklister var fåtaliga. Därutöver noterades att försäkringsgivare hade åtagit sig att främja utbredningen av en vid den tiden vanlig, frivillig cykelansvarighetsförsäkring. Man fann således inte skäl för att särbehandla det speciella området för cyklister och försäkringsplikt avfärdades.¹⁴¹

3.4.3 Gode män och förvaltare

Vid en översyn av reglerna om gode män och förvaltare utreddes frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring. Ekonomisk skada orsakad av ställföreträdare konstaterades vara relativt ovanliga, men det sades vara svårt för huvudmannen att i praktiken få ersättning när skada väl orsakades.¹⁴² Möjligheterna till ersättning ansågs kunna förbättras genom obligatorisk ansvarsförsäkring, bland annat genom att huvudmannen själv inte skulle behöva vända sig till domstol. Försäkringsplikten sades samtidigt kunna innebära en trygghet för ställföreträdarna och öka intresset för att vara ställföreträdare. Det grundläggande syftet med försäkringsplikten var dock att åstadkomma ökad trygghet för i första hand huvudmännen.¹⁴³ Sammanfattningsvis ansågs goda skäl föreligga för att införa en försäkringsplikt. Trots detta gjordes bedömningen att förutsättningar saknades för att lämna ett sådant förslag. De befintliga

¹³⁸ Bet. 2000/01:LU19 s. 34 f.

¹³⁹ Bet. 2009/10:CU17 s. 4–6.

¹⁴⁰ Prop. 1963:136 s. 53 f.

¹⁴¹ SOU 1949:25 s. 79.

¹⁴² SOU 2021:36 s. 30 och 248.

¹⁴³ SOU 2021:36 s. 243 och 252 f.

försäkringslösningarna ansågs nämligen inte innebära ett tillräckligt bra skydd för att motivera försäkringsplikt. Detta bland annat på grund av omfattningsvillkoren, i vilka undantag regelmässigt görs för skador som orsakas uppsåtligt eller av grov vårdslöshet. Vidare noterades att branschorganisationen Svensk försäkring uppgett att intresse saknas för att ta fram en för ställföreträdare fullgod försäkring eftersom riskerna bedöms vara för stora och inte kalkylerbara.¹⁴⁴

3.4.4 Odling av genmodifierade grödor

Frågan om obligatorisk ansvarsförsäkring för GMO-lantbrukare diskuterades i en utredning om ansvarsfrågan vid odling av genmodifierade grödor. Som skäl för att införa en försäkringsplikt anfördes att det vore ett sätt att säkerställa skadelidande ersättning för ekonomisk skada till följd av spridning av genmodifierade grödor till andra, icke-genmodifierade grödor. Detta ansågs särskilt angeläget då skador på grund av GMO-spridning sades troligtvis falla utanför den ansvarsförsäkring som vanligtvis ingår i lantbruksförsäkringar. Som skäl mot en försäkringsplikt anfördes att skadorna som kunde uppstå antogs bli förhållandevis begränsade, varför risken att GMO-odlaren skulle sakna betalningsförmåga framstod som låg. Därutöver gällde vid tidpunkten för utredningen fortfarande kravet på miljöskadeförsäkring i 33 kap. MB, vilken bedömdes kunna ge ett visst skydd även vid GMO-skador. Vidare sades att en lagstadgad skyldighet för GMO-odlare att inneha ansvarsförsäkring i praktiken skulle innebära ett förbud mot GMO-odling, eftersom någon sådan försäkring inte finns att tillgå på försäkringsmarknaden. Ett sådant krav skulle därför brista i proportionalitet. Utöver detta gjordes bedömningen att om en GMO-försäkring skulle erbjudas på marknaden kunde det antas att många frivilligt skulle teckna en sådan, och om inte så ansågs den egna lantbrukarens ekonomi vara tillräckligt stark för att ersättningsanspråk skulle kunna täckas även utan försäkring. Sammanfattningsvis ansågs att tillräckligt starka skäl för försäkringsplikt saknades.¹⁴⁵

3.5 Analys

3.5.1 Skäl för införande

Den inledande förutsättningen för att införa försäkringsplikt framstår vara att skäl ska föreligga för en sådan plikt. Ett genomgående anført skäl för att införa försäkringsplikt att en sådan ordning medför trygghet för potentiella skadelidande och stärker deras möjligheter till ersättning. Trygghet för den

¹⁴⁴ SOU 2021:36 s. 30, 244 och 254.

¹⁴⁵ SOU 2007:46 s. 187, 240 f. och 245.

försäkringspliktige tas däremot sällan i beaktande, trots att ett av ansvarsförsäkringens syften är att skydda den försäkrade mot skadeståndsskyldighet.¹⁴⁶

Att en försäkringsplikt skulle stärka skadelidandes möjligheter att utfå ersättning framstår dock inte i sig vara skäl nog för ett införande av försäkringsplikt. Till synes fordras dessutom att det ska finnas ett särskilt behov av en sådan ordning. Ett sådant särskilt behov kan till exempel förledas av att kretsen av tänkbara skadelidande av ett eller flera skäl har inga eller små möjligheter att få ersättning utan en försäkringsplikt. Detta kan bland annat bero på att skadetyper eller omständigheterna innebär att det är svårt att i domstol vinna framgång med en vanlig skadeståndstalan, såsom vid patientskador eller skador orsakade av ställföreträdare. Behov av ett särskilt skydd i form av försäkringsplikt kan även motiveras av själva kretsen av skadelidande. Av utredningen följer att exempelvis konsumenter, yngre personer och socioekonomiskt utsatta personer betraktas som särskilt skyddsvärda.

Även de potentiella skadornas storlek och omfattning beaktas vid bedömningen av huruvida ett särskilt behov av försäkringsplikt föreligger. För verksamheter där skadefrekvensen är låg och skadorna endast är av mindre allvarlig art har försäkringsplikt sällan ansetts vara motiverat. I beaktande tas då att en skadeståndsskyldig troligtvis har möjlighet att ersätta skadorna på egen hand. Skyldighet att inneha ansvarsförsäkring tenderar i stället att ha införts i situationer där skadeståndsanspråken riskerar att bli omfattande, såsom vid radiologiska olyckor, oljeskador och sjöfartsolyckor. Omfattande skador kan leda till insolvens hos skadevällaren med följd att denne inte kan göra rätt för sig. Risker för insolvens betonades bland annat vid inrättandet av försäkringsplikterna i sjölagen. Insolvens betraktades i detta sammanhang som ett problem främst med hänsyn till de skadelidande som riskerar att bli utan kompensation. Insolvens kan dock även resultera i att kostnaderna för skadorna i stället får bäras av samhället, vilket lagstiftaren i vissa fall genom försäkringsplikt försöker undvika. Vid till exempel införandet av den obligatoriska saneringsförsäkringen i miljöbalken uttrycktes en önskan att minska statens kostnader för efterbehandling i fall då den ansvarige saknade betalningsförmåga.

Försäkringsplikt kan till synes även införas med hänvisning till verksamhetens art och farlighet. Vid exempelvis införandena av trafikskadeförsäkringen och motortävlingsförsäkringen beaktades verksamheternas särskilda risker och farlighet. Verksamhetens farlighet kan även läggas till grund för rättviseargument beträffande fördelning av ansvaret för skadorna, exempelvis ansågs biltrafiken på grund av sin farlighet böra ersätta alla skador som den orsakar. Verksamhetens art förefaller även kunna spela in på grund av de skadelidandes möjligheter att påverka sin situation. Om potentiella skadelidande har små

¹⁴⁶ Om ansvarsförsäkringens syften och funktioner, se avsnitt 2.1.2.

möjligheter att påverka sin situation, kan försäkringsplikt anses påkallat för att försvara deras intressen efter att skadan uppstått.

I fall då det finns andra sätt att säkerställa de skadelidande skydd, har tillräckliga skäl försäkringsplikt i de flesta fall ansetts saknas. Andra skyddsmekanismer såsom kapitaltäckningsregler eller möjligheter för det statliga att ingripa förebyggande kan anses vara tillräckligt skydd. Till stöd för att försäkringsplikt inte införs i fall då det finns andra sätt för skadelidande att erhålla ersättning kan även de statliga undantagen i flertalet av försäkringsplikterna framhållas. Detta eftersom anledningen till undantagen kan tänkas vara ersättning redan säkras genom att staten alltid antas inneha kompensationsmedel.

Det ska dock noteras att utredningen talar för att det är ibland svårt att i förväg förutse om ett behov av försäkringsplikt kommer att uppstå och hur stort detta behov kommer att vara. Detta gäller även vilket skydd de eventuella obligatoriska försäkringarna kommer att ge. Detta visas av exempelvis upphävandet av försäkringsplikterna i 33 kap. MB, då man först i efterhand kunde konstatera att både behov och skydd i realiteten saknades.

Ett ytterligare, men ovanligare, anför skäl att införa försäkringsplikt är att man önskar att uppmuntra till ett visst beteende hos tredjeman. Till exempel syftar EU:s tågpassagerarförordning, vilken stadgar försäkringsplikt för järnvägstransport av passagerare, bland annat till att uppmuntra till tågresande. I likhet med detta beaktades i utredningen om försäkringsplikt för ställföreträdare att en sådan plikt kunde öka intresset för ställföreträderskap. Slutligen kan noteras att merparten av försäkringsplikterna har sin grund i internationella konventioner eller EU-rättslig reglering. Skälen för försäkringsplikt i internationell och EU-rättslig reglering framstår dock oftast vara i enlighet med de skäl som anförs av den svenska lagstiftaren.

Sammanfattningsvis kan sägas att det kan finnas flera skäl för att införa försäkringsplikt. Vanligast är att det anses finnas ett särskilt behov av skydd för de skadelidande. Detta med hänvisning till exempelvis en särskild utsatthet, skadornas typ och omfattning med åtföljande risk för insolvens eller att möjligheter att utfå ersättning på skadeståndsrättslig eller annan grund är små. Andra skäl som har anförts är att verksamheten i fråga är särskilt farlig eller medför särskilda risker, att skadorna ska fördelas på ett rättvist sätt, att skadelidande har små möjligheter att påverka sin situation eller att man önskar att genom plikten uppmuntra ett visst beteende. Även internationella åtaganden kan ligga till grund för ett införande av försäkringsplikt.

3.5.2 Andra förutsättningar för försäkringsplikt

Utöver att det ska föreligga skäl för att införa försäkringsplikt framgår av utredningen att vissa andra förutsättningar behöver vara uppfyllda för att så faktiskt ska ske. En sådan förutsättning framstår vara att försäkringsplikten ska vara ändamålsenlig och ha förmåga att faktiskt uppnå regleringens uttalade syften.

En del i att den övervägda försäkringsplikten ska vara ändamålsenlig är att det för den aktuella risken ska finnas tillgängliga försäkringslösningar eller åtminstone en vilja hos försäkringsbranschen att utveckla sådana lösningar. Att det saknades fullgoda försäkringslösningar för ställföreträdare och att försäkringsbranschen sagt sig ovillig att utveckla sådana lösningar medförde en ovillighet att föreskriva försäkringsplikt. Under dessa omständigheter ansågs det oproportionerligt att föreskriva försäkringsplikt, trots att goda skäl för försäkringsplikt ansågs föreligga. Även omfattningen av de tillgängliga försäkringarna kan påverka huruvida försäkringsplikt anses vara motiverat. Vid avskaffandet av 33 kap. MB hänvisades bland annat till att miljöskade- och saneringsförsäkringarna var utformade på så sätt att det var svårt att faktiskt utfå ersättning från försäkringarna.

Ovilja att tillhandahålla försäkring för en viss risk kan bland annat bero på att riskerna anses för stora eller inte kalkylerbara, vilket kan utläsas av Svensk försäkrings uttalande beträffande försäkringsplikt för ställföreträdare. Detta talar för att en försäkringsplikt i viss mån förutsätter att riskerna är kalkylerbara och inte alltför stora, eftersom fullgoda försäkringslösningar annars kan saknas.¹⁴⁷ Det ska dock noteras att undantag från detta förekommer. Försäkringsplikt råder för radiologiska skador trots att sådana skador kan vara omfattande och är så pass ovanliga att det oftast saknas underlag för att beräkna sannolikheten för dess inträffande. På grund av skadornas potentiellt ödeläggande omfattning tillhandahålls försäkring för radiologiska olyckor dock inte av traditionella försäkringsbolag, utan av särskilda poolsamarbeten.¹⁴⁸

Gemensamt för samtliga fall där försäkringsplikt föreligger är även att deras tillämpningsområden är väl avgränsade till ett identifierbart kollektiv av rättssubjekt, exempelvis samtliga auktoriserade revisorer eller samtliga tillståndsinnehavande pantbanker. Även i de flesta fall då försäkringsplikt endast har föreslagits har det rört sig om en naturlig, identifierbar grupp av personer som i sådana fall skulle omfattas. Exempelvis omfattas jägare av krav på statligt

¹⁴⁷ Att en risk är stor eller inte kalkylerbar innebär dock inte nödvändigtvis att risken är oförsäkringsbar, se avsnitt 4.2.2 nedan.

¹⁴⁸ Jfr SOU 2021:10 s. 200.

jaktkort¹⁴⁹, hundägare är skyldiga att registrera sitt ägarskap¹⁵⁰, goda män samt förvaltare förordnas oftast av rätten¹⁵¹ och tillstånd krävs för att odla genmodifierade grödor¹⁵². Mot bakgrund av detta kan en förutsättning för försäkringsplikt tänkas vara att den skadegörande kretsen som man genom försäkringsplikten önskar att reglera är identifierbar. För jämförelse kan anföras att försäkringsplikt för cyklister troligtvis vore svår att införa då det rör sig om en stor, heterogen grupp som inte på något sätt registreras.

Att skadeståndsansvaret är rent strikt eller av en viss typ framstår däremot inte vara en förutsättning för att åläggas försäkringsplikt. Av utredningen följer att försäkringsplikt föreligger för verksamheter ålagda med varierande ansvarstyper såsom strikt ansvar, culpaansvar och presumtionsansvar¹⁵³. Ett rent strikt eller strikt skadeståndsansvar framstår dock tala särskilt för försäkringsplikt. Utredningen visar nämligen på att försäkringsplikt ofta har införts just i samband med att skadeståndsansvaret har skärpts, såsom vid införandet av försäkringsplikterna för radiologiska olyckor och för oljeskador. Att verksamheten riskerar att orsaka en viss skadetyper framstår inte vara en förutsättning för att införa försäkringsplikt. Även om det vanligaste förefaller vara att försäkringsplikt omfattar ansvar för person- och sakskada förekommer även skyldighet att täcka ansvar för ren förmögenhetsskada. Ansvaret kan vidare omfatta såväl ekonomisk som ideell skada.

Sammanfattningsvis kan sägas att den mest framträdande förutsättningen för att försäkringsplikt ska införas är att det finns tillgängliga och fullgoda försäkringar att tillgå på marknaden. Ett led i detta är ofta att riskerna ska vara kalkylerbara och överskådliga. Därutöver talar utredningen för att försäkringsplikt förutsätter en identifierbar krets presumtiva skadevällare. Däremot är ansvar eller skada av en viss typ inte en förutsättning för ett obligatorium.

3.5.3 Förhållandet till Europaparlamentets förslaget om försäkringsskyldighet för högrisk-AI

3.5.3.1 *Skäl för försäkringsplikt*

Rekommendationen om krav på obligatorisk ansvarsförsäkring motiverades främst av att högrisk-AI medför betydande risker för att orsaka skada och att försäkringsplikt skulle bidra till att garantera de skadelidande ersättning.¹⁵⁴ Som konstateras ovan framstår dock en förstärkning av skadelidandes möjligheter att få ersättning inte i sig vara tillräckligt skäl för att införa

¹⁴⁹ Naturvårdsverket, 'Jakt i Sverige'.

¹⁵⁰ 3 § lagen om tillsyn över hundar och katter.

¹⁵¹ Jfr SOU 2021:36 s. 166 och 11 kap. 4 § FB; 11 kap. 7 § FB.

¹⁵² Jordbruksverket, 'Om GMO (genetiskt modifierade organismer)'.

¹⁵³ Om presumtionsansvar i sjölagen, se fotnot 117 ovan.

¹⁵⁴ Om rekommendationen och däri gjorda överväganden, se avsnitt 2.3.2.

försäkringsplikt. Som utgångspunkt ska det därutöver finnas särskilda skäl att stärka skyddet för just verksamheten i fråga. Frågan är således huruvida det föreligger ett särskilt behov av att stärka skyddet beträffande högrisk-AI och skador som den kan medföra.

Inledningsvis kan konstateras att EU framstår vara av uppfattningen att AI-system med hög risk kan medföra omfattande och dyra skador. Även om risken för omfattande skador i sig kan anses vara skäl för försäkringsplikt, beaktas detta främst med anledning av att omfattande skador riskerar att medföra insolvens. Detta med följd att den skadeståndsskyldige inte kan göra rätt för sig. Trots det kan försäkringsplikt anses omotiverat om det finns andra sätt för skadelidande att erhålla ersättning, även vid avsaknad av försäkringsplikt. I beaktande tas då bland annat huruvida det finns andra skyddsregler för skadelidande, exempelvis kapitaltäckningsregler eller möjligheter för det allmänna att inträda. Sådana regler saknas för närvarande beträffande AI. Det kan dock noteras att direktivförslaget innehåller förslag om bevislättnader för skadeståndsanspråk med anledning av AI. Möjligheterna till ersättning genom en ordinär skadeståndstalan i domstol lär då inte nödvändigtvis vara mindre än för andra skadelidande. Detta får dock liten effekt om AI-operatören på grund av skadornas karaktär och omfattning är insolvent. Möjligheterna för skadelidande på grund av högrisk-AI att erhålla ersättning utan en försäkringsplikt förefaller således vara små, åtminstone vid omfattande skador där skadevållaren riskerar insolvens. Detta talar för att det med hänvisning till skadornas potentiellt omfattande karaktär föreligger ett behov av försäkringsplikt för att garantera ersättning till skadelidande på grund av högrisk-AI. Detta i enlighet med Europaparlamentets förslag.

Av utredningen följer att även en särskilt skyddsvärd krets av skadelidande kan motivera försäkringsplikt. Mot bakgrund av de många olika användningsområden vari högrisk-AI kan förekomma, antas kretsen av potentiella skadelidande på grund av högrisk-AI vara bred och oöverskådlig. Det bör därför vara svårt att säga att denna krets av potentiella skadelidande i sig skulle vara särskilt skyddsvärd. Det ska dock noteras att ett kännetecken för AI-system är att de i viss mån syftar till att självständigt dra slutsatser och vidta åtgärder. I vissa situationer med AI lär därför de skadelidandes möjligheter att påverka sin situation vara små. En sådan omständighet har tidigare ansetts tala för att försäkringsplikt bör införas för att försvara de skadelidandes intressen efter att skada redan har inträffat. Försäkringsplikt kan även motiveras av verksamheten art och farlighet. Högrisk-AI får antas anses vara verksamhet av farlig art. Farligheten kan medföra att det betraktas som stötande om kostnaderna får bäras av exempelvis de skadelidande själva eller av samhället. Med anledning av detta kan högrisk-AI och dess farlighet, likt biltrafiken, anses böra bära sina egna kostnader genom att betala försäkringar.

Vid tidigare införanden av försäkringsplikt har även i viss mån uppmuntran till ett visst beteende beaktats. Europaparlamentet angav inte som skäl för sin rekommendation att man önskade att främja användningen av AI. Det ska dock framhållas att ett av den europeiska AI-strategins syften är att stärka användningen av AI inom EU.¹⁵⁵ Att försäkringsplikt för högrisk-AI skulle kunna öka intresset för och uppmuntra till användning av sådan teknik kan således anses tala för en försäkringsplikt. Nämnvärt är även att en försäkringsplikt för högrisk-AI, likt många av de redogjorda för försäkringsplikterna, vid ett införande skulle ha sin grund i ett internationellt åtagande.

Sammanfattningsvis kan följande sägas. Med hänvisning till risken för omfattande skador och de särskilda risker som högrisk-AI medför, förefaller det finnas ett visst behov av försäkringsplikt för AI-system med hög risk. Detta särskilt med hänvisning till risken för insolvens hos skadevållaren. Utan försäkringsplikt framstår möjligheterna för ersättning till skadelidande i sådana situationer som små. Sammantaget anses förslaget om försäkringsplikt för högrisk-AI och skälen där för i huvudsak överensstämja med den svenska rättsordningen i fråga om skäl för försäkringsskyldighet.

3.5.3.2 Övriga förutsättningar

Även om skäl för att införa försäkringsplikt för högrisk-AI kan sägas föreligga, ska även andra förutsättningar vara uppfyllda för att ett införande vid en helhetsbedömning ska anses vara motiverat. Inledningsvis kan konstateras att kretsen av potentiella försäkringspliktiga får anses vara väl avgränsad och identifierbar. Detta genom kravet på registrering i artikel 51 i förslaget till rättsakten om artificiell intelligens.

Huruvida försäkringsplikt bör införas är dock även avhängigt bland annat försäkringsmöjligheterna och omfattningen av de försäkringar som står till buds. För vissa av de tekniker som föreslås kvalificeras som högrisk kan det redan idag finnas tillgängliga försäkringslösningar. Exempelvis föreslås AI som används i samband med elförsörjning kvalificeras som högrisk-AI.¹⁵⁶ Detta kan tänkas omfatta AI som används inom till exempel kärnkraft. För sådan verksamhet råder redan idag försäkringsplikt och försäkringslösningar finns att tillgå.¹⁵⁷ Huruvida dagens kärnförsäkringar kan ge ett tillfredsställande skydd även vid framtida skador orsakade av AI är emellertid en svårligen besvarad fråga. Generellt kan dock sägas att det för närvarande i allmänhet framstår saknas fullgoda försäkringslösningar för samtlig högrisk-AI. Detta mot bakgrund av Europaparlamentets uttalande i sin resolution om att

¹⁵⁵ Om strategin, se avsnitt 2.3.1 ovan.

¹⁵⁶ Om kvalifikationsregler för högrisk-AI, se avsnitt 2.2.2 ovan.

¹⁵⁷ Om försäkringsplikt och försäkring för kärnteknik, se avsnitt 3.2.5 ovan.

försäkringsmarknaden kommer att behöva tid för att anpassa sig och att ett nära samarbete fordras vid utvecklingen av försäkringslösningar för AI.¹⁵⁸

Att lagstadga krav på högrisk-AI att omfattas av ansvarsförsäkring när sådan försäkring saknas på marknaden innebär i praktiken ett oproportionerligt förbud mot högrisk-AI.¹⁵⁹ Det vore i strid med den europeiska AI-strategin som uttryckligen stadgar att den rättsliga ramen för AI behöver vara flexibel nog för att, parallellt med att säkerställa skydd och säkerhet, även främja innovation.¹⁶⁰ Bristen på försäkringslösningar i dagens läge talar alltså mot att försäkringsplikt är motiverat. Emellertid har inget uttryckligen framkommit som talar för att försäkringsbranschen inte är villiga att utveckla sådana försäkringslösningar. På sikt kan således försäkringslösningar för högrisk-AI möjligtvis erbjudas på marknaden och försäkringsplikt kan då anses vara lämpligt att införa. Det kan dock tänkas att riskerna med högrisk-AI visar sig vara så pass stora och icke kalkylerbara att ingen försäkringsgivare är villig att tillhandahålla ansvarsförsäkringar för sådan teknik. Utredningen visar på en viss obenägenhet att föreskriva försäkringsplikt för säregna risker som är svåra att kalkylera, av just denna anledning. Europaparlamentet har dock föreslagit åtgärder såsom tillhandahållande av information i syfte att underlätta för försäkringsgivare att kalkylera riskerna med AI.¹⁶¹

Utöver att försäkringslösningar ska finnas på marknaden överhuvudtaget ska dessa lösningar även anses vara fullgoda. För att försäkringsplikten ska vara ändamålsenlig och motiverad krävs alltså att villkoren, särskilt omfattningsvillkoren, är tillfredsställande. I annat fall riskerar försäkringsplikten att på ett orimligt sätt endast innebära att verksamhetsutövare betalar och staten administrerar en ersättningsordning med liten eller ingen nytta.

Sammanfattningsvis kan sägas att det i nuläget, med beaktande av försäkringsmarknaden, förefaller saknas fullständiga förutsättningar för att införa försäkringsplikt för högrisk-AI. Detta åtminstone inom de områden vari högrisk-AI kan förekomma som saknar fullgoda försäkringslösningar. Under villkor att riskerna anses överskådliga och att försäkringsbranschen med stöd av EU kan kalkylera riskerna, kan dock sådana försäkringslösningar troligtvis utvecklas i framtiden. Andra förutsättningar såsom ett väl avgränsat tillämpningsområde för försäkringsplikten är redan nu uppfyllda. På sikt kan alltså försäkringsplikt för högrisk-AI anses fullt lämpligt, eventuellt vid den föreslagna riktade översynen som stadgas i direktivförslaget.

¹⁵⁸ Om Europaparlamentets uttalanden i resolutionen, se avsnitt 2.3.2 ovan.

¹⁵⁹ Försäkringsgivares vilja respektive ovilja att erbjuda försäkring behandlas närmare i kapitel 4 nedan.

¹⁶⁰ Om strategin, se avsnitt 2.3.1 ovan.

¹⁶¹ Se om detta förslag avsnitt 2.3.2 ovan och Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 120 p. 21.

4 Hinder för en effektiv kompensation

4.1 Inledning

I det föregående kapitlet har behandlats förutsättningarna för ett införande av försäkringsplikt. Om en sådan försäkringsplikt införs, är det även efter ett införande ett flertal aspekter som behöver beaktas för att försäkringsplikten i realiteten ska kunna fylla sin avsedda funktion. Europaparlamentet rekommenderade försäkringsplikt för högrisk-AI bland annat i syfte att säkra kompensation till potentiella skadelidande.¹⁶² I följande kapitel redogörs för försäkringsrättsliga principer och regler som trots ett införande av försäkringsplikt för AI riskerar att hindra en effektiv kompensation. Då presumtivt försäkringspliktiga AI-operatörer i allmänhet torde vara näringsidkare berörs endast regler och principer för företagsförsäkring.

4.2 Försäkringsnöd

4.2.1 Allmänna utgångspunkter

Ett system med försäkringsplikt bygger på att det finns en kommersiell försäkringsmarknad som möter kraven på obligatorisk försäkring.¹⁶³ Det är upp till den försäkringspliktige att teckna en lämplig försäkringsprodukt på den befintliga försäkringsmarknaden. Som huvudregel sker uppfyllandet av försäkringsplikten i en rent civilrättslig kontext där avtalsfrihet råder. En situation kan således uppstå där en försäkringspliktig verksamhetsutövare inte förmår teckna någon ansvarsförsäkring som uppfyller eventuella uppställda krav eller någon ansvarsförsäkring alls.¹⁶⁴ En aktör som av ett eller annat skäl ofrivilligt står utan försäkringsskydd när det behövs, befinner sig i en form av så kallad försäkringsnöd.¹⁶⁵

4.2.2 Principen om försäkringsbarhet och produktfrihetsprincipen

En form av försäkringsnöd är att det inte finns försäkring överhuvudtaget som täcker det försäkringspliktiga området.¹⁶⁶ Detta kan exempelvis bero på att risken inte anses försäkringsbar. Principen om försäkringsbarhet är en allmän försäkringsteknisk princip som kan sägas innebära att risken ska anses lämplig och möjlig att försäkra. Att en risk är stor och oberäknelig anses inte i sig

¹⁶² Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 120 p. 21.

¹⁶³ Sluijs (2016) s. 18.

¹⁶⁴ Sluijs (2013) s. 95

¹⁶⁵ Prop. 2006/07:26 s. 12.

¹⁶⁶ Sluijs (2013) s. 95.

vara nog för att risken ska anses oförsäkringsbar. Detta då även sådana risker kan täckas i varje fall genom återförsäkring i tillräcklig utsträckning. Risker som anses vara oförsäkringsbara och således måste hållas utanför försäkringskyddet är i stället bland annat säkert förutsebara risker och risker som helt beror av den försäkrades vilja.¹⁶⁷ Uppsåtliga orsakade skador är därför inte försäkringsbara och oftast inte heller skador som uppkommer gradvis. Detta då sådana skador ofta är förutsedda eller utgör naturliga följder av tillåten verksamhet. I motsats till detta anses skador som uppkommer genom olycka oftast försäkringsbara.¹⁶⁸

Att en risk är försäkringsbar innebär dock inte automatiskt att försäkringsgivare faktiskt är villiga att försäkra denna risk, vilket delvis är en följd av produktfrihetsprincipen. Principen innebär att försäkringsgivare som utgångspunkt ska ha frihet att försäkra de risker som de bedömer är lämpliga och göra de undantag som, ur försäkringstekniska och andra synpunkter, framstår som lämpliga.¹⁶⁹ Produktfrihetsprincipen bygger bland annat på en tanke om att försäkringsgivare inte bör tvingas att konstruera en produkt som man med fog anser tekniskt olämplig. Det skulle annars kunna få som följd att försäkringsgivare helt avstår att meddela försäkringar av ett visst slag. Principen syftar även till att underlätta utvecklingen av nya produkter för att möta nya behov.¹⁷⁰ Produktfrihetsprincipen innebär alltså att försäkringsgivare kan välja att inte alls tillhandahålla exempelvis ansvarsförsäkring för vissa risker eller kundgrupper, för vilka försäkringsnöd kan uppstå.¹⁷¹

Produktfrihetsprincipen kan även föranleda en annan form av försäkringsnöd, bestående i att ansvarsförsäkring som omfattar verksamhetsutövarens ansvar visserligen finns på marknaden, men inte uppfyller de krav som uppställs i regleringen för försäkringsplikten.¹⁷² Ett exempel är att den dåvarande försäkringsmäklarförordningen på 1980-talet uppställde försäkringsplikt med krav på att ansvarsförsäkringen skulle ha en viss utformning. Sedermera visade det sig att ingen försäkringsgivare var villig att meddela försäkring enligt de angivna kraven. I detta fall valde lagstiftaren att anpassa sig och lätta på kraven. Om varken lagstiftare eller försäkringsbranschen väljer att anpassa sig kan försäkringspliktiga verksamhetsutövare tvingas att i stället upphandla obligatoriska ansvarsförsäkringar utomlands.¹⁷³

¹⁶⁷ Bengtsson (2022) s. 65.

¹⁶⁸ SOU 2007:21 s. 223.

¹⁶⁹ SOU 2016:37 s. 75.

¹⁷⁰ Bengtsson (2022) s. 157–160.

¹⁷¹ Jfr Sluijs (2016) s. 18.

¹⁷² Sluijs (2013) s. 96.

¹⁷³ Jfr Sluijs (2016) s. 18.

4.2.3 Avtalsfrihet respektive kontraheringsplikt

I enlighet med allmänna avtalsrättsliga principer råder som huvudregel avtalsfrihet vid företagsförsäkringar.¹⁷⁴ Detta till skillnad från exempelvis trafikförsäkring och vissa person- respektive konsumentförsäkringar, för vilka kontraheringsplikt råder.¹⁷⁵ Kontraheringsplikt innebär att en kund kan begära ett visst avtal om försäkring och försäkringsgivaren är då förhindrad att, utan särskilda skäl, vägra försäkring.¹⁷⁶ Utan kontraheringsplikt kan försäkringsnöd uppstå för en enskild försäkringspliktig verksamhetsutövare om denne vägras försäkring hos samtliga försäkringsgivare.¹⁷⁷

Huvudregeln är alltså att kontraheringsplikt saknas vid företagsförsäkring. Detta trots att kontraheringsplikt för företag anses kunna medföra ett antal fördelar. Kontraheringsplikt kan motverka godtyckliga och schablonmässiga bedömningar från försäkringsgivarnas sida. En plikt möjliggör vidare för ett tvång på motivering av avslagsbeslut och öppnar upp för domstolsprövning av sådana beslut. Detta har dock inte ansetts vara tillräckligt för att motivera kontraheringsplikt vid företagsförsäkring. En kontraheringsplikt anses nämligen betänkelig från försäkringsteknisk synpunkt, bland annat då förhållandena vid företagsförsäkring kan variera mycket och att riskerna kan vara stora samt svårbedömda. Vidare bedöms kontraheringsplikt även kunna medföra att utbudet av försäkringar minskar eller att försäkringsgivarna undantar fler risker. Det kan även tilläggas att kontraheringsplikt vid företagsförsäkring i princip är okänd i utländsk rätt. I de få fall då kontraheringsplikt föreligger är de inskränkta till särskilda försäkringar av obligatoriskt slag, såsom trafikförsäkring. Beträffande detta har påpekats att kontraheringsplikt kan vara ett naturligt inslag vid försäkringar som i första hand utgör skydd för tredje man.¹⁷⁸

Beträffande kontraheringsplikt och obligatorisk ansvarsförsäkring kan följande sägas. Enligt 5 § 2 st. TSL råder kontraheringsplikt vid trafikförsäkring. Detta sammanhänger med att försäkringen är obligatorisk, eftersom alla som är skyldiga att teckna trafikförsäkring även anses böra ha möjlighet att göra det.¹⁷⁹ Frågan om kontraheringsplikt behandlades även i samband med utredningen av försäkringsplikt för GMO-odling. Utöver att kontraheringsplikt ansågs problematiskt ur försäkringsteknisk synpunkt påpekades att kontraheringsplikt tidigare endast hade tillämpats på försäkringsprodukter som redan erbjöds på marknaden. Vid tillfället för utredningen fanns ingen GMO-ansvarsförsäkring på marknaden, varför en kontraheringsplikt i det fallet skulle innebära att försäkringsgivare skulle tvingas att erbjuda en

¹⁷⁴ Bengtsson (2022) s. 291.

¹⁷⁵ Se 5 § 2 st. TSL, 11 kap. 1 § FAL och 3 kap. 1 § FAL.

¹⁷⁶ Bengtsson (2022) s. 290 f.

¹⁷⁷ Sluijs (2013) s. 95.

¹⁷⁸ Jfr Ds 2005:42 s. 10 och 43–45.

¹⁷⁹ Prop. 1998/99:42 s. 11.

försäkringsprodukt de överhuvudtaget inte hade i sitt sortiment. Mot bakgrund av detta avvisades kontraheringsplikt som lösning på problemet med potentiell försäkringsnöd.¹⁸⁰

4.2.4 Den fria premiesättningens princip

Trots en eventuell kontraheringsplikt kan försäkringsgivare undgå oönskade kunder genom en hög premiesättning som innebär att sådana kunder i praktiken inte kan teckna försäkring.¹⁸¹ I svensk rätt saknas uttryckligt lagkrav på att premien ska motsvara den försäkrade risken. Detta sedan skälighetsprincipen upphävdes i och med 1999 års reform av försäkringsrörelselagen (2010:2043). Dessförinnan reglerades premiernas utformning och storlek av skälighetsprincipen med innebörd att försäkringar skulle meddelas till en kostnad som var skälig med hänsyn till försäkringens art. Beträffande försäkringsdistribution stadgas dock i 4 kap. 1 § LFC att en försäkringsdistributör med tillbörlig omsorg ska tillvarata kundens intressen och handla professionellt, hederligt och rättvist. Oskälig premiesättning kan således kunna anses stå i strid med kravet på rättvis behandling.¹⁸² I övrigt är utgångspunkten idag den fria premiesättningens princip. Principen är en variant av produktfrihetsprincipen och innebär att försäkringsgivare som huvudregel får bestämma premien med hänsyn till risken och kostnadernas storlek.¹⁸³

4.3 Begränsningar i försäkringsskyddet

4.3.1 Inledning

Denna skadelidandes rätt till ersättning vid ansvarsförsäkring är relativ, då den denne som huvudregel kan erhålla ersättning ur försäkringen endast under förutsättning att den försäkrade har rätt till försäkringsskydd.¹⁸⁴ Begränsningar i rätten till försäkringsskydd kan framgå av dels försäkringsavtalslagen, dels försäkringsavtalet. Följande avsnitt avser situationen då försäkringstagaren eller den försäkrade tar sin försäkring i anspråk. Situationen då en skadelidande framställer krav mot försäkringsgivaren behandlas i avsnitt 4.4.

¹⁸⁰ SOU 2007:46 s. 241.

¹⁸¹ Jfr prop. 1998/99:42 s. 17.

¹⁸² Finansinspektionen (1999) s. 3; Finansinspektionen (2022) s. 6.

¹⁸³ Bengtsson (2022) s. 177.

¹⁸⁴ Hellner (2017 [1965]) s. 424.

4.3.2 Biförpliktelser i försäkringsavtalslagen

4.3.2.1 *Inledning*

Försäkringstagarens huvudförpliktelse är att betala försäkringspremien. Utöver detta finns biförpliktelser reglerade i försäkringsavtalslagen, som vid åsidosättande kan föranleda nedsättning eller förlust av försäkringsersättning. Vid försäkringsavtalets ingående och vid riskökningar ska upplysningsplikt iakttas.¹⁸⁵ Försäkrade är vidare skyldiga att inte framkalla försäkringsfall samt att iaktta säkerhetsföreskrifter och räddningsplikt.¹⁸⁶ Efter att försäkringsfall inträffat är den försäkrade skyldig att anmäla försäkringsfallet inom en viss tid och därefter medverka vid skaderegleringen.¹⁸⁷ Plikten att inte framkalla försäkringsfall, att iaktta säkerhetsföreskrifter och räddningsplikten har direkt skadebegränsande syfte. Vid ansvarsförsäkring får dessa biförpliktelser en särskild karaktär eftersom det försäkrade intresset är ett skadeståndsansvar och inte en skada.¹⁸⁸ Dessa behandlas därför närmare nedan i kapitlet.

Det ska noteras att det vid konsumentförsäkring av 4 kap. 9 § FAL följer en begränsning av försäkringsgivarens möjlighet att i förhållande till den skadelidande åberopa brott mot vissa biförpliktelser. I bestämmelsen anges att försäkringsgivaren vid ansvarsförsäkring är skyldig att, i förhållande till den skadelidande, bortse från vårdslöst framkallande av försäkringsfall, brott mot säkerhetsföreskrift eller åsidosatt räddningsplikt. Om ansvarsförsäkringen enligt lag är obligatorisk anges vidare att ansvaret är primärt och gäller oavsett den försäkrades betalningsförmåga. Detta särskilda skydd för skadelidande vid obligatorisk ansvarsförsäkring har sagts vara motiverat av att en sådan försäkring vanligtvis anses syfta till att garantera att den skadelidande får ersättning för det skadestånd som han eller hon har rätt till av den försäkrade. Av 8 kap. FAL framgår e contrario att 4 kap. 9 § FAL dock inte tillämpas vid företagsförsäkring. Detta gäller även om den skadelidande är konsument. Det särskilda skyddet i 4 kap. 9 § FAL gäller nämligen endast om den försäkrade är en konsument, oaktat vem som är skadelidande.¹⁸⁹

4.3.2.2 *Framkallande av försäkringsfall*

Av 8 kap. 11 § FAL följer att försäkringsgivaren är fri från ansvar gentemot en försäkrad som uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet har framkallat ett försäkringsfall, eller som annars måste antas ha handlat eller underlåtit att handla i vetskap om att detta innebar en betydande risk för att skadas inträffande. Av tredje stycket följer att bestämmelsen är dispositiv såtillvida att

¹⁸⁵ Se 8 kap. 8 § FAL och 8 kap. 10 § FAL.

¹⁸⁶ Se 8 kap. 11–13 §§ FAL.

¹⁸⁷ Se 8 kap. 19–20 §§; Sluijs (2013) s. 253.

¹⁸⁸ Sluijs (2013) s. 253.

¹⁸⁹ Sluijs (2006) s. 176 f.

försäkringsgivaren kan göra förbehåll om ansvarsfrihet även vid annan vårdslöshet än grov.¹⁹⁰

I praktiken åberopas 8 kap. 11 § FAL sällan vid ansvarsförsäkring.¹⁹¹ Vid ansvarsförsäkring kan nämligen bestämmelsen medföra tillämpningsproblem eftersom syftet med sådan försäkring i hög grad är att skydda försäkringstagaren mot följderna av just vårdslöst handlande.¹⁹² Exempelvis kan intressekonflikter uppstå vid culpaansvar beträffande vårdslösheten. Vid culpaansvar är skadevållarens vårdslösa förfarande en förutsättning för skadeståndsskyldighet och därmed även för rätten till försäkringsskydd. Den försäkrade bär bevisbördan för att denne genom vårdslöshet har ådragit sig skadeståndsskyldighet och att denne till följd därav har rätt till försäkringsskydd. Samtidigt åligger det försäkringsgivaren att bevisa att det föreligger omständigheter, såsom grov vårdslöshet, som kan medföra ansvarsfrihet för försäkringsgivaren.¹⁹³

4.3.2.3 *Iakttagande av säkerhetsföreskrifter*

Enligt 8 kap. 12 § FAL gäller att om den försäkrade vid försäkringsfallet har försummat att följa en säkerhetsföreskrift som följer av försäkringsvillkor eller däri hänvisad författning, betalas försäkringsersättning endast i den utsträckning skadan får antas ha inträffat även om föreskriften hade iakttagits. Med säkerhetsföreskrift avses enligt 4 kap. 6 § FAL en föreskrift om vissa bestämda handlingssätt eller anordningar ägnade att förebygga eller begränsa skada, eller om vissa bestämda kvalifikationer hos den försäkrade med flera.

Även om bevisbördan för försummelse åligger försäkringsgivaren kan man vanligtvis utgå från att oaktsamhet föreligger när en säkerhetsföreskrift åsidosatts. Bestämmelsen i 8 kap. 12 § FAL innebär att försäkringsgivaren som huvudregel är fri från ansvar om den försäkrade försummat att iaktta en säkerhetsföreskrift, om inte försummelsen kan antas ha saknat betydelse för den inträffade skadan. I fråga om ansvarsförsäkring uppkommer ett särskilt problem när skada påstås vara vållad genom ett åsidosättande av säkerhetsföreskrift. Att en skadelidande som grund för skadestånd anför vårdslöshet på grund av företaget handlat på ett sätt som strider mot en säkerhetsföreskrift, kan resultera i att försäkringen till följd av 8 kap. 12 § FAL inte täcker skadan. Om företaget därefter visar sig vara insolvent riskerar den skadelidande att stå helt utan ersättning.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Bengtsson (2022) s. 441.

¹⁹¹ Sluijs (2013) s. 255.

¹⁹² SOU 2007:46 s. 120.

¹⁹³ Sluijs (2013) s. 255.

¹⁹⁴ Bengtsson (2022) s. 442 f.

4.3.2.4 *Räddningsplikt*

Den försäkrades räddningsplikt fastslås i 4 kap. 7 § FAL och tillämpas enligt 8 kap. 13 § FAL även vid företagsförsäkring. Vid ett försäkringsfall eller omedelbart förestående sådant, är den försäkrade skyldig att efter förmåga vidta åtgärder för att hindra eller minska skadan, och om någon annan är ersättningskyldig, för att bevara den rätt försäkringsgivaren kan ha mot denne. För nedsättning fordras att den försäkrade uppsåtligen eller av grov vårdslöshet har åsidosatt sin plikt eller annars åsidosatt sina skyldigheter med vetskap om att det innebar en betydande risk för skadans inträffande.

Vid en tillämpning av bestämmelsen vid ansvarsförsäkring är den relevanta frågan huruvida den försäkrade borde ha varit aktiv för att förhindra att skada uppstår för annan mot vilken han eller hon kan bli skadeståndsskyldig. Tillämpningsproblem kan uppstå vid vissa ansvarsförsäkringar såsom professionsansvarsförsäkringar. Skadeståndsansvar för sådana aktörer uppstår ofta successivt, varför det kan vara svårt att fastställa vid vilken tidpunkt räddningsplikten inträder. Vid ansvarsförsäkringar bör räddningsplikten även omfatta en skyldighet för den försäkrade att avvärja skadeståndsskyldigheten genom att bestrida densamma. Det är även vanligt förekommande att räddningsplikten preciseras i avtalsvillkoren. I ansvarsförsäkringsvillkor förekommer exempelvis regelbundet medgivandeförbud vari den försäkrade förbjuds att medge skadeståndsansvar utan försäkringsgivarens samtycke.¹⁹⁵

4.3.3 Vanligt förekommande villkor i försäkringsavtal

4.3.3.1 *Omfattningsvillkor*

Som framgått av ovan är försäkringsgivaren enligt produktfrihetsprincipen fri att utforma omfattningen av sitt ansvar, exempelvis genom omfattningsvillkor. Med detta avses att försäkringsgivaren genom en bestämmelse i avtalet anger försäkringens täckning. Vanligtvis sker detta genom en objektiv beskrivning varigenom en bestämd risk, händelse eller förlust anges som täckt eller undantagen från försäkringen.¹⁹⁶ Genom att utesluta vissa risker kan försäkringsgivaren omintetgöra skyddet till förmån för tredje man, vid ansvarsförsäkring en skadelidande.¹⁹⁷ Ett exempel på ett vanligt förekommande omfattningsvillkor i såväl svensk som utländsk ansvarsförsäkring är att försäkringen enbart gäller skadeståndsskyldighet för person- och sakskada och således inte ren förmögenhetsskada. För ren förmögenhetsskada kan dock

¹⁹⁵ Sluijs (2013) s. 256 f.

¹⁹⁶ NJA 2020 s. 1025 p. 18–19.

¹⁹⁷ Bengtsson (2022) s. 163.

särskild ansvarsförsäkring tecknas, exempelvis utgör ansvarsförsäkringen för revisorer en sådan.¹⁹⁸

Något kan även sägas om så kallade dolda handlingsklausuler. Med detta avses villkor som är utformade som tillåtna omfattningsvillkor, men som i realiteten kringgår försäkringsavtalslagens bestämmelser om nedsättning av försäkringsersättning. Dessa är nämligen ofta tvingande till försäkringstagarens förmån. Av 4 kap. 11 § FAL och 8 kap. 16 § 2 st. FAL följer att om ett omfattningsvillkor anses utgöra en dold handlingsklausul ska det göras en genomlysning av densamma. Detta innebär i regel att bestämmelsen för den biförpliktelse som den dolda handlingsklausulen i själva verket utgör i stället ska tillämpas.¹⁹⁹

4.3.3.2 *Takbelopp*

En variant på omfattningsvillkor är takbelopp. Med detta avses att försäkringsskyddet inskränks genom i villkoren angivna försäkringsbelopp. Med detta avses vanligen det högsta belopp som utbetalas ur försäkringen och som därmed utgör ett maxtak för ersättningen. Om skadeståndskravet överskrider försäkringsbeloppet i ansvarsförsäkringen gäller att den skadelidande får kräva den försäkrade på det överskjutande beloppet.²⁰⁰ För att försäkringsskyddet vid obligatorisk ansvarsförsäkring inte ska vara alltför begränsat bör i författningen uppställas minimikrav på bland annat försäkringsbelopp.²⁰¹ Sådana bestämmelser återfinns i exempelvis i 7 kap. 2 § SjöL och 9 kap. 5 § SjöL samt 26 § fastighetsmäklarförordningen (2021:518).

4.4 Direktkravsrätt för den skadelidande grundad på obligatorisk ansvarsförsäkring

4.4.1 Allmänt om direktkravsrätt och invändningar

Trots att försäkringsgivaren enligt försäkringsvillkoren ansvarar för en skada finns risk för att den skadelidande inte får ersättning, exempelvis på grund av att den skadeståndsskyldige vägrar ta sin försäkring i anspråk.²⁰² I syfte att förbättra skadelidandes kompensationsmöjligheter har en direktkravsrätt för skadelidande införts i vissa fall. Med direktkrav avses att den skadelidande kan rikta sitt anspråk inte bara mot den skadeståndsskyldige utan även mot

¹⁹⁸ Dennerståhl (2009) s. 33 och 79.

¹⁹⁹ Jfr Andersson (2021) s. 342 och 344 f.

²⁰⁰ Jfr Bengtsson (2022) s. 136 och 147. Notera dock att annat kan gälla om det i författningens uppställts krav på försäkringens omfattning, se nedan under avsnitt 4.4.4.

²⁰¹ Sluijs (2008) s. 216.

²⁰² Hellner (2017 [1965]) s. 424 f.

försäkringsgivaren direkt.²⁰³ Enligt 9 kap. 7 § 1 st. 1 p. FAL har en skadelidande en direktkravs rätt när den försäkrade enligt lag eller författning är skyldig att ha ansvarsförsäkring. Av 1 kap. 6 § FAL följer att bestämmelsen är tvingande. En rätt att vända sig direkt till försäkringsgivaren kan även framgå av försäkringsvillkoren.²⁰⁴

Då försäkringsavtalslagen saknar särskilda regler om direktkravets innehåll avgörs dess innehåll av de invändningar mot kravet som försäkringsgivaren har möjlighet att göra. Invändningarna kan exempelvis röra skadeståndsförhållandet, preskription eller försäkringsförhållandet med hänvisning till exempelvis omfattningsvillkor eller brott mot biförpliktelser.²⁰⁵ Försäkringsgivarens invändningsrätt kan dock begränsas i försäkringsvillkoren eller i den lagstiftning som reglerar försäkringsplikten.²⁰⁶ Särreglering av invändningsrätten förekommer bland annat i sjölagen och den däri stadgade obligatoriska sjöförsäkringen, se exempelvis 10 kap. 14 § 3 st. SjöL.

4.4.2 Invändning om skadeståndsskyldighet

Som utgångspunkt gäller att ansvarsförsäkring täcker skadeståndsansvar enligt gällande rättsregler. Det är således den försäkrades skadeståndsansvar som utgör gränsen för försäkringsgivarens ansvar. För att försäkringsersättning ska utgå fordras således att samtliga skadeståndsrättsliga rekvisit är uppfyllda. Därutöver kan skadeståndsansvaret jämkas enligt allmänna jämningsregler eller på grund av medvållande. Försäkringsgivaren har alltid möjlighet att göra en egen bedömning av skadeståndsskyldigheten och kan således göra invändningar med hänvisning till att rekvisiten inte är uppfyllda eller att skäl för jämkning föreligger.²⁰⁷

4.4.3 Invändning om preskription

För försäkring gäller specialpreskription som regleras i försäkringsavtalslagen och stundvis även i författningar som reglerar obligatorisk försäkring.²⁰⁸ Preskription vid företagsförsäkring regleras i 7 kap. 4 § FAL och 8 kap. 20 § FAL. Enligt huvudregeln inträder preskription tio år från tidpunkten när det förhållande som enligt försäkringsavtalet berättigar till försäkringsersättning eller annat försäkringsskydd inträdde. Vid företagsförsäkring gäller dock att försäkringsgivare får skriftligen förelägga den försäkrade att väcka talan eller anmäla anspråk på försäkringsersättning inom en viss tid kortare än så. Av fjärde stycket följer dock att detta inte gäller i förhållande till en skadelidande

²⁰³ Sluijs (2011) s. 15 f.

²⁰⁴ Jfr Sluijs (2006) s. 124 f.

²⁰⁵ Sluijs (2011) s. 27–29.

²⁰⁶ Bengtsson (2022) s. 147 f.

²⁰⁷ Sluijs (2006) s. 163 f.

²⁰⁸ Sluijs (2006) s. 204.

som riktar ett direktkrav grundat på 9 kap. 7 § 1 st. FAL, det vill säga bland annat direktkrav vid obligatorisk ansvarsförsäkring. Vid obligatorisk ansvarsförsäkring har den skadelidande således alltid en tioårig preskriptionstid räknat från den tidpunkt då rätt till direktkrav inträder, vilket i regel är den tidpunkt då han eller hon drabbas av skada som försäkringen täcker.²⁰⁹

4.4.4 Invändning om brott mot biförpliktelser

Som utgångspunkt kan försäkringsgivaren som invändning även åberopa den försäkrades eller skadelidandes brott mot vissa biförpliktelser.²¹⁰ Detta gäller som ovan nämnts så länge inte försäkringsgivarens invändningsrätt särreglerats och begränsats i villkoren eller i den lagstiftning som reglerar försäkringsplikten. Vid konsumentförsäkring följer visserligen av 4 kap. 9 § FAL en generell begränsning av försäkringsgivarens invändningsrätt beträffande framkallande av försäkringsfall, säkerhetsföreskrifter eller räddningsplikt. Bestämmelsen är som sagt dock inte tillämplig vid företagsförsäkring, då även den skadelidande blir lidande på den försäkrades försummelser.²¹¹ Försäkringsgivaren har således som utgångspunkt möjlighet att framställa invändningar om den försäkrades brott mot biförpliktelser med stöd av reglerna i 8 kap. 8–14 §§ FAL om upplysningsplikt, riskökning, framkallande av försäkringsfall, säkerhetsföreskrifter, räddningsplikt och identifikation med den försäkrade.²¹²

Däremot påverkar den försäkrades brott mot skyldigheterna att anmäla försäkringsfall eller att bistå vid skadereglering inte den skadelidandes rätt till ersättning. Av 7 kap. 2 § FAL framgår nämligen att sådan försummelse från den försäkrades sida vid ansvarsförsäkring endast innebär att ett skäligt belopp av vad som utbetalats till den skadelidande kan återkrävas från den försäkrade. Den skadelidandes ersättning kan alltså inte nedsättas på grunden att den försäkrade försummat sin anmälningsplikt eller plikt att biträda skaderegleringen. Den skadelidandes ersättning kan inte heller nedsättas på grund av den försäkrades försummelse vid skaderegleringen. Försummelse vid skadereglering regleras i 7 kap. 3 § FAL. Av bestämmelsen följer att ersättning kan nedsättas i förhållande till den försäkrade eller någon annan som begär ersättning, om denne uppsåtligen eller av grov vårdslöshet uppgivit, förtigit eller dolt något av betydelse vid skaderegleringen.²¹³ Nedsättning kan endast ske vid skuld hos den som begär ersättning, varför skuld hos den försäkrade inte kan föranleda nedsättning för en direktkrävande skadelidande.²¹⁴ Det sistnämnda innebär dock att den skadelidandes egen försummelse vid

²⁰⁹ Jfr Bengtsson (2014) s. 535.

²¹⁰ Jfr Sluijs (2011) s. 29; Jfr Sluijs (2006) s. 171.

²¹¹ Bengtsson (2022) s. 147 f.

²¹² Bengtsson (2022) s. 148.

²¹³ Sluijs (2006) s. 179.

²¹⁴ Prop. 2003/04:150 s. 448; Sluijs (2006) s. 179.

skaderegleringen kan föranleda nedsättning när denne framställer ett direktkrav. Nedsättning kan även ske vid den skadelidandes egen försummelse att anmäla försäkringsfall eller att bistå vid skaderegleringen. Av 7 kap. 2 § FAL följer nämligen att en ersättningsberättigades egen försummelse att anmäla försäkringsfall eller att bistå vid skadereglering kan föranleda nedsättning förutsatt att försummelsen lett till skada för bolaget.²¹⁵ Av 8 kap. 19 § FAL följer att 7 kap. 2–3 §§ FAL är tillämpliga även vid företagsförsäkring.

4.4.5 Invändning om omfattningsvillkor samt takbelopp

Invändningar om att det aktuella kravet inte omfattas av försäkringen eller att kravet överstiger försäkringsbolaget kan som utgångspunkt göras gällande mot såväl den försäkrade som den skadelidande. I viss litteratur menas dock att undantag från detta kan föreligga om det i författning om försäkringsplikt uppställs krav på viss omfattning eller försäkringsbelopp. Detta med hänvisning till principen om avtalets subjektiva begränsning.²¹⁶ Denna princip innebär väsentligen att ett avtal som huvudregel endast binder avtalsparterna.²¹⁷ En av följderna av denna princip är att ett avtal inte kan beröva tredje man en rätt som denne givits enligt författning. I förhållande till invändningsrätten har Jessica van der Sluijs gjort följande tolkning av principen. Om en skadelidande tredje man i författning tillerkänns en rätt, kan inte försäkringsgivaren och den skadeståndsskyldige försäkringstagaren träffa avtal till nackdel för den skadelidande. I de fall då det visserligen finns en försäkring men som inte uppfyller de krav som uppställts i författningen, kan detta innebära att försäkringsgivaren inte kan åberopa ett författningsstridigt omfattningsvillkor mot en direktkrävande skadelidande.²¹⁸ Det sagda anses dock inte gälla författningarna som reglerar de så kallade no-fault försäkringarna såsom trafikskadelagen, motortävlingsförsäkringslagen och patientskadelagen. Beträffande dessa författningar anses utrymmet för avtalsparterna att påverka den skadelidandes rätt till ersättning vara litet.²¹⁹

Fråga är således huruvida den skadelidande, i en författning som uppställer krav på den obligatoriska försäkringens omfattning, tillerkänns en rätt som inte kan berövas genom försäkringsavtalet. I fråga om författningar som ger riktlinjer för viss näringsverksamhet, såsom lagen om ansvar och ersättning vid radiologiska olyckor, är enligt Sluijs det avgörande huruvida författningsregeln riktar sig mot försäkringsgivaren eller mot den försäkringspliktige. Om påbudet att teckna försäkring med viss omfattning riktar mot den försäkrade verksamhetsutövaren, har den skadelidande inte bättre rätt än vad som följer

²¹⁵ Sluijs (2006) s. 180 f.

²¹⁶ Jfr Sluijs (2006) s. 166.

²¹⁷ Adlercreutz, Gorton & Lindell-Frantz (2016) s. 163 f.

²¹⁸ Sluijs (2011) s. 65; Sluijs (2006) s. 166.

²¹⁹ Jfr Sluijs (2006) s. 43 och 166 f.

av försäkringsvillkoren. För det fall författningsregeln i stället riktar sig mot försäkringsgivaren, saknar denne rätt att åberopa ett försäkringsvillkor som strider mot regeln. För att avgöra till vem en bestämmelse riktar sig måste den tolkas individuellt, varvid bland annat bestämmelsens utformning beaktas. Att beakta är även huruvida det framstår som rimligt att lagstiftarens avsikt varit att låta försäkringsgivaren och den försäkrade reglera frågan i avtalet.²²⁰

Beträffande i författning ställda krav på försäkringssumman är det Sluijs uppfattning att sådana krav är riktade mot den försäkrade. Detta under förutsättning att det i författningen inte uppställs krav på att den obligatoriska försäkringen tecknas hos en och samma försäkringsgivare. Den försäkrade kan då uppfylla kravet på försäkringssumma genom flera olika försäkringar. I sådana fall anses det rimligt att låta ett avtal bestå i förhållande till skadelidande även om det inte uppfyller den författningsstadgade försäkringssumman.²²¹

Viss kritik har riktats mot denna tolkning av principen om avtalets subjektiva begränsning och dess effekter för invändningsrätten. Ekelund menar att det är omöjligt att avgöra huruvida en viss regel riktar sig till försäkringsgivaren eller till verksamhetsutövaren. Vidare har anförts att ett påbud om försäkringsskydd av viss omfattning i regel avser vilket försäkringsskydd som totalt sett ska finnas. En verksamhetsutövare bör således kunna uppnå författningens täckning genom att försäkra sig hos flera olika försäkringsgivare. Det anses därför orimligt att en av dessa försäkringsgivare ska kunna lastas för att verksamhetsutövaren inte uppnått författningens försäkringsskydd. Enligt detta resonemang bör alltså försäkringsgivare vid direktkrav kunna invända att ansvaret inte omfattas av försäkringen, även om det strider mot kraven i författningen. Samtidigt vidkänns att obligatoriska ansvarsförsäkringar syftar till att skydda presumtiva skadelidande. Det anses därför visserligen framstå som rimligt att med beaktande av skadelidandeskyddet göra en gentemot skadelidande generös tolkning av försäkringsgivarnas invändningsrätt.²²²

4.5 Reglering av tillsyn och sanktioner

För att ett system med obligatorisk ansvarsförsäkring ska vara effektivt fordras att det finns en myndighet som utövar tillsyn över den skadegörande verksamheten och försäkringsplikten. Tillsynen kan exempelvis bestå i att identifiera vilka som är försäkringspliktiga och säkerställa att de uppfyller sin försäkringsplikt.²²³ Till exempel följer av 4 kap. 1 § FML att Fastighetsmäklarinspektionen ska utöva tillsyn över fastighetsmäklare och kontrollera att verksamheten bedrivs i enlighet med lagen. Utöver att en

²²⁰ Sluijs (2006) s. 168 f.

²²¹ Sluijs (2006) s. 169–171.

²²² Ekelund (2014) s. 39.

²²³ Sluijs (2008) s. 217.

tillsynsmyndighet ska finnas är en fråga om och hur sanktioner ska utövas mot den som bryter mot försäkringsplikten. Somliga försäkringsplikter är straffsanktionerade, exempelvis följer av 20 kap. 13 och 14 §§ SjöL att den som uppsåtligt eller av oaktsamhet bryter mot försäkringsplikten döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Mot en juridisk person som inte kan bli föremål för samtliga straffrättsliga åtgärder, kan istället en sanktionsavgift vara lämplig. En sanktionsavgift skapar incitament att undvika överträdelser av ett regelverk, om avgiften riskerar att skapa en kostnad eller förlust som är lika stor som eller större än besparing som görs genom att inte följa reglerna.²²⁴ När det gäller försäkringspliktiga yrken kan sanktionen i stället bestå i att tillståndet dras in. En ytterligare fråga är om och hur sanktioner ska tillämpas vid situationen att en försäkringspliktig verksamhetsutövare visserligen har tecknat en försäkring, men att den inte uppfyller kraven i författningen. Att säkerställa tillsyn av försäkringsplikten och att den är sanktionerad är komplicerat och kostsamt, men anses vara en förutsättning för att ett system med obligatorisk ansvarsförsäkring ska fungera i praktiken.²²⁵

4.6 Analys

4.6.1 Principerna om försäkringsbarhet, produktfrihet, avtalsfrihet och fri premiesättning

Ett effektivt ansvarssystem för AI anses av EU vara en angelägen fråga. Mot bakgrund av detta föreslog Europaparlamentet en försäkringsplikt i syfte att bland annat garantera skadelidande ersättning. Av detta kapitel följer dock att försäkringspliktens effektivitet i förhållande till den skadelidandes kompensation påverkas av ett antal olika försäkringsrättsliga principer och regler.

Principerna om försäkringsbarhet, produktfrihet och fri premiesättning riskerar att orsaka försäkringsnöd för försäkringspliktiga AI-operatörer. Med försäkringsnöd avses här att ansvarsförsäkring för högrisk-AI saknas på marknaden eller inte uppfyller kraven i författningen, trots att försäkringsplikt råder. Sådan försäkringsnöd förefaller vara det främsta hindret för en effektiv kompensation. En grundförutsättning för att försäkring ska finnas att tillgå på marknaden är att risken i fråga är försäkringsbar. Risker förenade med högrisk-AI bör vara försäkringsbara eftersom även omfattande skador kan försäkras genom återförsäkring.²²⁶ Detta så länge skadorna inte anses avsiktligt orsakade eller utgör naturliga följder av tillåten verksamhet. Europaparlamentet förebådade att försäkringsbranschen kommer att behöva tid för att anpassa sig och föreslog ett nära samarbete mellan EU-kommissionen och

²²⁴ Prop. 2022/23:116 s. 123.

²²⁵ Sluijs (2008) s. 218 f.

²²⁶ EU har bland annat beskrivit att högrisk-AI kan orsaka stora och slumpmässiga skador, detta behandlas närmare i avsnitt 2.2.2 ovan.

försäkringsbranschen vid utvecklingen av obligatoriska försäkringar för högrisk-AI.²²⁷ Av produktfrihetsprincipen följer dock att det som utgångspunkt är upp till försäkringsgivarna att avgöra huruvida de är villiga att försäkra högrisk-AI överhuvudtaget. Vidare är försäkringsgivarna fria att utforma eventuella försäkringar som de önskar. Om försäkringsgivarna väljer att utveckla försäkringslösningar för högrisk-AI blir således en särskild fråga huruvida dessa lösningar kommer att uppfylla eventuella krav som försäkringsplikten kan komma att förenas med. I resolutionen föreslogs exempelvis i artikel 4, 5 och 6 krav på ansvarsförsäkringens minsta försäkringsbelopp och ersättningsens omfattning i fråga om personskada.²²⁸

Till följd av att kontraheringsplikt som huvudregel saknas vid företagsförsäkring står det även försäkringsgivare fritt att neka en försäkringspliktig AI-operatör försäkring. I en sådan situation står även en skadelidande av förklarliga skäl utan försäkringsskydd. Av utredningen följer att kontraheringsplikt kan vara ett naturligt inslag vid försäkringar som i första hand utgör ett skydd för tredje man. Obligatorisk ansvarsförsäkring kan i många fall sägas utgöra just en sådan försäkring. Att ålägga försäkringsgivare kontraheringsplikt för en försäkringsprodukt som ännu inte erbjuds på marknaden har dock tidigare ansetts vara olämpligt som lösning på potentiell försäkringsnöd. Som konstaterats framstår det för närvarande saknas fullgoda försäkringslösningar för högrisk-AI.²²⁹ Med hänvisning till detta och de försäkringstekniska svårigheter som kontraheringsplikt för företagsförsäkring generellt anses medföra, torde en sådan plikt i detta stadié anses olämplig att införa även beträffande ansvarsförsäkring för högrisk-AI. I enlighet med detta saknas i resolutionen förslag eller bestämmelse om kontraheringsplikt. Vid ett eventuellt införande av försäkringsplikt skulle en försäkringsgivare således ha möjlighet att neka en enskild, försäkringspliktig AI-operatör försäkring. För en effektiv kompensation till skadelidande fordras då att någon försäkringsgivare på frivillig grund varit villig att försäkra den ersättningskyldige AI-operatören.

Även om kontraheringsplikt skulle införas kan denna sättas ur spel genom att oönskade kunder förhindras att teckna försäkring genom oproportionerligt höga premier. Europaparlamentet påpekade i sin resolution att försäkringspremierna inte får vara oöverstigligen eller oproportionerligt höga, även om riskerna med högrisk-AI är osäkra.²³⁰ Detta uttalande får dock liten verkan i förhållande till svensk rätt. Av utredningen och den fria premiesättningens

²²⁷ Om Europaparlamentets förslag och överväganden, se avsnitt 2.3.2 ovan och Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 113 p. 25.

²²⁸ Se om kraven avsnitt 2.3.2 ovan.

²²⁹ Beträffande att försäkringslösningar framstår saknas, se avsnitt 3.5.3.2 ovan.

²³⁰ Se om detta uttalande avsnitt 2.3.2 ovan och Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 113 p. 24.

princip följer nämligen att det som huvudregel saknas lagstadgat hinder mot orättvis eller oskäligen premiesättning.

4.6.2 Begränsning av försäkringsgivarens ansvar gentemot den försäkrade

En skadelidande har som utgångspunkt rätt till ersättning endast under förutsättning att den försäkrade har rätt till försäkringsskydd. Den försäkrades rätt till försäkringsskydd kan begränsas av biförpliktelser reglerade i försäkringsavtalslagen och av omfattningsvillkor.

Utgångspunkten är att den försäkrades brott mot biförpliktelser går ut över även den skadelidande när ersättning nedsätts eller helt förloras, eftersom särskilt skydd för den skadelidande likt 4 kap. 9 § FAL saknas vid företagsförsäkring. Bestämmelserna om framkallande av försäkringsfall och säkerhetsföreskrifter är dock vid ansvarsförsäkring förenade med särskilda tillämpningssvårigheter, varför de mer sällan återopas av försäkringsgivare. Ett särskilt problem beträffande biförpliktelserna uppstår dock vid culpaansvar om en skadelidande som grund för sitt skadeståndsanspråk återopar vårdslöshet genom exempelvis framkallande av försäkringsfall eller brott mot säkerhetsföreskrift. En skadelidande som styrker alltför mycket vårdslöshet riskerar nämligen att förorsaka att försäkringsersättningen nekas eller nedsätts. Detta bör dock inte vara ett problem vid rent strikt ansvar såsom föreslogs i resolutionen, eftersom skadeståndsförhållandet då gäller oberoende av eventuell vårdslöshet. Rent strikt ansvar hindrar dock inte försäkringsgivaren från att själv i förhållande till den försäkrade göra gällande brott mot vissa biförpliktelser. I den mån försäkringsskydd då nekas eller nedsätts får den skadelidande i stället vända sig till den skadeståndsskyldige.

Begränsningar i försäkringsskyddet kan även följa av omfattningsvillkor och takbelopp, vilka även kan begränsa eller omintetgöra den skadelidandes ersättning. I resolutionen föreslogs som nämnts krav på lägsta försäkringsbelopp och ersättningens omfattning vid personskada. Att reglera försäkringens omfattning på detta vis kan skapa incitament för försäkringspliktiga verksamhetsutövare att inte teckna alltför inskränkta försäkringar. I författning uppställda krav leder dock in på frågan om vad som gäller om den försäkringspliktige trots detta tecknar en försäkring som inte uppfyller kraven. I förhållande till försäkringstagaren bör avtalet vara giltigt i sin helhet, detta i enlighet med den allmänna principen att avtal ska hållas. Mer komplicerad är frågan om vad som gäller när den skadelidande riktar direktkrav mot försäkringsgivaren, vilket behandlas i avsnittet nedan.

4.6.3 Försäkringsgivarens invändningsrätt vid direktkrav samt tillsyn och sanktioner

Obligatorisk ansvarsförsäkring ger grund för en direktkravs rätt enligt 9 kap. 7 § FAL, mot vilken försäkringsgivare kan göra ett antal invändningar. Försäkringsgivarens invändningsrätt kan dock regleras och begränsas i avtal eller i speciallagstiftning som stadgar försäkringsplikt. En generell sådan begränsning följer visserligen av 4 kap. 9 § FAL beträffande den försäkrades brott mot vissa biförpliktelser, men som framgått är detta inte tillämpligt vid företagsförsäkring. Följande analys redogör för situationen då försäkringsgivarens invändningsrätt inte särskilt reglerats eller begränsats.

Invändningar kan göras med hänvisning till preskription, den försäkrades eller skadelidandes brott mot vissa biförpliktelser eller skadeståndsförhållandet. Invändning att skadeståndsskyldighet inte överhuvudtaget föreligger med hänvisning till bristande vårdslöshet eller att den bör jämkas på grund av medvållande bör uteslutas om ansvaret för högrisk-AI blir rent strikt i enlighet med resolutionens förslag. Trots rent strikt ansvar kan dock invändning göras om bristande adekvat kausalitet eller att skada inte påvisats. Vid culpaansvar lär framförallt invändningar om bristande vårdslöshet eller medvållande vara vanligt förekommande. Detta bland annat mot bakgrund av de i villkoren frekvent förekommande medgivandeförbuden. Medgivandeförbudsklausuler framstår endast gynna försäkringsgivaren. För den skadelidande innebär detta en utdragen och ineffektiv process, jämfört med om skadevållaren hade haft möjlighet att medge anspråket. Att medge ett skadeståndsanspråk kan vara fördelaktigt även för skadevållaren, exempelvis för att skydda sitt rykte.

Invändning kan även göras med hänvisning till villkor om försäkringens omfattning och är som utgångspunkt giltig även mot den skadelidande. En särskild fråga är dock vad som gäller när villkoren inte uppfyller krav på försäkringens omfattning som uppställts i författning. Sluijs har tolkat principen om avtalets subjektiva begränsning på så sätt att den anses kunna innebära att en försäkringsgivare inte kan åberopa ett författningsstridigt omfattningsvillkor emot en skadelidande som framställer direktkrav. Detta under förutsättning att det författningsstadgade kravet anses vara riktat mot försäkringsgivaren.

I resolutionen föreslogs krav på lägsta försäkringsbelopp och ersättningens omfattning vid personskada. Författningsstadgade krav på försäkringsbelopp anses enligt Sluijs vara riktade mot den försäkringspliktige, varför nedsättning anses kunna göras med hänvisning till försäkringsavtalet även om författningen uppställer krav på ett högre belopp. En skada kan dock överskrida även det i författning stadgade beloppet. Möjligheterna återstår då för den skadelidande att kräva den försäkrade på det överskjutande beloppet eller

vända sig till eventuella, alternativa ersättningsmöjligheter såsom ersättningsfonder om en sådan inrättats.

Beträffande huruvida det i resolutionen föreslagna kravet på ersättningens omfattning vid personskada, utifrån Sluijs tolkning, kan inskränka försäkringsgivarens invändningsrätt kan följande sägas. Det är inte tydligt mot vem detta påbud riktar sig mot, den försäkringspliktige eller försäkringsgivaren. I den föreslagna artikel 6 i resolutionen uppställs exempelvis krav på att ersättning vid dödsfall ska omfatta bland annat läkarkostnader, ekonomisk skada till följd av förlorad eller minskad förvärvsförmåga, begravningskostnader och förlust av underhåll. Artikeln använder begreppet ”ska”, vilket talar för att den riktar sig mot försäkringsgivaren och ämnar att ge den skadelidande en självständig rätt till den angivna omfattningen. Vidare uppvisar bestämmelsen likheter med 5 kap. 2 § skadeståndslagen (1972:207), som även den stadgar att en personskada som lett till döden ska ge ersättning för bland annat begravningskostnader och förlust av underhåll. Detta är relevant då trafikskadelagen hänvisar till denna bestämmelse, och av utredningen framgår att trafikskadelagen anses ge ringa utrymme för parterna i ett försäkringsavtal att avtala om annat beträffande ersättningens omfattning. Utifrån Sluijs tolkning finns det således omständigheter som talar för att en skadelidande, med hänvisning till en bestämmelse likt den som föreslogs i resolutionen, har möjlighet att återropa principen om avtalets subjektiva begränsning för det fall försäkrings omfattning inte överensstämmer med kraven.

Viss kritik har dock framförts av Ekelund mot Sluijs tolkning av principen om avtalets subjektiva begränsning. Jag instämmer i Ekelunds kritik att det bör vara omöjligt att med säkerhet avgöra mot vem ett krav på försäkrings omfattning riktar sig till. Ekelund menar vidare att det finns möjlighet för en försäkringspliktig verksamhetsutövare att försäkra sig på flera håll och att en enskild försäkringsgivare därför inte rimligen bör kunna lastas för att den försäkringspliktige inte uppnått författningenligt skydd. Jag instämmer i detta resonemang särskilt mot bakgrund av produktfrihetsprincipen. Om en försäkringsgivare i enlighet med Sluijs resonemang kan tvingas att i strid med sina egna villkor utbetala den författningenliga ersättningen, innebär det att försäkringsgivaren praktiskt taget berövas rätten att utforma sin egen försäkringsprodukt. I min mening finns det därför skäl att ifrågasätta Sluijs tolkning av principen. Detta även om det visserligen är rimligt att vid en tolkning av försäkringsgivarnas invändningsrätt beakta obligatoriska ansvarsförsäkringar syftar till att skydda skadelidande.

Rättsläget beträffande försäkringsgivarens invändningsrätt om omfattningsvillkor får anses vara oklart. Oavsett framstår en tillämpning av principen om avtalets subjektiva begränsning i denna fråga vara komplicerad och osäker. Min bedömning är att det i slutändan handlar om en avvägning mellan

försäkringsgivarnas intresse av produktfrihet och de skadelidandes intresse av att erhålla ersättning. En skadelidande kan således troligtvis inte förlita sig på att en domstol vid en tvist skulle förkasta en försäkringsgivares invändning om att försäkringen inte omfattar skadan, trots att det i författning stadgas annat. Då återstår möjligheten för den skadelidande att på skadeståndsrättslig väg rikta krav mot den försäkringspliktige. Detta återigen med risk för dennes insolvens varvid den skadelidande lämnas utan ersättning. För att direktkravs-rätten ska vara effektiv i förhållande till den skadelidande fordras till synes alltså att det i avtal eller författning om försäkringsplikt införs bestämmelser som begränsar försäkringsgivarens invändningsrätt.

Beträffande direktkravs-rätten kan sammanfattningsvis att den utan en särreglering av försäkringsgivarens invändningsrätt riskerar att urholkas. Detta genom att försäkringsgivaren då som utgångspunkt kan sätta ned eller neka ersättning med hänvisning till skadeståndsförhållandet, preskription, brott mot vissa biförpliktelse och försäkringens omfattning. Sådan särreglering av invändningsrätten saknas i Europaparlamentets resolution. Det ska också noteras att det i förslaget även saknas regler om tillsyn och sanktioner för den som inte uppfyller försäkringsplikten. Vid avsaknad av sådana regler riskerar försäkringsplikten att negligeras.²³¹

4.6.4 Sammanfattning

Principen om försäkringsbarhet, produktfrihetsprincipen, principen om avtalsfrihet och principen om fri premiesättning riskerar att orsaka försäkringsnöd för försäkringspliktiga AI-operatörer, varvid skydd i förlängningen saknas även för den skadelidande. Den skadelidandes rätt till ersättning kan vidare inskränkas av begränsningar i försäkringsgivarens ansvar. Sådana begränsningar kan följa av villkoren eller av försäkringsavtalslagens bestämmelser om biförpliktelse. En skadelidandes direktkrav kan av försäkringsgivaren som utgångspunkt bestridas med hänvisning till skadeståndsförhållandet, preskription, omfattningsvillkor samt vissa biförpliktelse. Detta såvida inte försäkringsgivarens invändningsrätt begränsas i avtal eller lag. I vilken mån invändningsrätten kan begränsas av författningsstadgade krav på försäkringens omfattning är oklart. Avslutningsvis konstateras att avsaknad av regler om tillsyn och sanktioner kan stå i vägen för den skadelidandes kompensation genom att försäkringsplikten åsidosätts.

²³¹ Frågan om tillsyn behandlas även under avsnitt 5.4.

5 Försäkringspliktens för- och nackdelar

5.1 Inledning

Som framgått av föregående kapitel behöver ett införande och utformande av försäkringsplikt förledas av ett antal överväganden. Utöver det som framkommit tidigare behöver även en avvägning göras mellan vilka för- och nackdelar som en försäkringsplikt medför för den skadelidande, den försäkringspliktige, försäkringsbranschen och för samhället. I detta kapitel redogörs för de för- och nackdelar som obligatorisk ansvarsförsäkring medför i ljuset av EU:s mål om effektiv kompensation och främjande av tillförlitlig AI. Somliga aspekter berör ansvarsförsäkring i allmänhet, medan andra berör obligatorisk ansvarsförsäkring i synnerhet.

5.2 Förhållandet mellan skadeståndsrätten och försäkring

5.2.1 Preventionstanken och moraliskt risktagande

När ansvarsförsäkringen slog genom i Sverige framfördes åtskillig kritik ur ett skadeståndsrättsligt perspektiv framför allt med hänvisning till att ansvarsförsäkringen skulle motverka skadestandsreglernas preventiva funktion.²³² Huruvida skadeståndsrätten har eller bör ha en preventiv funktion eller inte har länge varit omstritt. Att skadestånd i och för sig i viss mån har en preventiv effekt anses dock idag vara en allmän uppfattning, även om åsikterna går isär beträffande hur stor denna effekt är och när den får betydelse.²³³

Försäkringsformen ansvarsförsäkring har även fortsatt ifrågasatts ur ett preventivt perspektiv. Då en ansvarsförsäkring som utgångspunkt täcker skadeståndsansvar även för den försäkrades egen culpa, har kritik framförts bestående i att den kan leda till att den försäkrade befrias från att visa aktsamhet överhuvudtaget.²³⁴ Som bemötande till detta har anförts att skadestandsreglerna har en preventiv effekt oberoende av försäkringsmöjligheter, eftersom en försäkringstagare har incitament att förebygga skador även om ansvarsförsäkring föreligger. En hög skadefrekvens eller allvarlig oaktsamhet kan nämligen leda till förhöjda premier eller förlust av försäkringsskydd. På detta sätt anses skadestandsreglernas preventiva syfte fylla sin funktion även om försäkring föreligger.²³⁵ I detta sammanhang kan en försäkringsplikt framhållas som särskilt fördelaktigt. En verksamhetsutövare som behöver omfattas av

²³² Hellner (2017 [1965]) s. 389.

²³³ Jfr Bengtsson (1998) s. 154.

²³⁴ Hellner (2017 [1965]) s. 389.

²³⁵ Bengtsson (1998) s. 121.

ansvarsförsäkring för att få bedriva verksamhet har i och med obligatoriet än större incitament att förebygga skador. Detta eftersom en hög skadefrekvens, som orsakar en oöverstiglig premie eller att ingen försäkringsgivare vill erbjuda försäkringsskydd, i annat fall riskerar att leda till att denne förlorar möjligheten att lagligen bedriva verksamhet.²³⁶

Förekomst av ansvarsförsäkring kan dock medföra ett ökat moraliskt risktagande. En moralisk risk är kopplad till den försäkrade eller försäkringstagaren personligen, genom att denne vet om att försäkring föreligger som eventuellt täcker skadan och anpassar sitt beteende därefter. Ett ökat moraliskt risktagande beror på en attityd eller karaktär hos den försäkrade eller försäkringstagarens person, som medför en ökning av sannolikheten för att en skada inträffar eller att risken för skadans storlek ökar. Moraliskt risktagande kan bestå i att den försäkrade på grund av förekomst av försäkring blir mer benägen att orsaka alternativt fabricera en skada eller att underlåta att förhindra skada. Moraliska risker förekommer även vid företagsförsäkring. Den försäkrade är då vanligtvis själva företaget, men den som handlar eller underlåter att handla är en fysisk person som identifieras med företaget. Det kan även förekomma företag som agerar i enlighet med en företagsmoral som tagits fram av exempelvis företagsledningen. En klassisk moralisk risk vid ansvarsförsäkring är att den försäkrade skadevällaren är mindre aktsam än vad denne hade varit om försäkring inte förelåg, med följd att denne skapar risker som inte annars hade funnits. Den försäkrade kan exempelvis i syfte att spara tid eller pengar underlåta att genomföra kvalitetskontroller eller skapa större skada än nödvändigt genom att inte avbryta misslyckande uppdrag. Sådant beteende kan anses utgöra brott mot skyldigheten att inte framkalla försäkringsfall och räddningsplikten, men försäkringsgivaren står vid en tillämpning av dessa bestämmelser inför en rad bevisvårigheter.²³⁷ Moraliskt risktagande kan dock i viss mån förebyggas genom säkerhetsföreskrifter och att försäkringstagaren åläggs att betala självrisk vid försäkringsfall.²³⁸

Ett ökat moraliskt risktagande kan även uppstå hos den skadelidande, exempelvis genom att denne fabricerar skador eller vållar skador på sig själv i syfte att utfå ansvarsförsäkringsersättning. Sådan problematik kan dock hanteras genom exempelvis skadeståndsrättsliga principer om att den skadelidande ska styrka sin skada och att självförvållade skador inte är ersättningsgilla.²³⁹

²³⁶ Jfr Merkin & Steele (2013) s. 260.

²³⁷ Sluijs (2011) s. 204–209 f.

²³⁸ Jfr Hellner (2017 [1965]) s. 389.

²³⁹ Sluijs (2011) s. 226.

5.2.2 Reparation och korrektiv rättvisa för den skadelidande

Utöver prevention har skadeståndet även en funktion i fråga om reparation. Beträffande reparation talas vanligen om restitution, det vill säga återställande av tillståndet som rådde före skadan.²⁴⁰ Förekomst av ansvarsförsäkring förbättrar den skadelidandes utsikter att faktiskt utfå ett skadestånd vartill han eller hon är berättigad, särskilt om skadevållaren saknar betalningsförmåga eller betalningsvilja.²⁴¹ Detta bland annat genom de särskilda regler i försäkringsavtalslagen till skydd för skadelidande som aktualiseras vid ansvarsförsäkring. Exempelvis återfinns i 9 kap. 8 § FAL en bestämmelse som syftar till att skydda den skadelidande mot den försäkrades borgenärer, om ersättning ur ansvarsförsäkring utbetalats till den försäkrade varefter denne blivit insolvent innan den skadelidande gottgjorts. Om ansvarsförsäkringen är obligatorisk föreskrivs därutöver, som tidigare nämnts, i 9 kap. 7 § FAL en direktkravs rätt för den skadelidande.²⁴² Beträffande preskription medför obligatorisk ansvarsförsäkring att direktkrav alltid omfattas av en tioårig preskriptionsfrist, oaktat vad försäkringsgivaren i enlighet med 8 kap. 20 § FAL förelagt den försäkrade.²⁴³ Därutöver gäller i allmänhet enligt 7 kap. 1 § FAL att skaderegleringen ska ske skyndsamt och med beaktande av bland annat den skadelidandes behöriga intressen. Bestämmelsen är enligt 8 kap. 19 § FAL även tillämplig vid företagsförsäkring.²⁴⁴ Sammantaget kan ansvarsförsäkring sägas främja överflyttande av skadan från den skadelidande till den skadevållande sidan.²⁴⁵

Utöver restitution talar man stundvis även om reparationens karaktär som gottgörelse eller upprättelse.²⁴⁶ Nära anknutet detta är teorier om korrektiv rättvisa. Korrektiv rättvisa berör frågan om hur störningar i en etablerad ordning ska rättas till.²⁴⁷ I förhållande till skadeståndsrätten kan teorier om korrektiv rättvisa beskrivas som en slags moralisk förklaringsmodell för skadeståndsrätten. Det menas då vara den korrekta rättvisan som förklarar att den som ansvarar för en orsak till en skada, ska åtgärda detta genom att ersätta den skadelidande för skadan.²⁴⁸ Principer om korrektiv rättvisa kan användas för att förklara hur ansvaret för skadan ska placeras, men indirekt även för att säga något om vem som ska betala för skadan.²⁴⁹ Ur ett perspektiv med korrektiv rättvisa kan då en ordning med ansvarsförsäkring anses problematisk,

²⁴⁰ Andersson (1993) s. 323.

²⁴¹ Sluijs (2008) s. 214 f.

²⁴² Hellner & Radetzki (2021) s. 181–183.

²⁴³ Om preskriptionstid vid obligatorisk ansvarsförsäkring, se avsnitt 4.4.3 ovan.

²⁴⁴ Bengtsson (2022) s. 388 f.

²⁴⁵ Jfr Hellner (2017 [1965]) s. 390

²⁴⁶ Andersson (1993) s. 324.

²⁴⁷ Schultz (2007) s. 156.

²⁴⁸ Jfr Lemann (2016) s. 87 f. och Andersson (2007) s. 472.

²⁴⁹ Jfr Schultz (2008) fotnot 24.

eftersom ersättningskedjan mellan den skadelidande och skadevållaren bryts när ersättning i stället utgår från försäkringsgivaren. Andra menar i stället att korrektiv rättvisa ligger i att den skadelidande kompenseras överhuvudtaget, varför sådan rättvisa anses kunna uppnås för den skadelidande även kompensation erhålls från försäkringsgivaren. Att erhålla försäkringsersättning anses då för en skadelidande vara lika tillfredsställande som om ersättning hade erhållits från den skadevållande. Detta särskilt om ersättningen är snabbare eller större.²⁵⁰ En skadelidande kan även vara mer benägen att framställa ett skadeståndsanspråk om denne vet att ersättning utgår ur en försäkring.²⁵¹

5.2.3 Pulvrisering av förluster och trygghet för verksamhetsutövare

Skadeståndet fyller, i förening med försäkringar, även en pulvriserande funktion. Med detta avses att försäkringarna tar över skadeståndsskyldigheten och förvandlar risken för en stor förlust till en jämn premie. Detta bygger på en tanke om att det totala ersättningssystemet har en funktion att övervältra skador och risker på mer än ett rättssubjekt.²⁵² Skadeståndsreglerna kan alltså med ansvarsförsäkringens hjälp inte endast överflytta en skada från den skadelidande till skadevållaren, utan även åstadkomma en riskfördelning.²⁵³ Detta särskilt vid försäkringsplikt då obligatoriet medför att samtliga som omfattas av försäkringsplikten måste teckna en försäkring. Försäkringsersättningen vid en skada finansieras då av premierna som inbetalats av samtliga försäkringspliktiga verksamhetsutövare, i stället för att endast belasta några få som frivilligt valt att försäkra sig. Att risken att bli skadeståndsskyldig i sin verksamhet fördelas på kollektivet innebär även en trygghet för verksamhetsutövare. Som tidigare nämnts kan denna trygghet vara ett livsvillkor för ekonomisk verksamhet, inte minst då ansvarsförsäkring möjliggör för verksamheten att fortgå utan att ekonomisk ruin riskeras.²⁵⁴ Det ska dock noteras att värdet av pulvrisering är avhängigt hur skadeståndsrättens andra funktioner betraktas. Vid ett framhävande av skadeståndets reparativa och restituerande funktion framstår pulvrisering som en ändamålsenlig förutsättning för att systemet ska fungera. Om fokus i stället riktas mot skadeståndets preventiva funktion kan pulvrisering ses som ett hinder.²⁵⁵

²⁵⁰ Jfr Lemann (2016) s. 88–90.

²⁵¹ Sluijs (2008) s. 215.

²⁵² Andersson (1993) s. 336.

²⁵³ Hellner (2017 [1965]) s. 390

²⁵⁴ Jfr Merkin & Steele (2013) s. 260; Hellner (2017 [1965]) s. 15.

²⁵⁵ Andersson (1993) s. 336 f.

5.2.4 Försäkringens betydelse för skadeståndsskyldigheten

Ansvarsförsäkringens nära samband med skadeståndsrätten gör även att förekomst av sådan försäkring kan komma att beaktas vid en domstols bedömning av skadeståndsskyldigheten och dess storlek. Beträffande huruvida skadestånd ska erläggas kan dock i princip sägas att förekomst av ansvarsförsäkring inte har någon inverkan. Det är emellertid omöjligt att veta vad som inverkar på en enskild domares handlande. De kan medvetet eller omedvetet påverkas av att skadeståndsskyldigheten i realiteten kommer att fullgöras av en försäkringsgivare.²⁵⁶ Till exempel kan förekomsten av ansvarsförsäkring tänkas medföra att domstolen gör en gentemot den skadelidande generösare culpa-bedömning. Detta beträffande huruvida skadevällaren förfarit culpöst överhuvudtaget. En generösare, jakande bedömning leder till skadeståndsansvar och täckning från ansvarsförsäkring.²⁵⁷

Det har förekommit ett antal avgöranden där det inte framgår av domskälen att förekomsten av ansvarsförsäkring har beaktats, men där frågan trots det kan ställas om det kan ha påverkat bedömningen. Ett exempel är NJA 1990 s. 80 vari en avelstik hade blivit betäckt av en lösdrivande hanhund och blivit dräktig med blandrasvalpar med inkomstbortfall som följd. Högsta domstolen gjorde bedömningen att det rörde sig om en ersättningsgill sakskada. Det var i målet klarlagt att ägaren till hanhunden hade ansvarsförsäkring. I viss litteratur har diskuterats huruvida Högsta domstolen med anledning av ansvarsförsäkringen blev mer benägen att kvalificera skadan som en följdoförlust till en sakskada, i stället för en ren förmögenhetsskada. I annat fall vore den rena förmögenhetsskadan inte ersättningsgill då skadeståndsskyldighet för sådan skada fordrar orsakande genom brott. Detta följer av 2 kap. 2 § SkL.²⁵⁸

Det är däremot klarlagt att förekomst av ansvarsförsäkring kan påverka skadeståndets belopp. Vid en tillämpning av 6 kap. 2 § SkL gäller att jämkning av skadeståndsskyldighet inte görs om ansvarsförsäkring föreligger och att skadan täcks av denna fullt ut. Ersättningskyldigheten anses då nämligen inte kunna vara oskäligt betungande för den skadeståndsskyldige. Detta innebär även att en försäkringsgivare som för den ansvarsförsäkrades del handlägger ett skadeståndsärende inte kan åberopa jämningsregeln. Jämkningsregeln kan dock förekomma om ansvaret överstiger försäkringsbeloppet alternativt om ansvaret helt eller delvis är undantaget från försäkring.²⁵⁹

²⁵⁶ Hellner & Radetzki (2021) s. 181.

²⁵⁷ Jfr Sluijs (2011) s. 230.

²⁵⁸ Jfr Sluijs (2011) s. 229 f.

²⁵⁹ Hellner & Radetzki (2021) s. 181 f.; Bengtsson & Strömbäck (2023-06-05, version 8, JUNO) 6 kap. 2 § SkL.

5.3 Ansvarsförsäkring kontra försäkring på den skadelidandes sida

En skada kan förutom att täckas av ansvarsförsäkring även täckas av den skadelidandes egna försäkringar. Ur ett rättsekonomiskt perspektiv kan då frågan ställas om det är lämpligt att skador täcks på skadevållarsidan genom ansvarsförsäkring, eller på skadelidandesidan genom exempelvis sakförsäkring eller personskadeförsäkring. Vid en avvägning mellan intressena hos de som lider skada och intressena hos de som ersätter skadorna, anses inte sällan skadevållaren vara den som bör åläggas kostnaden. För detta talar bland annat den traditionella culpabedömningen med tanken att den som förfarit culpöst också ska ersätta skadan. Beträffande strikt ansvar beaktas i diskussionen om ansvarsplaceringen att den som skapar faror för andra bör bära konsekvenserna därav. Vidare tenderar skadevållaren i denna situation att vara ”*the cheapest insurer*” i förhållande till den skadelidande. En anledning till att skadevållaren är den som kan teckna försäkring till den lägsta kostnaden kan vara att ansvarsförsäkringar med vidsträckt täckning är vanligt förekommande. I kontrast till detta saknas på skadelidandesidan standardförsäkringar som täcker all egendom och alla skador. Avsaknad av sådana försäkringar anses bero på att sådana skulle vara väldigt kostsamma. Skadevållaren anses alltså oftast vara den som bör bära skadan genom ansvarsförsäkring. Detta gäller även om den skadelidande stundvis kan anses vara ”*the cheapest cost avoider*”.²⁶⁰ Enligt denna princip ska ansvaret läggas på den part som till den lägsta kostnaden kan vidta försiktighetsåtgärder för att skada inte ska inträffa, alternativt för att minimera risken för skada.²⁶¹

Det ska dock noteras att riskbedömning är enklare att genomföra vid försäkring på den skadelidandes sida, än vid ansvarsförsäkring på skadevållarens sida. Vid det förstnämnda har försäkringsgivaren en god kännedom om den försäkrade personen och ges bättre möjligheter att bedöma eventuella risker. Vid ansvarsförsäkring är däremot kretsen av potentiella skadelidande vid, varför osäkerheterna är större och riskbedömningen mindre precis.²⁶²

5.4 Tillsyn och försäkringsgivarna som portvakt

Ett införande av försäkringsplikt kan skapa en möjlighet att utöva kontroll över verksamheter som ofta anses vara riskfyllda. Om försäkringsplikten underställs en tillsynsmyndighet kan denna myndighet skapa sig en bild om verksamheten och dess omfattning samt identifiera potentiella

²⁶⁰ Hellner & Radetzki (2021) s. 180.

²⁶¹ Pålsson (2001) s. 255.

²⁶² Faure & Li (2022) s. 12.

skadevållare.²⁶³ Vid försäkringsplikt ges även viss möjlighet till kontroll via försäkringsgivarna. Detta exempelvis genom att försäkringstagaren vid försäkringsavtalets ingående är skyldig att lämna upplysningar om verksamheten och även löpande upplysa om eventuella förändringar. Försäkringsgivarna kan även genom bland annat premiesättning och i avtalen uppställa säkerhetsföreskrifter skapa incitament för utövarna av den riskfyllda verksamheten att iaktta aktsamhet och försikthet.²⁶⁴

Försäkringsplikt innebär som framgått att ansvarsförsäkring stadgas som en förutsättning för att få bedriva en viss verksamhet. En försäkringsgivare som har att avgöra huruvida försäkring ska meddelas blir till följd av detta tvungen att även agera portvakt för en annan bransch. Försäkringsgivarna får då att avgöra vilka som ska beredas tillträde till marknaden och vilka som ska nekas sådant tillträde.²⁶⁵ Detta då en försäkringspliktig verksamhetsutövare som inte lyckas få försäkring från någon försäkringsgivare, inte lagligen kan bedriva verksamhet. Nekande av försäkringsskydd kan som tidigare nämnts bero på riskernas eller försäkringstagarens karaktär, men kan här även bero på att försäkringsgivaren är ovillig att ta på sig uppgiften att bedöma vilka som ska tillåtas att bedriva en ofta riskfylld verksamhet.²⁶⁶ Försäkringsgivare tenderar generellt vara motvilligt inställda till att åta sig uppgifter som de anser sig tillhöra andra.²⁶⁷

5.5 Analys

5.5.1 Målet att tillförsäkra skadelidande ersättning

Försäkringsplikten föreslogs av Europaparlamentet bland annat då en sådan skulle bidra till att garantera de skadelidande ersättning.²⁶⁸ Det framstår som tämligen självklart att obligatorisk ansvarsförsäkring medför fördelar för skadelidande. Inledningsvis kan konstateras att förekomst av ansvarsförsäkring på den skadevållande sidan utgör en trygghet för skadelidande genom att på flera sätt öka chanserna till att utfå ersättning.

Vid annat ansvar än strikt fordras initialt för ersättning att skadeståndsskyldighet överhuvudtaget föreligger. Vid culpaansvar kan förekomst av ansvarsförsäkring eventuellt inverka på rätten till skadestånd, både beträffande culpa-bedömningen och bedömningen av skadetyper. Ansvarsförsäkring kan

²⁶³ Om att tillsyn anses vara en förutsättning för att försäkringsplikt ska fungera i praktiken, se avsnitt 4.5 ovan.

²⁶⁴ Sluijs (2008) s. 215; Se om försäkringstagarens biförpliktelser i avsnitt 4.3.2 ovan.

²⁶⁵ Ijäs (1999) s. 333.

²⁶⁶ Jfr Sluijs (2008) s. 215–217.

²⁶⁷ Faure (2006) s. 159.

²⁶⁸ Om syftena bakom rekommendationen, se avsnitt 2.3.2 ovan och Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL)) s. 120 punkt 21.

föranleda en gentemot den skadelidande mer generös culpabedömning eller en generös bedömning i fråga om huruvida skadan är ersättningsgill. Det senare nämnda är särskilt relevant vid bedömningen av om en skada ska kvalificeras som ren förmögenhetsskada eller annat. Ren förmögenhetsskada ersätts enligt 2 kap. 2 § SkL endast då den orsakats genom brott. Det ska även noteras att skadestånd på grund av ren förmögenhetsskada vanligtvis inte täcks av ansvarsförsäkring.²⁶⁹ I fråga om förslaget för högrisk-AI kan även noteras att artikel 2 och 3 i resolutionen får förstås som att ren förmögenhetsskada inte avsågs att omfattas av det föreslagna ansvaret eller försäkringsplikten.²⁷⁰ För en skadelidande är det således fördelaktigare att få en skada kategoriserad som person- eller sakskada. I litteratur har diskuterats huruvida ansvarsförsäkring kan öka domstolarnas benägenhet att kategorisera skador som följdskada av person- eller sakskada, i stället för som ren förmögenhetsskada. Detta har dock inte någon gång uttryckts explicit i praxis, varför någon säker slutsats inte kan dras. Det är däremot allmänt känt att ansvarsförsäkring inverkar på skadeståndets storlek då skadestånd som huvudregel inte jämkas om ansvaret täcks av sådan försäkring.

När rätten till skadestånd och dess storlek konstaterats kan försäkringsplikt vara till den skadelidandes fördel på flera sätt genom att öka utsikterna till att faktiskt utfå skadeståndet. Detta då ansvarsförsäkring kan trygga ersättning även om den skadeståndsskyldige saknar betalningsförmåga eller betalningsvilja. Vid obligatorisk ansvarsförsäkring aktualiseras vidare ett antal särskilda skyddsregler till förmån för skadelidande, såsom 9 kap. 8 § FAL om skydd då ersättning utbetalats till den försäkrade, direktkravsrätten i 9 kap. 7 § FAL och särskilda preskriptionsregler i 8 kap. 20 § FAL. Vidare ska skadereglering ske skyndsamt och med beaktande av den skadelidandes behöriga intressen. En skadelidande borde således i de flesta fall erhålla ersättning snabbare och smidigare än om denne skulle framställa ett skadeståndskrav i domstol mot den skadeståndsskyldige.

Även ansvarsförsäkringens pulvriserande effekt bör nämnas. Genom att fler tvingas att försäkra sig ökar pulvriseringen, vilket ur ett restituerande perspektiv anses vara en förutsättning för att skadeståndssystemet ska fungera.²⁷¹ För en skadelidande kan det vidare framstå som mindre skrämmande att framställa ett krav mot en försäkringsgivare än mot exempelvis ett företag. En försäkringsplikt innebär även att den skadelidande undgår att behöva tillse och finansiera ett eget försäkringsskydd. I stället åläggs den skadeståndsskyldige att bära kostnaden för skadan, vilket vanligtvis anses som lämpligast.

²⁶⁹ Jämför vad som sagts beträffande det typiska omfattningsvillkoret att ren förmögenhetsskada undantas, se 4.3.3.1 ovan.

²⁷⁰ Om omfattade skadetyper, se avsnitt 2.4 ovan.

²⁷¹ Den pulvriserande effektens genomslag beror dock på hur högrisk-AI kan komma att försäkras i olika grupper, se avsnitt 5.5.2 nedan.

Det kan dock påpekas att försäkring på den skadelidandes sida beträffande risker tenderar att vara bättre anpassade, jämfört med en ansvarsförsäkring på den skadeståndsskyldige sida vid vilken osäkerheterna är större.

Försäkringsplikt och ansvarsförsäkring kan medföra även andra nackdelar för den skadelidande. I fråga om gottgörelse eller upprättelse kan en skadelidande uppleva det som orättvist eller otillfredsställande att ersättning utgår från försäkringsgivaren i stället för den skadeståndsskyldige. Åtskillnad kan förstås göras mellan situationen då den skadeståndsskyldige handlat culpöst och situationen då den skadeståndsskyldige ej förfarit culpöst men har ålagts rent strikt ansvar. Vid rent strikt ansvar, så som Europaparlamentet föreslog, bör det spela mindre roll för den skadelidande vem som utger ersättningen. Vidare kan obligatorisk ansvarsförsäkring, särskilt i förening med rent strikt ansvar, medföra en nackdel för den skadelidande genom att den dennes incitament ökar att själv vålla skador i syfte att utfå ersättning. Ett sådant ökat risktagande kan betraktas som en nackdel inte endast för försäkringsgivaren, utan även för den skadelidande eftersom denne trots ekonomisk vinning faktiskt lider en viss skada.

Vid en samlad bedömning får dock sägas att försäkringsplikt till största del medför fördelar för en skadelidande, särskilt i förhållande till skadeståndets reparativa funktion. Sammanfattningsvis framstår försäkringsplikt som ett fördelaktigt och ändamålsenligt tillvägagångssätt i förhållande till EU:s syfte att säkerställa ersättning för den skadelidande.

5.5.2 Målet att främja utbyggnaden av tillförlitlig AI

En viktig beståndsdel i den europeiska strategin för AI är främjandet av utbyggnaden av AI och att denna teknik ska vara tillförlitlig. Utöver att skapa skyddsåtgärder angavs som syfte för ansvarsordningen för AI även att den skulle vara inriktad på behovet av att utveckla, utnyttja och stärka fördelarna med AI.²⁷² Mot bakgrund av detta finnes skäl för att utreda hur en försäkringsplikt för högrisk-AI förhåller sig till EU:s mål att främja utbyggnaden av tillförlitlig AI, även om detta mål inte nämndes som skäl för Europaparlamentets rekommendation.

Beträffande själva utbyggnaden av AI kan följande sägas. En uppenbar fördel med försäkringsplikt är att det innebär en trygghet för AI-operatörerna. Genom att teckna försäkring kan operatörerna bedriva och utveckla sin verksamhet utan att riskera att ställas inför stora och eventuellt verksamhetshotande skadestånd. Även om de flesta näringsidkare redan idag frivilligt väljer att försäkra sig innebär ett obligatorium än fler försäkringstagare och större

²⁷² Om syftet med ansvarsregleringen, se avsnitt 2.3.2 ovan.

täckning. Det får effekten att riskerna slås ut på ett större kollektiv, troligtvis även med generellt sett lägre premier som följd. Det ska dock noteras att AI-operatörer, oavsett om försäkringsplikt råder eller inte, själva blir ersättnings-skyldiga till den del skadan överskrider takbeloppet. Detta lär dock inte förta den trygghet som försäkring trots det innebär.

Att fler tvingas att försäkra sig innebär även en ökad pulvrisering av risker och förluster, vilket kan tänkas främja utbyggnaden av AI. Nämnvärt är dock att den pulvriserande effektens genomslag är avhängig storleken på kollektivet av försäkringstagare, vilket i sin tur beror på försäkringsbranschens framtida uppdelning av högrisk-AI. Som tidigare nämnts kan en universal försäkringslösning för samtlig högrisk-AI med största sannolikhet inte att kunna uppnås. Hur försäkringsbranschen kommer att dela upp de många olika sorternas högrisk-AI kan dock inte sägas. Indelning kan dock, likt Europaparlamentet förebådade, komma att göras utifrån exempelvis användningsområde, marknadssegment och produkttyp. Ju större grupp, desto fler försäkringstagare och därmed desto mer optimal pulvrisering.

Att förekomst av ansvarsförsäkring kan öka domstolarnas benägenhet att utdöma skadestånd torde sakna betydelse för utbyggnaden av AI, eftersom skadeståndsskyldigheten i en sådan situation i slutändan belastar försäkringsgivaren och inte AI-operatören. Visserligen belastas den försäkringspliktige AI-operatören av försäkringspremier, men det ska då noteras att den skadeståndsskyldige i denna situation tenderar att vara *the cheapest insurer*. Ansvarsförsäkring i sig kan således sägas ha en främjande effekt på utbyggnaden av AI. Att ansvarsförsäkringen genom lag blir obligatorisk kan dock få en hämmande effekt. Kostnaden för de försäkringspremier som AI-operatörerna genom lag tvingas att bära kan komma att övervältras på brukarna av AI. Spridningen av AI i samhället skulle då hejdas av att operatörerna av denna anledning exempelvis tar högre betalt för tjänster och produkter. Vidare innebär ett krav på ansvarsförsäkring för att få bedriva verksamheten att försäkringsgivarna blir de som avgör vilka som ska få tillträde till marknaden. Huruvida en försäkringsgivare är villig att försäkra en viss bransch, risk eller aktör beror som framgått på en mängd olika överväganden. Försäkringsbranschen saknar troligtvis, åtminstone i nuläget, teknisk kunskap om vilka som bör och inte bör ha tillträde till AI-marknaden. Risken finns således att försäkringsgivarna till följd av egna intressen och försäkringstekniska överväganden hindrar utbyggnaden av AI. Av utredningen följer även att försäkringsbranschen generellt sett inte önskar att utöva kontroll som portvakt för en annan bransch.

I fråga om att AI:n ska vara tillförlitlig kan följande sägas. EU eftersträvar att AI-tekniken ska vara bland annat förutsägbar, etisk och ansvarsfull.²⁷³ En

²⁷³ Om tillförlitlig AI, se avsnitt 2.3.1 ovan.

central fråga blir då hur ansvarsförsäkring och försäkringsplikt påverkar AI-operatörernas benägenhet att förebygga, förhindra och begränsa skador. Beträffande ansvarsförsäkring generellt går åsikterna isär om hur det påverkar den försäkrades preventiva beteende. Ansvarsförsäkring och pulverisering påstås stundvis leda till att den försäkrade befrias från att visa aktsamhet eftersom försäkringen täcker just ansvar på grund av oaktsamhet. Som argument för detta kan nämnas att ansvarsförsäkring anses föranleda ett ökat moraliskt risktagande, såsom att en AI-operatör i syfte att spara tid och pengar exempelvis underlåter att genomföra ordentliga tester innan systemet släpps ut på marknaden. Påståenden om att ansvarsförsäkring minskar prevention kan dock bemötas med att oaktsamhet i längden kan leda till höjda premier och förlust av försäkringsskydd. Vid försäkringsplikt kan detta resultera i att verksamhetsutövaren inte längre lagligen kan bedriva sin verksamhet. För en försäkringspliktig AI-operatör kan det alltså sägas finnas särskilda skäl att iaktta aktsamhet och försiktighet, trots att oaktsamhet täcks av ansvarsförsäkring. Det ska även noteras att försäkringsgivare i villkoren kan uppställa omfattningsvillkor eller säkerhetsföreskrifter som också ger skäl för den försäkrade att iaktta aktsamhet.

Villkor om säkerhetsföreskrifter och skyldighet att lämna upplysningar om verksamheten och eventuella riskökningar ger försäkringsgivarna en möjlighet att utöva viss tillsyn över vilka som bedriver vad för verksamhet. Vid försäkringsplikt som underställs en tillsynsmyndighet kan tillsyn även utövas av denna myndighet. Försäkringsplikt kan alltså möjliggöra en tillsyn och kontroll som bidrar till att AI utvecklas tillförlitligt. Det ska dock noteras att Europaparlamentet i sin resolution inte inkluderade något förslag om tillsynsmyndighet eller dylikt för högrisk-AI och försäkringsplikten.

Sammanfattningsvis kan följande sägas. För den enskilde, försäkringspliktige AI-operatören medför försäkringsplikt i huvudsak endast fördelar, med undantag för att denne åläggs att betala försäkringspremier. Försäkringsplikten medför en trygghet och obligatoriet gör att risker samt förluster slås ut på ett större kollektiv. Detta kan sägas underlätta och främja utvecklingen samt utbyggnaden av AI. Obligatoriet kan dock agera hämmande då kostnaderna för att nyttja AI riskerar att öka och försäkringsgivarna blir de som avgör vilka som ska få tillträde till marknaden och under vilka förutsättningar. Beträffande AI:ns tillförlitlighet riskerar obligatorisk ansvarsförsäkring även att minska AI-operatörers incitament att förhindra skada och öka det moraliska risktagandet. Av utredningen följer dock att detta kan uppvägas av att AI-operatörer vid hög skadefrekvens står inför risken att förlora sitt försäkringsskydd och därmed även rätten att bedriva verksamhet. Därutöver möjliggör försäkringsplikten för en viss kontroll av AI:ns tillförlitlighet genom försäkringsgivarna och eventuell tillsynsmyndighet.

6 Slutsatser och avslutande diskussion

6.1 Inledning

Försäkring bereder trygghet genom att sprida och minska risker som annars kan vara för betungande för en enskild att klara av själv. På så sätt kan försäkringar sägas bidra till trygghet och ekonomisk stabilitet, men även tillväxt i samhället. Försäkringsformen ansvarsförsäkring har ofta ansetts främst syfta till att skydda den försäkrade mot skadeståndsskyldighet och dess följder såsom insolvens. Europaparlamentets rekommendation om försäkringsplikt för högrisk-AI belyser dock ansvarsförsäkringens syfte att även trygga den skadelidandes rätt till skadestånd och finansieringen av detta. I definitionen av högrisk-AI ligger att sådan teknik kan orsaka stora och slumpmässiga skador inom en variation av användningsområden. Frågan är dock huruvida en försäkringsplikt i förhållande till svensk rätt är ett lämpligt sätt att hantera dessa risker och utvecklingen av högrisk-AI.

6.2 Förslagets förhållande till försäkringsskyldighet i svensk rätt

Beträffande framställningens första frågeställning, under vilka förutsättningar försäkringsplikt har införts och hur förslaget om obligatorisk ansvarsförsäkring för AI förhåller sig till detta, kan följande sägas. För att försäkringsplikt ska införas ska inledningsvis skäl för en sådan plikt föreligga. Det vanligaste skälet för införande är att ett särskilt skydd för skadelidande önskas uppnås. Detta i sig har dock inte ansetts vara tillräckligt för att motivera försäkringsplikt. Andra skäl är att det anses föreligga ett särskilt behov av försäkringsplikt med hänvisning till exempelvis kretsen av skadelidande, skadornas frekvens och potentiella omfattning eller att det saknas andra skyddsmekanismer och ersättningsmöjligheter. Försäkringsplikt kan även införas med åberopande av verksamhetens art och farlighet. Det ska vidare noteras att merparten av rådande försäkringsplikter har sin grund i internationella åtaganden. Utöver att tillräckliga skäl för försäkringsplikt ska föreligga fordras även att fullgoda försäkringslösningar finns att tillgå samt att det försäkringspliktiga kollektivet kan identifieras och avgränsas. En viss ansvarstyp eller skadetyper är däremot inte en förutsättning för att försäkringsplikt ska anses motiverat att införa.

Europaparlamentets förslag om obligatorisk ansvarsförsäkring för högrisk-AI överensstämmer i huvudsak med vad utredningen visat beträffande under vilka förutsättningar försäkringsplikt anses motiverat och lämpligt att införa i svensk rätt. Av utredningen följer att ett särskilt behov av försäkringsplikt kan anses föreligga beträffande högrisk-AI. Detta med hänvisning till risken

för omfattande skador och efterföljande insolvens, avsaknad av andra ersättningsmöjligheter, verksamhetens art och farlighet samt de skadelidandes små möjligheter att påverka sin situation. Operatörer av högrisk-AI är vidare en lämplig, identifierbar krets att ålägga försäkringsplikt med hänvisning till att sådan AI föreslås registreras i en databas. Försäkringsplikt kan dock anses oproportionerligt och olämpligt att införa med hänvisning till att det i nuläget förefaller saknas fullgoda försäkringslösningar för högrisk-AI, vilket utredningen återkommer till ett flertal gånger.

6.3 Hinder för en effektiv kompensation

Uppsatsens andra frågeställning berör frågan om vilka försäkringsrättsliga principer och rättsregler som trots ett införande av försäkringsplikt riskerar att förhindra en effektiv kompensation till skadelidande. Av produktfrihetsprincipen samt principerna om försäkringsbarhet, avtalsfrihet och fri premiesättning följer att det är upp till försäkringsgivaren att avgöra om och hur denne önskar att försäkra högrisk-AI och en viss AI-operatör. Till följd av detta riskerar en försäkringspliktig AI-operatör att stå utan försäkringsskydd, vilket i förlängningen även försvårar den skadelidandes möjligheter till ersättning. Om försäkring föreligger, ges den skadelidande som utgångspunkt rätt till ersättning endast i den mån den försäkrade har rätt till ersättning ur försäkringsskyddet. Begränsningar av försäkringsgivarens ansvar kan följa av försäkringsavtalslagens bestämmelser om biförpliktelser eller omfattningsvillkor.

Av den svenska direktkravsrettens utformning i försäkringsavtalslagen följer att en försäkringsgivare kan göra en mängd invändningar mot den skadelidandes direktkrav. Detta gäller dock inte om invändningsrätten särskilt regleras och begränsas i avtal eller lag. Huruvida invändningsrätten kan begränsas av i författning stadgade krav på försäkringens omfattning är oklart. Om inget särskilt framgår är således utgångspunkten att den skadelidandes ersättning vid direktkrav kan omintetgöras genom försäkringsgivares invändningar med hänvisning till skadeståndsförhållandet, preskription, omfattningsvillkor, takbelopp eller brott mot vissa biförpliktelser. Därutöver riskerar försäkringspliktens skydd gå om intet om plikten negligeras till följd av att tillsyn och sanktioner saknas.

Sammanfattningsvis konstateras att en effektiv kompensation kan hindras av ovan angivna principer och därigenom orsakad försäkringsnöd, försäkringsavtalslagens regler om begränsningar i försäkringsgivarens ansvar, villkorens utformning, försäkringsgivares invändningsrätt vid direktkrav samt avsaknad av regler om tillsyn och sanktioner.

6.4 Försäkringspliktens för- och nackdelar

Framställningens tredje frågeställning rör frågan om försäkringspliktens för- och nackdelar i ljuset av EU:s mål att tillförsäkra skadelidandes ersättning och att främja utbyggnaden av tillförlitlig AI. För den skadelidande medför ansvarsförsäkring i huvudsak endast fördelar. Försäkringsplikt skapar genom pulvrisering en trygghet för den skadelidande som därtill undgår att finansiera och tillse ett eget försäkringsskydd. Förekomst av ansvarsförsäkring kan vidare underlätta emotionellt för en skadelidande att framställa krav, varvid ersättning lär erhållas snabbare än vid en ordinär skadeståndprocess. Ansvarsförsäkring kan därutöver i positiv riktning påverka skadeståndets storlek och eventuellt även en domstols åläggande av skadeståndsskyldighet. Vid obligatorisk ansvarsförsäkring aktualiseras vidare ett antal för den skadelidande fördelaktiga regler i försäkringsavtalslagen om exempelvis direktkrav och preskription. Förekomst av ansvarsförsäkring riskerar dock att öka den skadelidandes moraliska risktagande och det kan upplevas som otillfredsställande att ersättning utgår från försäkringsgivaren i stället för den skadeståndsskyldige.

Beträffande försäkringspliktens påverkan på utbyggnaden av AI inom EU konstateras att försäkring medför en trygghet för AI-operatörerna som generellt kan sägas gagna tillväxt. Vidare ökar ett obligatorium antalet försäkrade, vilket kan föranleda lägre premier och även främja pulvriseringen varvid risker och kostnader slås ut på ett större kollektiv. Att ställa krav på AI-operatörer att inneha ansvarsförsäkring innebär dock en risk för att kostnaderna för att nyttja AI ökar. Ett obligatorium innebär därutöver att försäkringsgivare tvingas att agera portvakter för vilka som ska beviljas tillträde till marknaden. Utbyggnaden av högrisk-AI kan således till följd av en försäkringsplikt hämmas av ökade kostnader och försäkringstekniska överväganden. Angående AI:ns tillförlitlighet kan följande sägas. Ansvarsförsäkring kan minska operatörernas incitament att förebygga skador och öka det moraliska risktagandet. Vid försäkringsplikt uppställs dock ansvarsförsäkring som ett krav för att få bedriva verksamhet. Det finns då skäl för en försäkringspliktig AI-operatör att iakttä aktsamhet vid risk att annars gå miste om försäkringsskydd och rätten att bedriva verksamhet. Kravet skapar även incitament att följa försäkringsgivares råd och regler om att förebygga och begränsa skador. Genom försäkringsgivaren och eventuell tillsynsmyndighet ges vidare en möjlighet att utöva kontroll och tillsyn över utvecklingen av högrisk-AI och dess tillförlitlighet. Fråga blir dock återigen huruvida försäkringsbranschen är eller kommer att vara villig att åta sig ansvaret att avgöra vilka AI-operatörer som ska ges tillgång till marknaden.

Vid en samlad bedömning är det dock min uppfattning att fördelarna med en försäkringsplikt för högrisk-AI överväger dess nackdelar. En sådan försäkringsplikt får därför anses vara ändamålsenlig.

6.5 Avslutande reflektioner om förslaget

Att genom försäkringsplikt bereda både operatörer och presumtiva skadelidande trygghet framstår vid första anblick som en praktisk och rättfram hantering av risker som högrisk-AI medför. Ansvarsordningen för AI och högrisk-AI ska enligt EU vara inriktad på behovet av kraftfulla skyddsåtgärder samtidigt som utbyggnaden av AI främjas. En försäkringsplikt sades av Europaparlamentet kunna hantera de stora riskerna förenade med högrisk-AI samt bidra till att garantera de skadelidande ersättning. Det är min bedömning att föreslagna försäkringsplikten i huvudsak överensstämmer med andra i svensk rätt införda försäkringsplikter. Vid ett införande är det dock lättare sagt än gjort att konstruera en sådan försäkringsplikt. Detta särskilt om försäkringsplikten ska effektivt uppfylla de angivna ändamålen. En försäkringsplikt medför för- och nackdelar i förhållande till både EU:s mål att säkerställa de skadelidande ersättning och målet att främja utbyggnaden av tillförlitlig AI. En avvägning måste således göras mellan respektive intressen hos presumtiva skadelidande, AI-operatörerna och försäkringsbranschen. Vid en samlad bedömning framstår dock fördelarna med försäkringsplikt överväga nackdelarna, varför en försäkringsplikt får anses vara en ändamålsenlig åtgärd för att hantera riskerna med högrisk-AI och samtidigt främja dess utveckling.

Något särskilt kan sägas om försäkringsplikten i förhållande till målet att tillförsäkra skadelidande ersättning. Ansvarsförsäkring sägs öka en skadelidandes utsikter att utfå ett skadestånd vartill han eller hon är berättigad, vilket jag instämmer i. Av utredningen följer dock att ansvarsförsäkring, inte ens då den är obligatorisk, kan garantera att så sker. Utredningen visar på att Europaparlamentet vid författandet av förslaget om försäkringsplikt inte har beaktat ett flertal aspekter som, i min mening, bör beaktas för att uppnå det av EU önskade skyddet för skadelidande. Vid ett eventuellt införande av försäkringsplikt bör utredas begränsningar av försäkringsgivarens invändningsrätt vid direktkrav, tillsyn och sanktioner samt frågan om kontraheringsplikt.

Särskilt frågan om kontraheringsplikt är högst intressant med anledning av den i utredningen återkommande problematiken med försäkringsgivarnas tänkbara ovilja att försäkra högrisk-AI. Att fullgoda försäkringslösningar finns tillgängliga på marknaden är en förutsättning för att försäkringsplikt överhuvudtaget ska anses motiverat att införa. En försäkringsplikt då försäkringslösningar inte finns att tillgå riskerar att orsaka försäkringsnöd, varvid skydd även saknas för den skadelidande. Att införa försäkringsplikt för högrisk-AI utan att försäkringsbranschen är villig att försäkra sådan verksamhet innebär i då praktiken ett förbud mot högrisk-AI. Detta riskerar att hämma eller helt avstanna utvecklingen och utbyggnaden av högrisk-AI. Huruvida försäkringsbranschen är eller kommer att vara villiga att försäkra högrisk-AI,

vare sig det är genom universallösningar eller genom specifika försäkringslösningar, är dock i nuläget omöjligt att uttala sig om.

EU-kommissionen har föreslagit en riktad översyn fem år efter utgången av direktivets införlivandeperiod, varvid man på nytt ska särskilt bedöma behovet av en försäkringsplikt. Detta med bland annat med särskilt beaktande av försäkringsbranschens utveckling av lämpliga lösningar. Med detta sagt inväntas med spänning denna bedömning av huruvida obligatorisk ansvarsförsäkring för högrisk-AI kommer att införas och hur en sådan plikt i sådana fall utformas.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Offentligt tryck

Sverige

Utredningsbetänkanden och kommittédirektiv

- SOU 1949:25 1945 års försäkringsutredning – Principbetänkande rörande försäkringsväsendet
- SOU 1994:61 Pantbankernas kreditgivning: rapport från Pantbanksutredningen
- Ds 2005:42 Kontraheringsplikt vid företagsförsäkring m.m. – en diskussionspromemoria
- SOU 2006:50 En ny lag om värdepappersmarknaden
- SOU 2007:21 GMO-skador i naturen och Miljöbalkens försäkringar
- SOU 2007:46 Ansvarsfrågan vid odling av genmodifierade grödor
- Dir. 2010:116 Skadeståndsansvar och försäkringsplikt vid sjötransporter
- SOU 2016:37 Rätten till personförsäkring – ett stärkt konsumentskydd
- SOU 2010:87 Skadestånd och Europakonventionen
- SOU 2012:8 Skadeståndsansvar och försäkringsplikt vid sjötransporter – Atenförordningen och försäkringsdirektivet i svensk rätt
- SOU 2017:31 Stärkt konsumentskydd på bostadsmarknaden
- SOU 2021:10 Radiologiska skador – skadestånd, säkerheter, skadereglering.
- SOU 2021:36 Gode män och förvaltare – en översyn

Propositioner

- Prop. 1943:191 med förslag till lag om tillsyn över hundar
- Prop. 1960:140 med förslag till lag om ersättning för skada i följd av atomreaktordrift m.m. (atomansvarighetslag)
- Prop. 1963:136 med förslag till lag angående ändring i lagen den 3 juni 1938 (nr 274) om rätt till jakt

Prop. 1973:140	Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ansvarighet för oljeskada till sjöss, m.m.
Prop. 1975/76:196	med förslag till lag om motortävlingsförsäkring, m.m.
Prop. 1987/88:85	om miljöpolitiken inför 1990-talet
Prop. 1988/89:136	om försäkringsmäklare
Prop. 1990/91:142	om handel och tjänster på värdepappersmarknaden, m.m.
Prop. 1994/95:14	Ny fastighetsmäklarlag
Prop. 1994/95:178	Pantbankslag
Prop. 1995/96:187	Patientskadelag m.m.
Prop. 1998/99:42	Ändringar i trafikskadelagen
Prop. 2000/01:146	Oberoende, ägande och tillsyn i revisionsverksamhet
Prop. 2003/04:150	Ny försäkringsavtalslag
Prop. 2006/07:26	Flytt av försäkringssparande
Prop. 2008/09:217	Miljöbalkens försäkringar och avhjälpande av förorenade områden m.m.
Prop. 2009/10:173	Kärnkraften – ett utökat skadeståndsansvar
Prop. 2013/14:125	Avskaffande av den obligatoriska byggfelsförsäkringen och ny lag om färdigställandeskydd
Prop. 2017/18:105	Ny dataskyddslag
Prop. 2021/22:171	Tryggare bostadsrätt
Prop. 2022/23:116	Ett granskningsystem för utländska direktinvesteringar till skydd för svenska intressen
Prop. 2022/23:142	Nya trafikförsäkringsregler – stärkt skydd för dem som skadas i trafiken

Utskottsbetänkanden

Bet. 2000/01:LU19	Ersättning för ideell skada, m.m.
Bet. 2009/10:CU17	Försäkrings- och skadeståndsrättsliga frågor

Motioner

Mot. 2000/01:L607	Helena Bargholtz och Siw Persson (fp), Obligatorisk hundförsäkring.
Mot. 2009/10:C419	Helena Bargholtz (fp), Obligatorisk ansvarsförsäkring för hundägare.

Europeiska unionen

Europaparlamentet

Europaparlamentets resolution av den 20 oktober 2020 med rekommendationer till kommissionen om en skadeståndsordning för artificiell intelligens (2020/2014(INL)), EUT (2021/C 404/05), 6.10.2021, s. 107–128.

[Cit.: Europaparlamentets resolution (2020/2014(INL))]

Europeiska kommissionen

Förslag till Europaparlamentets och Rådets direktiv om fartygsägares skadeståndsansvar och finansiella säkerheter, KOM(2005) 593 slutlig av den 23 november 2005.

[Cit.: KOM(2005) 593 slutlig av den 23 november 2005]

Meddelande från kommissionen till Europaparlamentet, Europeiska rådet, rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén om artificiell intelligens för Europa, COM(2018) 237 final av den 25 april 2018.

[Cit.: COM(2018) 237 final av den 25 april 2018]

Meddelande från Kommissionen till Europaparlamentet, Europeiska rådet, Europeiska ekonomiska och sociala kommittén och Regionkommittén om samordnad plan om artificiell intelligens, COM(2018) 795 final av den 7 december 2018.

[Cit.: COM(2018) 795 final av den 7 december 2018]

Vitbok om artificiell intelligens – en EU-strategi för spetskompetens och förtroende, COM(2020) 65 final av den 19 februari 2020.

[Cit.: COM(2020) 65 final av den 19 februari 2020]

Förslag till Europaparlamentets och rådets förordning om harmoniserade regler för artificiell intelligens (rättsakt om artificiell intelligens) och om ändring av vissa unionslagstiftningsakter, COM(2021) 206 final av den 21 april 2021.

[Cit.: COM(2021) 206 final av den 21 april 2021]

Förslag till Europaparlamentets och rådets direktiv om anpassning av reglerna om utomobligatoriskt skadeståndsansvar vad gäller artificiell intelligens (direktivet om skadeståndsansvar gällande AI), COM(2022) 496 final av den 28 september 2022.

[Cit.: COM(2022) 496 final av den 28 september 2022]

Rättsfall

Högsta domstolen

NJA 1990 s. 80.

NJA 2020 s. 1025 ”Mobilförsäkringen” .

EU-domstolen

C-63/09 *Axel Walz mot Clickair SA*, EU:C:2010:251.

Övrigt

Publikationer och övriga källor från Europeiska unionen

Kommissionens expertgrupp på hög nivå för AI-frågor (2019), ’Etiska riktlinjer för tillförlitlig AI’, tillgänglig på https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/plmrep/COMMITTEES/JURI/DV/2019/11-06/Ethics-guidelines-AI_SV.pdf (besökt 2023-12-15)

[Cit.: Kommissionens expertgrupp på hög nivå för AI-frågor (2019), ’Etiska riktlinjer för tillförlitlig AI’]

Europaparlamentet (2023), ’Artificial intelligence liability directive’, tillgänglig på [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739342/EPRS_BRI\(2023\)739342_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739342/EPRS_BRI(2023)739342_EN.pdf) (besökt 2023-09-01).

[Cit.: Europaparlamentet (2023)]

Europaparlamentet, ’Vad är artificiell intelligens och hur används det?’, ref.: 20200827STO85804, tillgänglig på <https://www.europarl.europa.eu/news/sv/headlines/society/20200827STO85804/vad-ar-artificiell-intelligens-och-hur-anvands-det> (besökt 2023-09-18).

[Cit.: Europaparlamentet, ’Vad är artificiell intelligens och hur används det?’]

Europeiska kommissionen, ’Mobility and transport – Insurance’, tillgänglig på https://transport.ec.europa.eu/transport-modes/air/internal-market/insurance_en (besökt 2023-10-11).

[Cit.: Europeiska kommissionen, ’Mobility and transport – Insurance’]

Europeiska unionens publikationsbyrå, ’Europeiska unionens rättskällor’, tillgänglig på <https://eur-lex.europa.eu/SV/legal-content/summary/sources-of-european-union-law.html> (besökt 2023-12-14).

[Cit.: Europeiska unionens publikationsbyrå, ’Europeiska unionens rättskällor’]

Övriga elektroniska källor

Nationalencyklopedin, 'Artificiell intelligens', tillgänglig på [http://www-nese.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/artificiell-intelligens](http://www.nese.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/artificiell-intelligens) (besökt 2023-09-18).

[Cit.: Nationalencyklopedin, 'Artificiell intelligens']

Internationella atomenergiorganet (2020), 'Legal Framework on Civil Liability for Nuclear Damage', IAEA Brief, 2020/2, tillgänglig på <https://www.iaea.org/sites/default/files/20/09/legal-framework-on-civil-liability-for-nuclear-damage.pdf> (besökt 2023-10-01).

[Cit.: Internationella atomenergiorganet (2020)]

Svenska Institutet för Standarder, 'CE-märkning', tillgänglig på <https://www.sis.se/standarder/ce-markning/> (besökt 2023-10-10).

[Cit.: Svenska Institutet för Standarder, 'CE-märkning']

SWEDAC, Styrelsen för ackreditering och teknisk kontrolls föreskrifter om organ som utför bedömning av överensstämmelse och som ska bli anmält och utsett, STAFS 2022:7.

[Cit.: STAFS 2022:7]

Finansinspektionen (1999), 'Finansinspektionens tillsyn av Premiepensionsmyndigheten', Regeringsrapport den 26 februari 1999 (Dnr. 1216-99-600), tillgänglig på https://www.fi.se/contentassets/293becd6064649fca0f7516eaf96139d/rapport1999_1.pdf (besökt 2023-11-12).

[Cit.: Finansinspektionen (1999)]

Finansinspektionen (2022), 'Får lojala försäkringstagare betala mer?', Rapport Dnr 22-66, 1 juli 2022, tillgänglig på <https://www.fi.se/contentassets/cb09f3ae4d964572be187b9726371ea4/rapport-lojala-forsakringstagare.pdf> (besökt 2023-11-12).

[Cit.: Finansinspektionen (2022)]

Naturvårdsverket, 'Jakt i Sverige', tillgänglig på <https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/jakt-och-vilt/jakt/> (besökt 2023-12-26).

[Cit.: Naturvårdsverket, 'Jakt i Sverige']

Jordbruksverket, 'Om GMO (genetiskt modifierade organismer)', tillgänglig på <https://jordbruksverket.se/vaxter/odling/gmo-genetiskt-modifierade-organismer/om-gmo> (besökt 2023-12-26).

[Cit.: Jordbruksverket, 'Om GMO (genetiskt modifierade organismer)']

Litteratur

- Adlercreutz, Axel, Gorton, Lars & Lindell-Frantz, Eva (2016), *Avtalsrätt I*, Juristförlaget i Lund, Lund.
- Andersson, Håkan (1993), *Skyddsändamål och adekvans – Om skadeståndsansvarets gränser*, Iustus Förlag AB, Uppsala.
- Andersson, Håkan (2007), 'Litteratur', *SvJT*, s. 466–474.
- Andersson, Jakob (2021), 'Dolda handlingsklausuler – Ett unikt prejudikat från Högsta domstolen', *SvJT*, s. 342–353.
- Bengtsson, Bertil (1960), *Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden. 2. Försäkringsskyddet*, Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Bengtsson, Bertil (1998), *Försäkringsteknik och civilrätt*, Norstedts juridik, Stockholm.
- Bengtsson, Bertil (2011), *Skadestånd för miljöskada*, 1 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.
- Bengtsson, Bertil (2012), 'Ansvarsförsäkringen och rättspolitiken', i: Andersson, Håkan m.fl., *Uppsatser om skadeståndsansvar och ansvarsförsäkring*, Jure, Stockholm, s. 58–80.
- Bengtsson, Bertil (2014), 'Ny lagstiftning om försäkringspreskription', *SvJT*, s. 532–541.
- Bengtsson, Bertil (2022), *Försäkringsavtalsrätt*, 5 uppl., Norstedts juridik, Stockholm.
- Bengtsson, Bertil & Strömbäck, Erland, *Skadeståndslagen – en kommentar* (2023-06-05, version 8, JUNO).
[Cit.: Bengtsson & Strömbäck (2023-06-05, version 8, JUNO)]
- Chao, Wu (1996), *Pollution from the Carriage of Oil by Sea: Liability and Compensation*, Kluwer Law International, London.
- Chesterman, Simon (2020), 'Artificial intelligence and the limits of legal personality', *International & Comparative Law Quarterly*, Vol. 69 nr 4, s. 819–844.
- Dennerståhl, Louise (2009), *Ansvarsförsäkring för företag*, 13 uppl., Studentlitteratur, Lund.

Eckerberg, Per Johan (2010), 'Vad är försäkring, egentligen?', *Juridisk publikation*, nr 02/2010, s. 1–23.

Ekelund, Hampus (2014), '*Direktkrav vid ansvars- och rättsskyddsförsäkring*', Juridiska fakulteten vid Lunds universitet, Lund.

Espersson, Carl & Hellbacher, Ulf (2016), *Patientskadelagen en kommentar m.m.*, Patientförsäkringsföreningen, Stockholm.

Faure, Michael G. (2006), 'Economic Criteria for Compulsory Insurance', *The Geneva Papers on Risk and Insurance. Issues and Practice*, Vol. 31 nr 1, s. 149–168.

Faure, Michael & Li, Shu (2022), 'Artificial Intelligence and (Compulsory) Insurance', *Journal of European Tort Law*, Vol. 13 nr 1, s. 1–24.

Hellner, Jan (2017 [1965]), *Försäkringsrätt*, faksimilutgåva, Kompass advokat, Stockholm.

Hellner, Jan & Radetzki, Marcus (2021), *Skadeståndsrätt*, 11 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Holmqvist, Mats, *Trafikskadelagen - En kommentar* (2022-10-24, version 1C, JUNO).

[Cit.: Holmqvist (2022-10-14, version 1C, JUNO)]

Ijäs, Hannu (1999), 'Obligatoriska ansvarsförsäkringar populära hos lagstiftaren i Finland', *Nordisk försäkringstidskrift*, nr 4/1999, s. 332–334.

Kleineman, Jan (2018), 'Rättsdogmatisk metod', i: Nääv, Maria & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, 2 uppl., Studentlitteratur, Lund, s. 21–78.

Landoff, Jörgen (2004), '*Obligatoriska ansvarsförsäkringar – deras ändamål och ändamålsenlighet*', Ekonomiska institutionen vid Linköpings universitet, Linköping.

Lemann, Alexander B. (2016), 'Coercive Insurance and the Soul of Tort Law', *Georgetown Law Journal*, Vol. 105, Issue 1, nr 2016-11, s. 55–96.

Lior, Anat (2022), 'Insuring AI: The role of insurance in artificial intelligence regulation', *Harvard Journal of Law and Technology*, Vol. 35 nr 2, s. 468–530.

Lönnheim, Charlotte, *Patientskadelagen* (1996:799), Karnov (JUNO) (besökt 2023-10-05).

[Cit.: Lönnheim, patientskadelagen (1996:799), Karnov (JUNO) (besökt 2023-10-05)]

Merkin, Rob & Steele, Jenny (2013), *Insurance and the Law of Obligations*, Oxford University Press, Oxford.

Pålsson, Anne-Marie (2001), 'Lagreglering eller självreglering av marknaden för finansiell rådgivning', *SvJT*, s. 248–262.

Rosengren, Jonas, Sjölagen (1994:1009), Karnov (JUNO) (besökt 2023-12-30).

[Cit.: Rosengren, sjölagen (1994:1009), Karnov (JUNO) (besökt 2023-12-30)]

Sandgren, Claes (2021), *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod, argumentation och språk*, 5 uppl., Norstedts Juridik, Stockholm.

Schelin, Johan (2018), *Kritiska perspektiv på rätten*, Poseidon Förlag, Stockholm.

Schultz, Mårten (2007), *Kausalitet – Studier i skadeståndsrättslig argumentation*, Jure Förlag AB, Stockholm.

Schultz, Mårten (2008), 'Kritik mot kränkingsbegreppet', *SvJT*, s. 37–56.

Sluijs, Jessika van der (2006), *Direktkravs rätt vid ansvarsförsäkring*, Jure förlag AB, Stockholm.

Sluijs, Jessika van der (2008), 'Obligatorisk ansvarsförsäkring – en patentlösning?', *Nordisk försäkringstidskrift*, nr 2008/3, s. 213–220.

Sluijs, Jessika van der (2011), *Studier i försäkringsrätt*, Jure, Stockholm.

Sluijs, Jessika van der (2013), *Professionsansvarsförsäkring: avtal i gränslandet mellan civilrätt, näringsrätt och soft law*, Jure, Stockholm.

Sluijs, Jessika van der (2016), 'Connecta-målen', *Ny Juridik*, nr 3:16, s. 7–21.

Strand, Magnus (2022), 'Skadeståndslagen och AI-tekniken', i: Chamberlain, Johanna m.fl. (red.), *Skadeståndslagen 50 år*, Iustus förlag, Uppsala.

Strömholm, Stig, Lyles, Max & Valguarnera, Filippo (2020), *Rätt, rättskäl-
lor och rättstillämpning – en lärobok i allmän rättslära*, 6 uppl., Norstedts
juridik, Stockholm.

Van Dam, Cees (2013), *European Tort Law*, 2 uppl., Oxford University Press, Oxford.

Van Tan, Pham (2021), 'A study of compulsory insurance for civil liability for oil pollution damage caused by ships: what are the rules for small ships that have no formal obligations under the convention?', *Australian Journal of Maritime & Ocean Affairs*, Vol. 13 nr 2, s. 113–121.